

2021-2022

**EURASIA
CENTER**

EURÁZSIA KÖZPONT ELEMZÉSEK

2021-2022

A Neumann János Egyetem Eurázsia Központja által
készített elemzésekől készült válogatáskötet

Szerkesztők:

Horváth Levente és Szakáli Máté

**EURÁZSIA KÖZPONT
NEUMANN JÁNOS EGYETEM**
Budapest, 2023

© Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

Szerkesztő:
Horváth Levente és Szakáli Máté

Szakmai lektor:
Klemensits Péter

Borító terv:
Érsek-Csanádi Alexandra

Minden jog fenntartva.
A kiadvány teljes tartalma, vagy annak valamely részlete csak a kiadó előzetes hozzájárulásával másolható, vagy használható fel.
Jelen kiadványban megjelenő tanulmányok és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők az Eurázsia Központ Szerkesztőbizottsága álláspontjának.

Kiadó: Neumann János Egyetem

ISBN: 978-615-6435-35-4 (online)

 Neumann
Lapkiadó és
Kommunikációs Kft.

TARTALOMJEGYZÉK

KLEMENSITS PÉTER

AZ INDIAI GAZDASÁG 2022 TAVASZÁN AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ TÜKRÉBEN 4

TÁRIK MESZÁR

SZAÚD-ARÁBIA: DOLLÁR HELYETT JÜAN? 10

VERES SZABOLCS

A KÖZÉP-ÁZSIAI ENERGIABIZTONSÁG KÉRDÉSEI ÉS HELYZETE 16

KLEMENSITS PÉTER

VIETNÁM GAZDASÁGA 2022-BEN: ERŐTELJES FELLENDÜLÉS A COVID UTÁN,
KOCKÁZATOKKAL A LÁTHATÁRON 32

ZOLTAI ALEXANDRA

HOGYAN ÉRINTI JAPÁNT AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ? 38

MOLDICZ CSABA

LASSÚ FELLENDÜLÉS A THAI GAZDASÁGBAN 44

BERNEK ÁGNES

AZ EURÁZSIAI KÖZÉPSŐ KÖZLEKEDÉSI FOLYOSÓ, VAGYIS A TRANSZ-KASZPI NEMZETKÖZI
KÖZLEKEDÉSI ÚTVONAL JELENTŐSÉGÉRŐL 50

ZOLTAI ALEXANDRA

MERRE TOVÁBB KÍNA? 58

SEREMET SÁNDOR

IMPORTHELYETTESÍTÉS OROSZORSZÁGBAN: TAPASZTALATOK ÉS KILÁTÁSOK 64

VERES SZABOLCS

HATÁROK RENDEZÉSE KÖZÉP-ÁZSIÁBAN. KAZAHSZTÁN ÉS ÜZBEGISZTÁN REGIONÁLIS
SZÖVETSÉGET HOZ LÉTRE? 73

ANDRÉKÓ GÁBOR

A „VISSZAFORDÍTHATATLANSÁGI MUTATÓ” – A KRÍM INTEGRÁCIÓS FOLYAMATA KAPCSÁN ... 80

KLEMENSITS PÉTER

INDONÉZIA KÜLPOLITIKÁJA A 2022-ES ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN 90

FAUST ANITA

A NAGY ÁTMENET – A GLOBÁLIS HATALOM MEGOSZLÁS ÁTALAKULÁSA ÉS A RIVÁLIS
VILÁGREND FELFOGÁSOK MEGJELENÉSE AZ 1990-2021 IDŐSZAKBAN 97

SZAKÁLI MÁTÉ

ÚJ MEGKÖZELÍTÉS A DÉLKELET-ÁZSIAI REGIONÁLIS KORMÁNYZÁSBAN,
MINT VÁLASZ A NEGYEDIK IPARI FORRADALOMRA 106

AZ INDIAI GAZDASÁG 2022 TAVASZÁN AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ TÜKRÉBEN

KLEMENSITS PÉTER

A koronavírus járványt követő talpraállás során a világgazdaságot az elmúlt időszakban az orosz-ukrán háború következményei sokkolták, amelyek a globális szereplők közül India gazdasági fejlődésére is hatást gyakorolnak. A nyersanyagok árának emelkedése, a kereskedelmi láncok megtörése egy újabb válsághullámot váltott ki, ami azonban várhatóan nem jelent olyan súlyos megpróbáltatásokat az indiai gazdaság esetében, mint pl. a Covid-19. Az elemzés célja, hogy a legfrissebb gazdasági mutatók fényében rövid áttekintéssel szolgáljon az indiai gazdaság helyzetéről, perspektívájáról 2022 tavaszán.

Kulcsszavak: India, gazdaság, koronavírus járvány, orosz-ukrán háború, válság

Abstract

While the world economy is recovering from the coronavirus outbreak, it has recently been shaken by the consequences of the Russian-Ukrainian war, which is also affecting the economic development of India, a global player. The rise in commodity prices and the disruption of trade chains have triggered a new wave of crises, which is not expected to be as severe as the Covid-19 crisis. The aim of this analysis is to provide a brief overview of the state of the Indian economy and its prospects in the spring of 2022 in light of recent economic indicators.

Keywords: India, economy, coronavirus epidemic, Russia-Ukraine war, crisis

Bevezetés

A nemzetközi politikai események gyakran komoly hatást gyakorolnak a világ-gazdaság szereplőire, ez az orosz-ukrán háború esetében is igaz. Noha elsősorban a kisebb államok a legkiszolgáltatottabbak a kibontakozó válságok során, valójában a nagyhatalmakat is kényesen érintik a negatív folyamatok. A közvetlenül

érintett országok mellett számos fontos ázsiai nemzetközi szereplő éppen csak talpra állt a Covid-19 okozta megrázkódtatást követően, amikor is a kelet-európai háborús helyzet ismét súlyos gazdasági következményekkel jár, nem is beszélve arról, hogy az eurázsiai kereskedelmi kapcsolatokra is súlyos csapást mér. Az Európai Unió, Oroszország, Kína és az Egyesült Államok mellett a Föld második legnépesebb országát, Indiát is érdemes közelebbről megvizsgálni, mint amely állam nem csupán politikai, de gazdasági súlyából fakadóan is fontos szerepet tölt be a 21. századi nemzetközi rendszerben.

Az indiai gazdaság legfőbb jellemzői

Az 1.406.631.776 fős népességgel rendelkező India a közepes jövedelmű fejlődő gazdaságok sorába tartozik. A nominális GDP-n számolva (ez 2020-ban 2,66 billió dollárt jelentett) az ország a világ hatodik legnagyobb gazdasága,¹ de a vásárlóerő paritáson számítva a harmadik a listán. Ugyanakkor viszont nagyszámú népességének köszönhetően a vásárlóerő paritáson mért GDP per főt tekintve India a világban csupán a 128., míg Ázsiában a 31.²

India gazdaságát a hagyományos falusi gazdálkodás és kézművesipar, valamint a virágzó modern ipar és a gépesített mezőgazdaság elegye alkotja. A technológiai szolgáltatások és az üzleti kiszervezés területén vezető hatalom, gazdasági teljesítményének nagy részét pedig a szolgáltató szektor adja. Megállapítható, hogy a szolgáltatási ágazat a GDP 50%-át teszi ki, és továbbra is a leggyorsabban növekvő szektor, míg az ipari és a mezőgazdasági ágazat foglalkoztatja a munkaerő többségét.

A függetlenséget követő első évtizedekben India gazdaságát a protekcionista gazdaságpolitikai irányítás jellemezte, majd az 1990-es években elkezdődött a liberalizáció, amely fellendítette a gazdasági növekedést, de a rugalmatlan üzleti szabályozás, a széles körben elterjedt korrupció és a tartós szegénység ma is kihívást jelent az ország számára. Vitathatatlan azonban, hogy a deregularizációnak, a privatizációnak, valamint a külkereskedelem és a külföldi befektetések megélénkülésének köszönhetően India 1997 és 2017 között átlagosan évi 7%-os GDP növekedést produkált.³ Figyelemre méltó, hogy az ország 2013 és 2018 között Kínát megelőzve a világ leggyorsabban növekvő gazdaságának számított.

India fontos szereplője a globális kereskedelemnek, fő exportcikkei a finomított kőolaj, gyémántok, gyógyszerek, ékszer, járművek. Azonban nyersanyagokban szegény országnak minősül, ezért szén, gáz, kőolaj, arany és gyémánt behozatalára szorul. Legfontosabb kereskedelmi partnerei az Egyesült Államok, Kína, az Egyesült Arab Emírátsok, Szaúd-Arábia és Irak.

Bizonyos tekintetben Dél-Ázsia legnagyobb állama a szélsőségek országa. Hatalmas a vagyoni egyenlőtlenség: a nemzeti vagyon 73%-a a lakosság 1%-ának tulajdonában koncentrálódik.⁴ Érdekes adat, hogy India jelenleg a negyedik legnagyobb devizatartalékkal rendelkezik a világon (640,4 milliárd dollár), miközben az államadóssága magas, eléri a GDP 86%-át.

Az indiai gazdaság hosszú távon a 21. század nagy nyertesei közé tartozhat, köszönhetően a fiatal népességnek, az egészséges megtakarítási és magas beruházási rátáknak és a világ gazdaságba való integrációjának. Mindazonáltal komoly problémák is jelen vannak, mint pl. a nem megfelelő közlekedési és mezőgazdasági infrastruktúra, a nem hatékony energiatermelési és -elosztási rendszer, vagy a minőségi alap- és felsőoktatás nem megfelelő elérhetősége.

A Covid-19 következményei

Indiában 2022. április 20-ig összesen 43.047.594 koronavírusos esetet regisztráltak, a halottak száma elérte az 522.006-ot. A gazdaságban közvetlenül a járvány kitörése előtt már a lassulás jelei mutatkoztak, ezt a pandémia kitörése jelentősen súlyosbította. A 2020-as pénzügyi év⁵ negyedik negyedében a GDP növekedés 3,1%-ára csökkent. A Crisil indiai elemzőcég már a függetlenség utáni legrosszabb recessziós időszakokkal számolt. 2020. április és június között 24%-os visszaesést regisztráltak, amely ugyan eltérő mértékben, de a gazdaság összes ágazatát érintette. A járvány terjedése, majd a bevezetett korlátozások miatt a gazdasági aktivitás lecsökkent, melynek során a háztartások 45%-ának csökkent a jövedelme, miközben 140 millió ember veszítette el a munkáját, így 2020 márciusában a munkanélküliség elérte a 26%-ot. A lezárások becslések szerint a gazdaságnak napi 4,5 milliárd dolláros veszteséget jelentettek. 2020 májusában a kormány egy 260 milliárd dollár értékű gazdasági ösztönző csomagot hirdetett meg, ami az év végére elérte a 390 milliárd dollárt, ezzel párhuzamosan a központi bank is intézkedéseket hozott a talpraállást megcélózva. 2021-ben a járvány második hulláma szintén komoly problémákat okozott, de ezzel együtt a nyitás irányába is fokozott lépéseket tettek, melyek következtében 2021 végére India mutatói újra elérték, vagy meghaladták a járvány előtti szintet.⁶ Az IMF ekkor 2021-re vonatkozóan 9,5%-os növekedéssel számolt.

A fontosabb makrogazdasági mutatók alakulása az orosz-ukrán háború előestéjén

A pandémia negatív következményeinek nagy részét feledtetve India ma már ismét a leggyorsabban növekvő gazdaság, ami a pénzügyminiszter szerint azt bi-

zonyítja, hogy a válság során „a kormány jól irányította a gazdaságot”. Amellett, hogy a 2021-es évben India 9%-os növekedést ért el, a következő pénzügyi évre Újdelhi szintén 9%-os GDP növekedést remél, amelyet a 2022 januárjában kiadott IMF előrejelzés is megerősített. A Covid-19-et követő fellendülés elején ez valóban kimagasló eredmény, főleg, hogy a 2020-21-es pénzügyi évben 7,3%-os volt a visszaesés. Ázsia harmadik legnagyobb gazdaságában 2021 decemberében 7,9%-os volt a munkanélküliek aránya, ami körülbelül 35 millió főt jelent. 2022. január elején az infláció meghaladta a 6%-os, ami az Indiai Központi Bank szerint is kockázatokat jelent a gazdaságra nézve. A makroökonómiai mutatók közül szintén nem érdektelen, hogy India folyó fizetési mérlegének hiánya 9,6 milliárd dollár volt a 2021 szeptemberével zárult második pénzügyi negyedévben, ami az ország bruttó hazai termékének (GDP) 1,3%-át teszi ki, és a külkereskedelmi hiány növekedését és külföldi közvetlen tőkebefektetések profitjának fokozódó repatriálását tükrözi. A 2021/22-es pénzügyi év első három hónapjában 168%-kal nőttek az Indiába irányuló közvetlen külföldi tőkebefektetések az egy évvel korábbi 6,56 milliárd dollárról 17,57 milliárd dollárra. A legnagyobb befektetők Szingapúr, Mauritius, a Kajmán-szigetek, Hollandia és Japán voltak, a befektetések 27%-a pedig a gépjárműgyártásba irányult.

A gazdaság talpraállását tekintve az elemzők az indiai lakosság magas átoltottságát – ami 2022. január végére elérte a felnőtt lakosság 75%-át – egyértelműen pozitív fejleménynek tartották és ezért nem is számítottak a korábbihoz hasonló gazdasági visszaesésre.

Az orosz-ukrán háború hatásai

India politikai értelemben ugyan semleges álláspontra helyezkedett, viszont gazdaságának összefonódása a nagyhatalmakkal azt a helyzetet idézi elő, hogy a globális trendek következményeit neki is viselnie kell. Oroszország és Ukrajna ugyan nem tartozik India legfontosabb kereskedelmi partnerei közé, de a nyugati szankciókból fakadó kereskedelmi bizonytalanságok és a nyersanyagok árának hullámszerűsége India jövőjét is befolyásolja. Szakértők szerint a kibontakozó válság felpörgeti az inflációt, növeli a folyó fizetési mérleg hiányát, ezzel együtt csökkenti a GDP növekedési ütemét. Hosszabb távon az indiai export csökkenésével és a befektetések visszaesésével is számolni kell.

A Nemzetközi Valutaalap áprilisi jelentésében 80 bázisponttal 8,2%-ra csökkentette India 2022-23-as pénzügyi évre vonatkozó GDP-előrejelzését, a magas nyersanyagárak miatt a makroszintű stabilitást fenyegető kockázatokra hivatkozva. Viszonyításképpen Kína és az USA esetében az IMF 4,4 ill. 3,7%-os növekedéssel számol. Azt követően, hogy a tagállamok jelentős részében a törvényhozó

gyűlési választások miatt a kormány hosszú ideig befagyasztotta a benzinárakat, a háború miatt most ezek is emelkedni kezdtek,⁷ az élelmiszerárakkal egyetemben, így márciusban a kiskereskedelemben az infláció elérte a 6,95%-ot.⁸ A központi bank a pénzügyi évre vonatkozóan 5,7%-os inflációval számol. A magas olajárak miatt az import drágulása a folyó fizetési mérleg hiányt is a GDP 1,7%-ról 2,6%-ra növeli a japán Nomura Research Institute szerint. Nem meglepő, hogy a költségvetési hiány február végén elérte az egész évre vonatkozó cél 82,7%-át. Ami a külkereskedelmi adatokat illeti, India kereskedelmi deficitje 87,5%-kal 192,41 milliárd dollárra nőtt 2021-22-ben az előző évi 102,63 milliárd dollárral szemben. A külkereskedelmi mérleg hiánya 2022 márciusában 18,69 milliárd dollár volt, míg 2021-22 egészében 192,41 milliárd dollár. A korábbiakhoz képest pozitív változásokat is megfigyelhetünk, hiszen a Centre for Monitoring Indian Economy adatai szerint a munkanélküliségi ráta a februári 8,2%-ról márciusban 7,6%-ra csökkent, ami nagyrészt annak köszönhető, hogy a Covid-19 után kezd magára találni a munkaerőpiac. A legfrissebb adatok a befektetések esetében is pozitívak, hiszen a külföldi befektetők rekord nettó 13,7 milliárd dollárt vittek haza nyereségként az indiai befektetéseikből a decemberi negyedév során. A jelenlegi kilátások alapján az iparkamara a gazdasági reformok és az üzleti környezet javulása miatt a 2022-23-as pénzügyi évben 100 milliárd dollár értékű FDI-nek az országba érkezésével számol.

Konklúzió

Amint az a fentiekből is látható, az orosz-ukrán háború gazdasági hatásai Indiában is érezhetőek, annak ellenére, hogy az ország igyekszik távol tartani magát a konfliktustól. A gazdasági mutatókat elemezve megállapítható, hogy 2021 végére az ország talpraállt a Covid-19 okozta válságból, azonban a világ gazdasági folyamatok 2022 februárját követően a háború hatására ismét negatív fordulatot vettek, rányomva a bélyegét az indiai gazdaság teljesítményére is. A koronavírus járvánnyal ellentétben az elemzők most rövidebb és kisebb válsággal számolnak, de miközben egyes adatok bizakodásra adnak okot, a kelet-európai konfliktus elhúzódása, eskalációja India fejlődésének esélyeit is ronthatja, természetesen a globális gazdaság többi szereplőjével együtt.

Jegyzetek

¹ Az Egyesült Államok, Kína, Japán, Németország és az Egyesült Királyság után.

- ² Ez azt is jelenti, hogy India GDP per fő tekintetében csupán nyolcszor haladja meg a legszegényebb ország Dél-Szudán értékét.
- ³ A GDP előállításában a hazai fogyasztás kulcsszerepet játszik, India a legnagyobb fogyasztói piacok közé tartozik.
- ⁴ A különböző címen igényelt mentességek miatt csupán a lakosság 2%-a fizet adót.
- ⁵ Indiában a kormányzat által számolt pénzügyi év április elsejétől a következő év március 31-ig tart.
- ⁶ 2021 második negyedévben 8,4%-os növekedést mértek.
- ⁷ A Nomura Holdings szerint 10%-os emelkedés a nyersolajáraknál 0,4%-kal emeli a fogyasztói inflációt.
- ⁸ Az érintett vállalatok számára ugyan előnyös, de a lakosság számára komoly megpróbáltatásokat jelent, hogy az indiai kormány több mint kétszeresére emelte a belföldön termelt földgáz árát a világpiaci energiaárak emelkedése miatt.

SZAÚD-ARÁBIA: DOLLÁR HELYETT JÜAN?

TÁRIK MESZÁR

Kína a világ legnagyobb olajimportőre, amin keresztül mérsékelheti a dollár világhuralmát. Peking nem titkolt szándéka, hogy apró lépésekben visszaszorítsa az amerikai dollár hegemoniáját a jüanban lebonyolított kőolajüzletek növelésén keresztül. Kína nem először próbálja meg dollár helyett jüanban vásárolni az olajat, és most talán talált erre egy készséges eladót. Szaúd-Arábia, amely exportjának negyedét Kínába értékesíti, azt fontolgatja, hogy ezeket az eladásokat a jövőben jüanban hajtja végre. Ezek a tárgyalások az elmúlt fél évtizedben hol felpörögtek, hol lelassultak, de egyelőre még nem vezettek eredményre. Egyrészt Szaúd-Arábia a dollárhoz köti saját pénznemét, a riált, így minden, a dollárnak véletlenül okozott kár saját valutáját is érinti. Azonban az Egyesült Államok geopolitikai hegemoniája olyan jelentős mértékben a petrodolláron alapul – a globális olajtranzakciók 80%-a dollárban történik –, hogy a kérdés állandóan aktuális. Milyen lenne a világ, ha a petrojüan lenne az olajipar választott fizetőeszköze?

Kulcsszavak: *Kína, Szaúd-Arábia, kereskedelem, dollár, jüan*

Abstract

China is the world's largest importer of oil, which could decrease the dollar's global dominance. It is no secret that Beijing intends to push back the dominance of the U.S. dollar in a small way by promoting yuan-denominated oil deals. This is not the first time China has tried to buy oil in yuan rather than dollars, and it may now have found a willing seller. Saudi Arabia, which sells a quarter of its exports to China, is considering making those sales in yuan. These negotiations have been going on and off for half a decade, but have so far failed to produce any results. On the one hand, Saudi Arabia has pegged its own currency, the riyal, to the dollar, so any unwanted weakening of the dollar also affects its own currency. But U.S. geopolitical hegemony rests so heavily on the petrodollar that the problem is pervasive. What would the world look like if the petroyuan became the oil industry's currency of choice?

Keywords: *China, Saudi Arabia, trade, dollars, yuan*

A petrodollár dominanciája és a szaúdi kapcsolat

Az energiaszerződéseket általában dollárban és euróban kötik. Ennek az oka, hogy a globalizált tranzakciók által jellemzett világban az energia relatív ára, azaz az energia ára az összes többi áruhoz és szolgáltatáshoz viszonyítva a kínálattól és a kereslettől függ. Az árfolyam-manipuláció nem okoz nagy torzulást. Például a francia atomenergia-exportőrök vagy a szaúdi olajtermelők aligha tudják megváltoztatni a szerződés jellegét az euró vagy a dollár árfolyamának manipulálásával a szerződés aláírása után. Ez megmagyarázza, hogy a dollár és az euró miért sikeres nemzetközi valuta.

A dollár tartalékvalutaként betöltött jelentős státusza nagyban köszönhető az amerikai gazdaság erejének. Azonban ez a dollár bőséges likviditásából is adódik, ami részben annak az eredménye, hogy az országok dollártartalékokat tartanak fenn olajvásárlás céljából. Ez a kapcsolat az 1970-es évek elején jött létre, nem sokkal azután, hogy Richard Nixon elnök elválasztotta a dollárt az aranytól.

Ha konkrétan az USA és Szaúd-Arábia közötti gazdasági kapcsolatokat vizsgáljuk, akkor kijelenthetjük, hogy fordulópont volt, amikor 1974-ben Washington és Rijád megállapodást kötött arról, hogy Szaúd-Arábia megvásárolhatja az amerikai kincstárjegyeket, mielőtt azokat elárvereznék. Cserébe az arab ország dollárban adja el olaját – nemcsak a valuta likviditását növelve, hanem ezeket a dollárokat az amerikai adósság csökkentésére és termékek vásárlására is felhasználja.

Azonban most kezd egy egészen új helyzet körvonalazódni, ugyanis Szaúd-Arábia tárgyalásokat folytat Pekinggel, hogy olajeladásainak egy részét jüanban árassa a dollár helyett. Az arab nyelvű sajtó nemrégiben azt közölte, hogy Szaúd-Arábia a közel-keleti geopolitikai elmozdulás fényében igyekszik megerősíteni és elmélyíteni kapcsolatát Pekinggel, miközben Kína és Oroszország befolyásának kiterjesztésére törekszik Ázsiában, különösen a közel-keleti régióban.

A „The Wall Street Journal” nevű amerikai lap rámutatott arra, hogy Mohamed bin Szalmán szaúdi koronaherceg és a kínai elnök, Hszi Csin-ping közeli barátok, és mindketten tisztában vannak azzal, hogy hatalmas lehetőség rejlik a kapcsolatok megerősítésében.

A kínai-szaúdi kooperációban rejlő potenciál

Szaúd-Arábia számára mélyreható változást jelentene, ha a napi megközelítőleg 6,2 millió hordónyi nyersolajexport egy részét nem csak dolláron értékesíthetné. Ha Szaúd-Arábia a Kínának történő olajeladásának egy részét jüanban

árazná, az megrendítené az amerikai dollár dominanciáját a globális kőolajpiacon, és a világ legnagyobb nyersolajexportőrének újabb elmozdulását jelentené Ázsia felé.

A Kínával folytatott tárgyalások a jüan-áras olajszerződésekről hat éve folynak, de idén felgyorsultak. Utóbbi okaként legtöbbször az Egyesült Államokat szokták megjelölni, mivel a szaúdiak neheztelnek amiatt, hogy az USA nem támogatja a jemeni polgárháborúba való beavatkozásukat, és amiatt is, hogy a Biden-kormány megpróbál megegyezni Iránnal annak nukleáris programjáról. Szaúd-arábiai tisztviselők korábban azt is hangoztatták, hogy megdöbbenetted őket az Egyesült Államok tavalyi rohamos kivonulása Afganisztánból.

Kína a Szaúd-Arábia által exportált olaj több mint 25%-át vásárolja meg. Ha ezt a jövőben jüanban áraznák, akkor jelentősen javulna a kínai valuta helyzete. A szaúdiak azt is fontolgatják, hogy a jüanban denominált határidős ügyleteket, azaz a petrojüan-t is bevonják az Aramco néven ismert Saudi Arabian Oil Co. árazási modelljébe.

Kína egyébként az elmúlt időszakban nagy gondot fordított a szaúdiakkal való kapcsolataira. Az elmúlt években Kína segített Szaúd-Arábiának saját ballisztikus rakétáinak megépítésében, konzultált egy nukleáris programról, és elkezdett befektetni Mohammed bin Szalmán koronaherceg projektjeibe, például a „Neom”-ba, ami egy futurisztikus város a sivatagi országban. A kapcsolatok erősségét mutatja, hogy Szaúd-Arábia meghívta Hszi Csin-ping kínai elnököt, hogy látogassa meg még ebben az évben. Eközben a szaúdi viszony megromlott az Egyesült Államokkal Biden elnöksége alatt, és gazdasági kapcsolatuk is jelentősen visszaesett.

Az Egyesült Államok reakciója

Egy magas rangú amerikai tisztviselő „nagyon agresszívnek” és „nem túl valószínűnek” nevezte azt az ötletet, hogy a szaúdiak jüanban adják el az olajat Kínának. A tisztviselő azt mondta, hogy a szaúdiak korábban lebegtették már ezt a tervet, amikor feszültség alakult ki Washington és Rijád között.

Az Egyesült Államok abban bíz, hogy a szaúdiak meghátrálnak. Szerintük, ha naponta több millió hordó olajat adnak el dollár helyett jüanért, akkor az felboríthatja a szaúdi gazdaságot, amelynek valutája, a riál, a dollárhoz kötött. Al-lítólag Mohamed herceg tanácsadói is megállapították, hogy ha elhamarkodottan hajtják végre a tervet, akkor előre kiszámíthatatlan gazdasági károk következhetnek be.

Egyes tisztviselők figyelmeztették Mohammed herceget, hogy az olajért jüanban történő kifizetések elfogadása kockázatot jelentene a szaúdi bevételekre, amelyek az Egyesült Államok kincstári kötvényeihez kötődnek külföldön, és további problémát okozhat a jüan Kínán kívüli korlátozott elérhetősége is.

A szaúdi gazdaságra gyakorolt hatás nagysága valószínűleg az érintett olajeladások mennyiségétől és az olaj árától függ. Egyes közgazdászok szerint a dollárban denominált olajeladásoktól való elmozdulás diverzifikálná a királyság bevételi bázisát.

A szaúdi lépés alááshatja az amerikai dollár felsőbbrendűségét a nemzetközi pénzügyi rendszerben, amelyre Washington évtizedek óta támaszkodott a költségvetési hiány finanszírozását szolgáló kincstárjegyek kibocsátásánál. „Az olajpiac, és tágabb értelemben az egész globális nyersanyagpiac a dollár tartalékvaluta státuszának biztosítási kötvénye” – mondta Gal Luft közgazdász, a washingtoni székhelyű Globális Biztonsági Elemző Intézet (Institute for the Analysis of Global Security) társigazgatója.

A váltást támogató szaúdi tisztviselők azzal érvelnek, hogy a királyság a jüanból származó bevételek egy részét arra fordíthatja, hogy belföldi nagy projektekben részt vevő kínai vállalkozókat fizessenek, ami segítene csökkenteni a valuta felletti tőkeszabályozással kapcsolatos kockázatok egy részét. Kína olyan ösztönzőket is kínálhat, hogy több milliárd dolláros befektetéseket eszközöl a Királyságban. Egy másik, a tárgyalásokat ismerő tisztviselő szerint a jüannal történő árazás nagyobb befolyást biztosíthat a szaúdiaknak a kínaiakkal szemben, és segíthet meggyőzni Pekinget, hogy csökkentse Irán támogatását.

Mi történne, ha a jüan kiszorítaná a dollárt?

Ha a jüan kellő mértékben ki tudja szorítani a dollárt az éves 14 billió dolláros globális olajkereskedelemben – bár nehéz ezt a szintet pontosan meghatározni –, akkor az országoknak helyette jüantartalékokat kellene fenntartaniuk (jelenleg a világ tartalékainak 2,48%-a van jüanban, szemben – az IMF adatai szerint – a dollár 58%-ával.) A jüant elfogadó olajtermelőknek azt importra kellene költeniük, ami tovább erősítené Kína gazdaságát.

A hatás Kínára és az Egyesült Államokra egyaránt mélyreható lenne. A jüan új szerepének megszilárdításához Kínának biztosítania kell a politikai stabilitást és a pénzügyi átláthatóságot, amelyet az Egyesült Államok ígért a 20. században. Az Egyesült Államok dolláradósság-kibocsátása csökkenne, így gazdasága zsugorodna. Ebben a helyzetben a dollár gyengülése ördögi kört

indíthat el: a tőke menekülését a dollártól a jüan irányába, tovább gyengítve ezzel azt. Ezek az események a szakértők szerint nem valószínű, hogy megtörténnek. Ezeknek az esetlegességeknek az elemzése azonban hasznos emlékeztető arra, hogy a globális gazdaság milyen mértékben függ az amerikai dollár erősségétől.

Ami igazi változást hozhat el a jövőben, az a digitális jüan elterjedése. A bloklánc-technológia szisztémára épülő kínai digitális pénz teljes transzparenciát tud nyújtani és gyökeresen megváltoztathatja a világ dollárra épülő pénzügyi rendszerét. A későbbiekben ez jelentősen növelheti a kínai valuta elfogadottságát.

Az orosz-ukrán háború következményei

A jüan régóta gyengíti a dollár dominanciáját a globális kereskedelemben, amivel képes csökkenteni az Egyesült Államok politikai befolyását is. A status quo felszámolására tett erőfeszítéseket most felgyorsítják a nyugati lépések, amelyek célja Oroszország megbüntetése az általa tanúsított agresszió miatt. Moszkva rúpia-rubel fizetést kínál az indiai olajvásárlóknak, Szaúd-Arábia meg, ahogy arról szó volt, tárgyalásokat folytat Pekinggel, hogy nyersolajának egy részét jüanban határozzák meg.

Egyes elemzők szerint azonban nem valószínű, hogy a jüan komoly kihívás elé állítja a dollár dominanciáját, legalábbis rövid távon. A Bank for International Settlements adatai szerint 2019-ben a devizaügyletek 88%-a az Egyesült Államok fizetőeszköze volt, míg a jüan esetében ez az arány 4,3%. Azonban mind az acélgyártás, mind az erőművi szén jüanban fizetik. Ezeket az ügyleteket hagyományosan dollárban kötik, de sok kínai vásárló átmenetileg leállította a vásárlást, miután az Egyesült Államok és Európa elzárta az orosz hitelezőket a SWIFT bankközi (üzenetküldő) rendszertől.

Összegzés

Szaúd-Arábia és a világ legnagyobb gazdasági hatalmai közötti dinamika drámaian megváltozott. Az Egyesült Államok viszonya a szaúdiakkal átalakult, ezzel együtt Kína a világ legnagyobb nyersolajimportőre lett és számos gazdasági ösztönzőt kínál a Királyságnak. Az aktív tárgyalások ellenére azonban korántsem biztos, hogy Szaúd-Arábia jüanban fogja eladni az olajat Kína számára

a közeljövőben. A Szaúdi Központi Bank tájékoztatása szerint a Királyság devizatartaléka 446,8 milliárd dollár volt 2022 elején. Szakértők szerint ezek a tartalékok kényelmesen fedezhetik Rijád külső adósságát, olyan stabilitást biztosítva számára, amely miatt nem veszi fontolóra a dollár leváltását, összehasonlítva a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének (OPEC) más országaival, amelyek nagy kereskedelmi és pénzügyi hiánytól szenvednek. Mégis sokan úgy gondolják, hogy a szaúdi-kínai együttműködés fokozódása, valamint az előbbiek egyre romló viszonya az Egyesült Államokkal hosszú távon hozzájárulhat a petrojúan térnyeréséhez, jelentősen gyengítve a petrodollár és azon keresztül az USA dominál.

A KÖZÉP-ÁZSIAI ENERGIABIZTONSÁG KÉRDÉSEI ÉS HELYZETE

VERES SZABOLCS

A Szovjetunió 1991-es felbomlását követően a közép-ázsiai országoknak számos politikai és gazdasági kérdéssel kellett szembenézniük. A legmeghatározóbb problémák egyike a függetlenné vált államok (Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán és Tádzsikisztán) energiaszektorának az önállóvá válása és a közép-ázsiai országok energiapolitikájának jövője volt. A 2000 évek elmaradottsága, a népességnövekedés, a téli hónapok megnövekedett energiaigénye, valamint a gazdaságok növekvő energiaellátása szezonális áramkimaradásokhoz vezetett rendszeresen az egész régióban. Kezdetben a közép-ázsiai országok közötti energetikai együttműködés bővítésének fő akadálya a közép-ázsiai országok földrajzi távolsága volt. A nehézségek ellenére a régió országai olyan politikát folytattak, amely a külföldi befektetések energetikai fejlesztésekbe történő bevonását célozta meg. A régió országainak a szénhidrogénforrások európai piacától való távolsága azonban nem tette lehetővé a Közép-Ázsiából nyugatra tartó kőolaj- és földgázvezeték projektek megvalósítását. Ennek eredményeként Közép-Ázsia országainak energiapolitikáját elsősorban a Kínával és Oroszországgal való együttműködés határozta meg.

Az elemzés elsősorban a közép-ázsiai országok energiabiztonságára fókuszál, ezzel párhuzamosan pedig betekintést enged a régió országainak energiapolitikával kapcsolatos helyzetébe, illetve röviden bemutatja, hogy az érintett országok energia politikája milyen energiahordozókra épül.

Kulcsszavak: Közép-Ázsia, energiapolitika, energiabiztonság

Abstract

After the collapse of the Soviet Union in 1991, the Central Asian countries faced a number of political and economic problems. One of the most important problems was the independence of the energy sector in the independent states (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan and Tajikistan) and the fu-

ture of energy policy in the Central Asian countries. The backwardness of the 2000s, population growth, increased energy demand in the winter months, and growing farm energy supplies have led to regular seasonal power outages throughout the region. Initially, the main obstacle to the expansion of energy cooperation among Central Asian countries was the geographical distance between them. Despite these difficulties, the countries of the region have pursued policies aimed at attracting foreign investment in energy development. However, the distance of the countries of the region from the European market of hydrocarbon resources did not allow the implementation of oil and gas pipeline projects to the west of Central Asia. As a result, the energy policy of the countries of Central Asia was mainly determined by cooperation with China and Russia.

The analysis focuses primarily on the energy security of the Central Asian countries, while providing insight into the energy policy situation in the countries of the region and a brief overview of the energy mix of the countries in question.

Keywords: *Central Asia, energy policy, energy security*

Az energiabiztonság helye a 21. században

A bipoláris világrend felbomlásával, majd a 2001. szeptember 11-ei eseményeket követően a biztonság fogalma is fokozatosan kibővült. Ebbe a fogalmi bővülésbe kapcsolódott be az energiabiztonság kérdése is. Mára nem csupán az „olajfegyver” kérdése létezik, hanem az úgynevezett „energiamix”¹ bármely összetevőjének manipulálása súlyos következményekkel járhat országok és térségek biztonságára. Az energiabiztonság kérdése központi szerephez Európában az első 2005-2006-os orosz-ukrán gázvitát követően jutott.

Annak ellenére, hogy az energiabiztonság a 21. században rendkívüli fontossággal bír nincs egységes fogalmi meghatározása és meglehetősen nehezen összefoglalható koncepció, emellett pedig elméleti keretei is hiányosak. De ha valamilyen röviden szeretnének összegezni a fogalmat, akkor az energiabiztonságot a nemzeti energiapolitikák végső céljaként definiálhatjuk.

Az energia napjaink egyik alapfeltételévé vált. A jelenlegi ukrán-orosz háborúnak és az általa előidézett szankciós politikának köszönhetően pedig az energiabiztonság kérdése minden ország számára prioritássá vált. Az energiabiztonság szerepe a biztonságpolitikai tanulmányok rendszerében is kivételes helyet foglal el. A biztonság (biztonságpolitika) fogalmához hasonlóan az energiabiztonság fogalma is meglehetősen komplex, s az értelmezése is az újonnan megjelenő geopolitikai kihívások és technológiák terjedésével folyamatosan bő-

vül. Az energia szerepe a nemzetközi és regionális kapcsolatokban is egyre jelentősebbé vált. Ezen kívül az energia kérdésének – ha az elérhető energia mennyisége szűkössé válik – óriási feszültséggeneráló hatása is van.

Az energiának 21. századi felértékelődése nemcsak a biztonságpolitika tudományában, hanem a diplomáciában is változásokat okozott. E területen is megjelent egy új fogalom az energiadiplomácia, ami a nagyhatalmak számára egy új eszköz jelenlétük (vagy befolyásuk) fokozására, mivel a különböző energetikai infrastruktúrák és beruházások kohéziós ereje még jelentősebbé válik, mint korábban.

Emellett az energiabiztonság kérdése társadalmi szempontból is konfliktusos terület, mivel az energiával kapcsolatban nagyon fontosak a gazdasági, a fenntarthatósági és környezetvédelmi szempontok és ezek figyelembevétele egyre gyakrabban generál társadalmi feszültséget.

Közép-Ázsia energiapolitikájának kezdete

A közép-ázsiai országok energiapolitikájának kiindulópontja a Szovjetunió összeomlását követő időszakra nyúlik vissza. A régió egyes országai jelentős kőolaj és földgáztartalékokkal, míg a térség más országai hatalmas víz és az ebből származó vízenergia potenciállal rendelkeznek. Ez az alapvetés volt az, ami ma is meghatározza a közép-ázsiai országok energiapolitikájának fő irányvonalát.

A posztszovjet Közép-Ázsia a világ erőforrásokban leggazdagabb régiói közé tartozik, hatalmas szénhidrogén-tartalékokkal (olaj, gáz és szén), illetve jelentős megújuló energia potenciállal rendelkezik (nap-, szél- és vízenergia). A közép-ázsiai ötök közül Kazahsztán óriási kőolaj és széntartalékokkal, valamint kiváló nap- és szélenergia potenciállal rendelkezik. Üzbegisztánnak és Türkmenisztánnak is hatalmas, még kiaknázatlan földgáz tartalékai vannak és az ország földrajzi fekvéséből kifolyólag szintén hatalmas tartalékokkal rendelkezik a megújuló energiaforrások (kiváltképp a napenergia) területén. Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban található a közép-ázsiai régió legnagyobb édesvíz tartaléka, melyet mindkét ország energia előállítás céljából is felhasznál.

Az energiabiztonság felé vezető úton Közép-Ázsia országainak hasonló kihívásokkal kell szembenéznie. Ilyen például a hegyvidéki és sivatagi terepadottságok, amelyek megakadályozhatják az energiaforrásokhoz történő hozzáférést vagy az elavult infrastruktúra, amely korlátozza az energia termelést és az energia felhasználásnak a hatékonyságát.

A szovjet időszakban Közép-Ázsia földrajzi adottságaiból kifolyólag egy komplex energiarendszer – a Közép-Ázsiai Egyesült Energiarendszer – jött létre,

**1. táblázat. Szénhidrogén készletek és a megújuló energiaforrás tartalékok
Közép-Ázsia országaiban**

	Kazahsztán	Kirgizisztán	Tádzsikisztán	Türkmenisztán	Üzbegisztán
Kőolaj	30 milliárd (2019) hordó	5 millió (2020) hordó	12 millió (2019) hordó	600 millió (2019) hordó	600 millió (2019) hordó
Földgáz	2.7 trillió m ³ (2019)	6 milliárd (2020) m ³	5.663 milliárd (2018) m ³	19.5 trillió m ³ (2018) m ³	1.2 trillió (2019) m ³
Szén	26.6 milliárd tonna (2019)	1.3 milliárd tonna (2020)	4.5 milliárd tonna (2019)	Nincs adat	1.375 milliárd tonna (2019)
Vízenergia potenciál	199 TWh/év	163 TWh/év	527 TWh/év	24TWh/év	88.5 TWh/év
Napenergia potenciál	3760 GW	267 GW	195 GW	655 GW	593 GW
Szélenergia potenciál	354 GW	1.5 GW	2 GW	10 GW	1.6 GW

Forrás: www.connaissancedesenergies.org, www.cia.gov, www.iea.org, www.countryeconomy.com,
Saját szerkesztés²

amely egyesítette a térség öt országának energiaszektorát, ahelyett, hogy az egyes tagállamok számára önálló villamosenergia termelő rendszereket építettek volna ki. Ez a szovjet elképzelés pedig szorosan összekapcsolta a közép-ázsiai elektromos áram, üzemanyag, kőolaj és vízfogyasztást.

Helyzet a függetlenség elnyerése után

Az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején a közép-ázsiai országok energiapolitikájának célja a független és önálló energiarendszerek és energiabiztonság létrehozása volt. Ezért a régió országai leállították az egymással folytatott kölcsönös villamosenergia és üzemanyag kereskedelmet. Ennek következménye lett a víz- és energiaforrások pazarló felhasználása, a gyakori áramkimaradások, ami a régió energiabiztonságának csökkenését eredményezte. A 2003-as türkmén kivonulás a Közép-Ázsia Egységes Energiarendszerből alapvetően kérdőjelezte meg a regionális energiaellátást. Üzbegisztán 2009-es kilépését követően pedig az egységes energiarendszer formálisan is megszűnt.

Erős szénhidrogén függőség

Kazahsztán jó példa a szénhidrogén függőségre. Az ország a világ 62. legnépesebb országa, mégis a 25. helyen szerepel az üvegházhatást okozó gázok legnagyobb kibocsátói között. Kazahsztán bőséges természeti erőforrásai csaknem

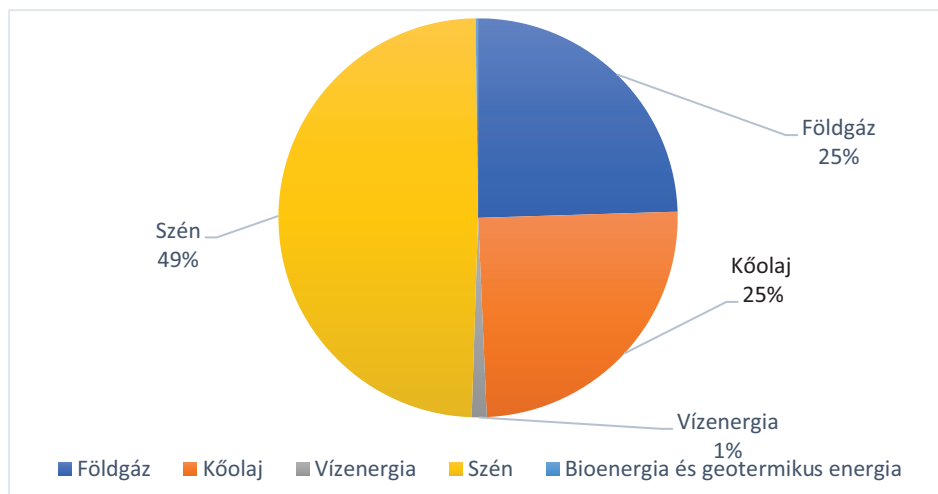
három évtizede az olajexporttól való gazdasági függőséget erősítik. A hazai villamosenergia ágazatát pedig az előregedő széntüzelésű energiatermelés uralja, amelyet az ország északkeleti részén található olcsó, nagy mennyiségű szén bányászatából fedeznek.

Közép-ázsiai országok energiamérlege

Kazahsztán

Közép-Ázsia jelentős fölgáz, kőolaj és más természeti erőforrásokkal rendelkezik. Türkmenisztánban található a világ hatodik legnagyobb gázlelőhelye, Kazahsztán pedig jelentős kőolaj- és szénlelőhelyekkel rendelkezik.

A régió országai közül Kazahsztán különösen sikeres a szénhidrogének kitermelésében és feldolgozásában. 2020-ban az ország kőolaj kitermelése elérte a napi 2 millió hordót. Ennek ellenére Kazahsztán olajfinomító kapacitása az 1990-es és 2000-es években nem volt elegendő. Emiatt ebben az időszakban az országnak az olajtermékek közel 30 százalékát a szomszédos országokból kellett importálnia. Felismerve az ország gazdaságának a külső olajtermék-ellátástól való függés miatti sebezhetőségét, Kazahsztán 2009-ben elindította saját gazdaságfejlesztési programját, amely a kőolaj és földgáz kitermelés modernizálását célozta meg.

1. ábra. Kazahsztán energiamérleg szerkezete

Forrás: www.iea.org/countries/kazakhstan, Saját szerkesztés

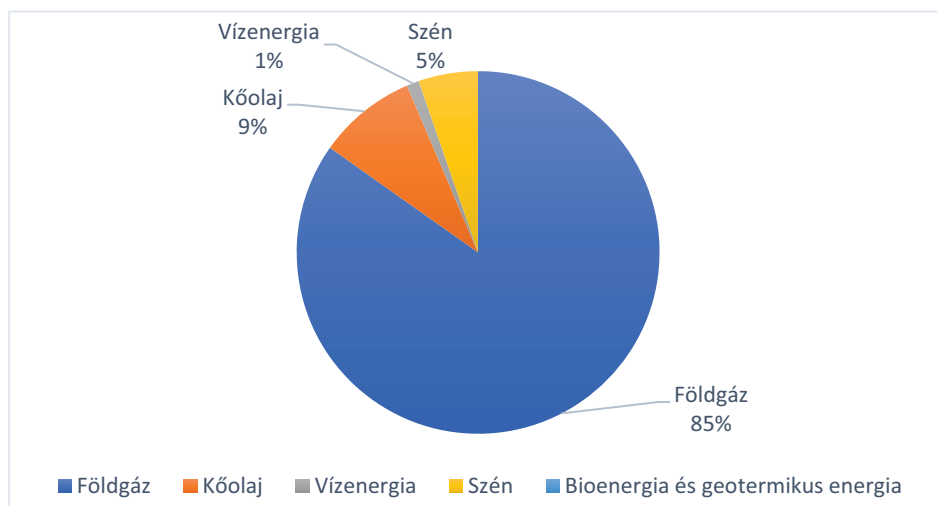
Az atirau, a pavlodari és a shimkenti finomítók 2018-as korszerűsítésének köszönhetően Kazahsztán megfelelő mennyiségű olajterméket kezdett előállítani a hazai szükségletek kielégítésére, és jelenleg az ország rendelkezik Közép-Ázsia legnagyobb olajfinomító kapacitásával. Jelenleg Kazahsztán nettó termékexportőr Európába és Közép-Ázsiába. Hasonló növekedés figyelhető meg a szomszédos Üzbegisztánban és Türkmenisztánban, ami jelzi, hogy a régió sikeresen növelte az üzemanyaghoz való hozzáférést mind az ipar, mind a fogyasztók számára.

Türkmenisztán és Üzbegisztán a függetlenedés elnyerése után még erősen függött a földgáztól, míg Kazahsztán erősen függ jelenleg is a széntől és a kőolajtól. Tádzsikisztán és Kirgizisztán a szénre és az olajra támaszkodva a vízenergia segítségével elégítette ki energiaszükségeit. A megújuló energiaforrások, mint a nap, a szél vagy a geotermikus energia és a bioüzemanyagok csupán minimális szerepet tölthettek be a régióban. Az egyetlen energiaforrásra való túlzott támaszkodása a közép-ázsiai országoknak óriási kockázatot jelentett mind a gazdaság, mind pedig az energiaipar számára.

Üzbegisztán

Több mint 34 millió lakossal Üzbegisztán a legnépesebb közép-ázsiai ország. Ebből következik, hogy Üzbegisztán energiabiztonsági megközelítése teljesen más, mint a régió többi államának. Függetlensége elnyerését követően Üzbegisztán hosszú ideig szigorúan ellenőrzött gazdasággal rendelkezett, amely energiapolitika szempontjából erősen támaszkodott a földgázra. Azonban Mirziyoyev elnök vezetése alatt az elmúlt években Üzbegisztán gyors és széleskörű gazdasági reformokba kezdett. Ez a reformprogram az üzbég energiaszektor is szerkezetileg alakítja át, amely átalakítás során nagy hangsúlyt fektet a megújuló villamosenergia termelésre. Ennek keretében Üzbegisztán még 2019 májusában léptette életbe az első megújuló energiáról szóló törvénytervezetet (2019. május 21., 539. számú törvény a megújuló energiaforrások használatáról). A meghozott jogszabály azáltal támogatja a megújuló energiatermelésbe történő beruházást, hogy adó-, vám- és más kedvezményeket biztosít a megújuló energia termelőinek és a megújulóenergia szektorban használt berendezéseknek. Az ágazat további jogi és szabályozási reformjai között szerepel a magánszektorbeli villamosenergia előállítók nemzeti villamosenergia hálózathoz való csatlakozásának szabályozása is.³

Az energiabiztonsággal kapcsolatban 2019 októberében Üzbegisztán közzétette a zöld gazdaságra való átállásra vonatkozó stratégiájának a 2030-ig tartó terve-

2. ábra. Üzbegisztán energiamérleg szerkezete

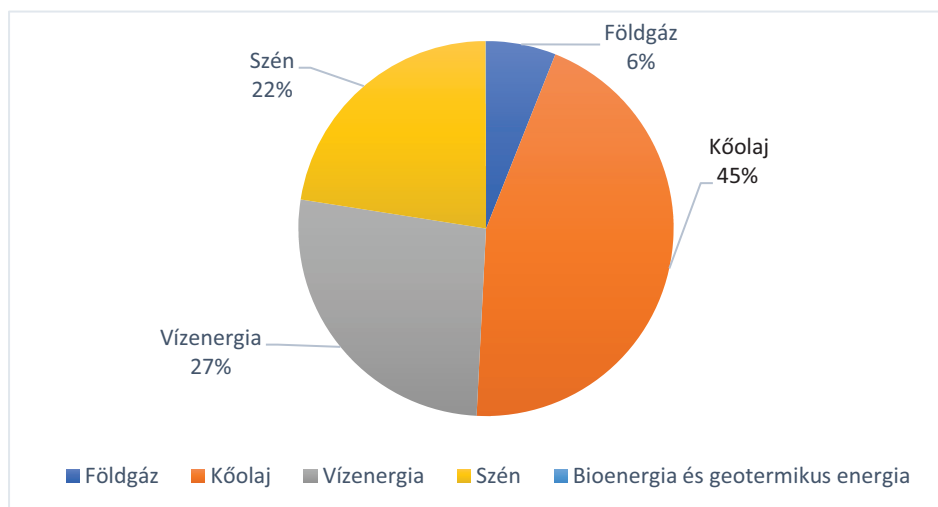
Forrás: www.iea.org/countries/uzbekistan, Saját szerkesztés

zetét is. E stratégia célja, hogy teljesítse az ország párizsi klíma megállapodás szerinti kötelezettségeit. A tervek között szerepel, hogy 2030-ig közel 10 GWh teljesítményű megújulóenergián alapuló létesítményeket építenek.⁴ A közelmúltban megjelent bejelentések pedig azt sugallják, hogy a szél- és napenergia célértékeit tovább növelik 7, illetve 5 GWh-ra.

Üzbegisztán néhány vízerőművel is rendelkezik, amely építését az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank finanszírozta. A közelmúltban további új vízenergiával kapcsolatos projekteket is bejelentettek, amelyek finanszírozását a kínai bankok, az Üzbég Újjáépítési és Fejlesztési Alap és az Orosz Export-Import Bank (Rosxim) biztosítja. Emellett pedig Üzbegisztán szélenergia termelő létesítményeket is fejleszt és ambiciózus atomenergia stratégiát is követ.

Kirgizisztán

Kirgizisztán és Tádzsikisztán földrajzi adottságait – bőséges vízkészlettel és óriási vízerőművekkel rendelkezik – kihasználva állítja elő villamosenergia szükségleteinek nagy részét. Lakosságát tekintve sokkal kisebb országról van szó, mint Üzbegisztán, ezért az energiapolitikájában is más szempontok játszanak szerepet. A Nemzetközi Vízenergia Szövetség (International Hydropower Association) adatai alapján 2017-ben mindkét ország éves villamos energiájának több mint 90%-át vízenergiával állította elő.

3. ábra. Kirgizisztán energiamérleg szerkezete

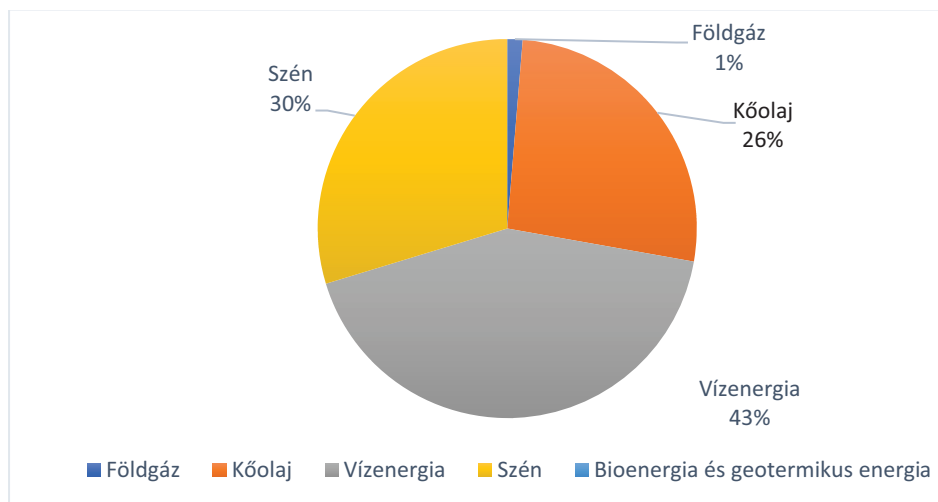
Forrás: www.iea.org/countries/kyrgyzstan, Saját szerkesztés

Kirgizisztán rendelkezik a világon az egyik legmagasabb megújuló villamosenergia hányaddal. Becslések szerint a Toktogul víztározó és a Narin folyó vízhozama 140-170 TWh hidroenergia potenciált képes biztosítani, amelynek eddig csak 10%-át sikerült kiaknázni.

Kirgizisztán azonban 2010 és 2018 között nem bővítette jelentős mértékben vízenergia kapacitását. Ez idő alatt pedig a lakossági villamosenergia igénye csaknem 60%-kal nőtt, ami jelentős energiabiztonságpolitikai kérdéseket vet fel az ország vezetése számára. Emellett az országot évente jelentős aszályok is sújtják, melyek következtében a Toktogul-tározó vízszintje az elmúlt években lecsökkent. Az ország energiabiztonságának fenntartása érdekében a kirgiz kormány létrehozta a Nemzeti Energia Holding Társaságot és az Ipari, Energiaügyi és Altalajhasználati Állami Bizottságot, mely feladata, hogy létrehozza és felügyelje az egységes állami energiapolitika kialakítását, továbbá a megújuló energiaforrások felhasználásának gyakorlati megvalósítását.

Tádzsikisztán

Tádzsikisztán szintén hegyvidéki ország, amely jelentős potenciállal rendelkezik a vízenergia forrásokból történő villamosenergia termelésben. Domborzatának 93%-át hegyek borítják. Az ország villamos energiájának körülbelül 98%-át vízerőművekben állítja elő. Azonban Tádzsikisztán vízerőműveit tápláló folyók

4. ábra Tádzsikisztán energiamérleg szerkezete

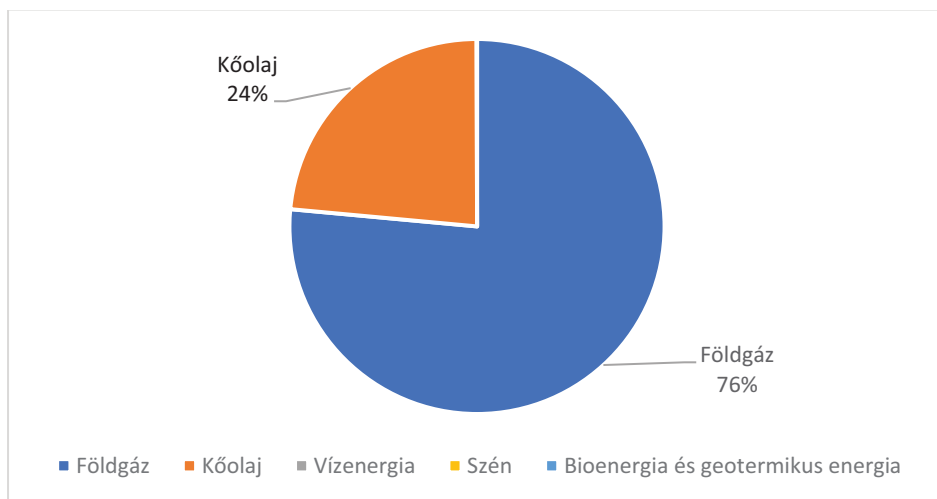
Forrás: www.iea.org/countries/tajikistan, Saját szerkesztés

vízhozama a gleccserek oladásából és a hóolvadásból táplálkozik, amelyre az éghajlatváltozás komoly hatással van. Az ország folyóinak vízhozama illetve a gleccserek oladásának a sebessége pedig komolyan befolyásolja Tádzsikisztán energiapolitikáját. Emellett az ország energiabiztonságának másik nagy kihívása, hogy miként tudja energia szükségleteit diverzifikálni, mivel Tádzsikisztán energiaellátásának 70%-át egyetlen létesítmény, a Nurek vízerőmű biztosítja.

Tádzsikisztánban 2013-ban létrehozták a „Fenntartható energia mindenkinek” alapot, amelynek részeként felülvizsgálták az ország energiaágazatainak aktuális helyzetét. Az elemzést követően az alap a megújuló energiaforrásokból történő energiatermelés 20%-ra történő növelését tűzi ki célul.

Türkmenisztán

Türkmenisztánban a földgázt átmeneti tüzelőanyagnak tekintik, amely ideiglenes alternatívát kínálhat a szennyezőbb szénrel és kőolajjal szemben. Mivel az ország energiabiztonsága túlnyomórészt a földgáztól függ, Türkmenisztán jelenleg ebben az „átmeneti részen” van. Bár az ország közép-ázsiai szomszédaihoz képest lassabban vezetett be megújuló energia fejlesztését támogató politikát és szabályozási reformot. A 2020. december 4-i elnöki rendelet jóváhagyta Türkmenisztán nemzeti stratégiáját a megújuló energia fejlesztéséről a 2030-ig tartó időszakra.

5. ábra Törökmenisztán energiamérleg szerkezete

Forrás: www.iea.org/countries/turkmenistan, Saját szerkesztés

Nemzetközi pénzügyi intézmények támogatása

A nemzetközi pénzügyi intézmények támogatása kulcsfontosságú a közép-ázsiai energiabiztonság megteremtésében. Például 2019-ben Üzbegisztán lett az első Afrikán kívüli ország, amely csatlakozott a Világbank Scaling Solar programjához. Emellett a Világbank az üzbég kormánnyal együttműködve különböző energiabiztonság stabilizáló beruházási stratégián is dolgozik. Ezenkívül az ország energiabiztonságának megteremtése érdekében a nemzetközi pénzintézetek, mint az Ázsiai Fejlesztési Bank támogatását is igénybe veszi.

A kazah energiapolitika az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) által jelentős támogatásban részesül az EBRD Kazakhstan Renewables Framework keretein belül. Emellett a Kazahsztán Megújuló Energia Keretrendszer és a Zöld Klíma Alap, a világ legnagyobb klíma és energiabiztonság politikai alapja.

A régióknak nyújtott további nemzetközi pénzintézeti támogatások közé tartozik a Világbank Tádzsikisztánnak nyújtott partnerségi keretrendszere és az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB) támogatása a kirgizisztáni vízenergia létesítmények korszerűsítéséhez.

Modernizálás és problémák

A szovjet korszakban épült távvezetékek és elektromos elosztó hálózatok, víz- és hőerőművek, korszerűsítésre és cserére szorulnak. A villamos energia iránti kereslet a régióban egyre növekszik és erősen függ az évszakok változásától. A térség egyik kulcsfontosságú energiabiztonsági kérdése az áramkimaradások kockázatának növekedése, amelyik elhárítására mindegyik ország kiemelt figyelmet fordít.

A közép-ázsiai országok energiarendszerének korszerűsítése az egész térség problémája. Üzbegisztán példája mutatja, hogy az elavult infrastruktúra mennyire alá tudja ásni egy ország energiapolitikáját. A szovjet korszakban Üzbegisztánban épültek ki a térség első jelentősebb villamosenergiatermelő létesítmények és villamosenergia átjátszó hálózatok, az ország villamosenergia infrastruktúrája pedig a térség minden országát összekötötte. Üzbegisztán villamosenergia-infrastruktúrájának 75%-át több mint három évtizede helyezték üzembe. 2019-ben a villamosenergia átviteli és elosztó rendszerek veszteségei Közép-Ázsiában átlagosan 17,4%-ot tett ki, ami háromszorosa a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet országok átlagának.

Azonban a jelenlegi üzbég reformok a villamosenergia piacon várhatóan 10 éven belül teljes mértékben megoldják az energiaforrások diverzifikálását és modernizációját.

Kirgizisztán is hasonló problémákkal küzd és jelenleg az országban előforduló áramkimaradások 80%-a a hálózati meghibásodásokból adódik. Kirgizisztánban a háztartások villamosenergia fogyasztása rohamosan növekszik, melyből a lakossági háztartások teszik ki a teljes áram felhasználás 52%-át.

A Világbank becslése szerint Tádzsikisztán villamosenergia vesztesége évi 24-28%, míg a hasonló korú és konfigurációjú villamosenergia rendszerek átlaga körülbelül 11-12%. ami óriási gondot okoz az országnak. Emellett az ország pénzügyi és technikai korlátai jelentős kihívást jelentenek Tádzsikisztán energiabiztonságának a kiépítésében.

Nem regionális szereplők a közép-ázsiai energiabiztonság szempontjából

A Szovjetunió felbomlása új lehetőségeket nyitott több Közép-Ázsiával szomszédos ország és más nagyhatalom számára is, hogy jelen legyen a régióban. Ennek eredményeként Kína közép-ázsiai országokkal kapcsolatos politikája az

érdekek fokozatos érvényesüléséhez igazodott és arra törekedett, hogy megerősítse pozícióját a posztszovjet Közép-Ázsiában. Kína számára fontos volt, hogy a régió országaiból származó szénhidrogén alapanyagok exportja felett valamilyen ellenőrzést alakítson ki.

A közép-ázsiai posztszovjet térség iránt az Európai Unió és az Egyesült Államok is nagy érdeklődést mutat. 2005-ben az Egyesült Államok arra tett kísérletet, hogy megerősítse Közép-Ázsia politikáját azzal, hogy javaslatot tett egy „Nagy-Közép-Ázsia” létrehozásának a koncepciójára. Ez a projekt nemcsak Közép-Ázsia országainak, hanem Afganisztánnak, Indiának és Pakisztánnak is egy geopolitikai egységgé történő egyesítését irányozta volna elő. Azonban, mint később kiderült, az Egyesült Államok Közép-Ázsia országaira a világ potenciálisan energiaforrás tartalékaiként tekintett. A különböző energiaprojektek kivételével az amerikai érdekek nem voltak egyértelműen megfogalmazva. Ennek eredményeként a 2010-es évek végére az Egyesült Államok érdekei Közép-Ázsiában a diplomáciai kapcsolatok fejlesztésére korlátozódtak.

Az európai országok meglehetősen későn kezdték el a Közép-Ázsiára vonatkozó stratégiáik kidolgozását. Az EU csak 2007 júniusában hagyta jóvá a Közép-Ázsiával való együttműködési stratégiáját. Ezt követően pedig a közép-ázsiai országokkal folytatott európai együttműködés egyik fontos eleme az energiaforrások kiaknázására korlátozódott.

A Szovjetunió széthullása óta Oroszország Közép-Ázsiával kapcsolatos politikája több szakaszon ment keresztül, amelyek mindegyike az orosz politikai vezetés nézeteit tükrözte, ezzel párhuzamosan pedig Oroszország kétoldali kapcsolatai is dominánsak maradtak a közép-ázsiai országokban.⁵

Az energiaszektorban Oroszország közép-ázsiai politikájának egyik legnagyobb eredménye a Kaszpi-tengeri Konzorcium (Caspian Pipeline Consortium) megvalósítása volt, amit a kazah kőolajat Novorosszjszk kikötőjébe történő szállítására használtak.

Regionális együttműködések az energiabiztonságban

A közép-ázsiai országok hosszú távú célja – az alacsony szén-dioxid-kibocsátású és fenntartható energiarendszer megvalósítása – előtt még számos akadály áll. Rövidtávon azonban Közép-Ázsia országai erőforrásaik regionális szintű felhasználásával kívánják javítani energiabiztonságukat.

Ezen elképzelésekhez pedig a regionális együttműködések szilárd alapot biztosítanak. A szovjet korszakból örökölt közös gázvezetékek és villamosenergia hálózatok egyúttal jó kiindulópontot jelentenek az együttműködéshez és az infrastruktúra korszerűsítéséhez. Emellett mindegyik közép-ázsiai ország egyetért abban, hogy együtt kell működniük egy közös energiabiztonsági stratégia és egy regionális energiagazdálkodási mechanizmus kidolgozásában. E célból szeretnék életre keltetni a Közép-Ázsiai Energiagyűrűt.

A régió országai már rendelkeznek saját energiafejlesztési stratégiával és részben helyreállították a két- és többoldalú együttműködést az energiakereskedelemben is. A régió egyes országainak stratégiai összhangba vannak egy átfogó regionális megállapodás keretében való együttműködéssel, amely lehetővé teszi Közép-Ázsia számára, hogy közös erőforrásokat használjon fel az országok egyéni energiaszükségleteinek a kielégítésére. Ugyanakkor odafigyelve arra, hogy biztosítva legyen az energiaellátás hosszú távú fenntarthatósága is.

A közép-ázsiai regionális energiabiztonság egyik példája az egykor regionális konfliktusok forrásaként működő tádzsikisztáni Rogun vízerőmű 2021-es beindítása. A projekt közös tádzsik-üzbég vállalkozás, ami képes megkészszerzeni Tádzsikisztán energiatermelési kapacitását. Az Üzbegisztánnal megkötött 2018-as megállapodás értelmében az üzbég anyagi támogatásért cserébe Tádzsikisztán 1,5 milliárd kWh villamosenergiát exportál majd Üzbegisztánba.

Az említett példák mellett a legújabb közép-ázsiai energiabiztonsági beruházás a kirgiz-üzbég közös vállalkozású Kambarata vízerőmű, melynek építése a következő napokban kezdődik meg Kirgizisztánban.

Összegzés

Az energiabiztonság kérdésköre számtalan befolyásoló tényezővel (politikai és gazdasági tényezők, stratégiai aspektusok, technológiai háttérrel, háborús konfliktusok) bír. Napjainkban az energiabiztonsági problémakört leggyakrabban három különböző nézőpont szerint vizsgálják. Az első szempont a szuverenitás kérdése. Ez a megközelítés elsősorban a biztonsági tanulmányok, nemzetközi kapcsolatok és a politikatudomány elméleti alapjain nyugszik. A szuverenitás szempontja szerint az energiabiztonsággal kapcsolatos legfontosabb veszélyek a következők: ellenséges államok, megbízhatatlan exportőrök, túlzottan nagy befolyással rendelkező energetikai cégek, de a legnagyobb veszélyek az embargók és az energiaszállítórendszerek megkérdőjelezését tekintik (lásd ukrán-orosz háború).

Az energiabiztonság problémakörének második szempontja a globális korlátok megfelelő kezelése. E szempont középpontjában olyan számszerűsíthető földrajzi és gazdasági tényezők állnak, mint a kereslet növekedés, az erőforrások szűkössége, a földrajzi elhelyezkedés, természeti jelenségek.

Az energiabiztonsággal kapcsolatos harmadik nézőpont a mindennapi kihívások, az energiapiacok hatékony és hosszú távú működésére, valamint a technológia és a gazdaság kölcsönös komplexitásának a kölcsönhatásaira koncentrál. E megközelítés szerint az energiabiztonság számtalan bizonytalansági tényezőtől függ – előre nem látható gazdasági válságok, pandémiák, kiszámíthatatlan politikai rendszerek, háborúk –, ezért a legfontosabb e szempontrendszer védelme, ugyanis az energiabiztonság szempontjából ma ez a legnagyobb bizonytalansági tényező.

E szempontrendszer értelmében és az ukrán-orosz háború kirobbanása miatt az Oroszországgal szomszédos Közép-Ázsia energiabiztonsága is kérdéseket vet fel. A Nemzetközi Valutaalap szerint az Oroszország ellen meghozott nyugati szankciók 2022-ben jelentősen visszafogják majd a gazdasági növekedést a közép-ázsiai térségben.

Az Oroszországgal fennálló szoros kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatok, az oroszországi munkamigrációból történő hazautalásoktól és az orosz turisták csökkenő száma miatt a Kaukázus és Közép-Ázsia gazdasági növekedése az előrejelzések szerint a 2021-es 5,6%-ról 2022-ben 2,6%-ra lassul, az infláció Közép-Ázsiában a devizaleértékelődési nyomás és a nyersanyagárak emelkedése következtében pedig 10,7% körül alakul.

Az Oroszországgal szembeni nyugati szankciók további közép-ázsiai országokra gyakorolt hatása, hogy megakadályozták, hogy az európai áruk Oroszországon keresztül eljussanak Közép-Ázsiába, ennek köszönhetően pedig a közép-ázsiai országoknak lecsökkent a hozzáférése a nyugati exportpiacokhoz. Bár az Egyesült Államok felmentette a Kaszpi-tengeri csővezeték konzorciumot – 15%-os Chevron részesedéssel rendelkezik benne – a szankciók alól, a kőolajban és szénhidrogénekben gazdag közép-ázsiai országok nehezen tudják Oroszországon keresztül értékesíteni olaj- és gázexportjukat. Egyes európai országok, mint Olaszország vagy Ausztria kétoldalú megállapodásokkal igyekeznek közép-ázsiai kapcsolataikat fenntartani. Az ukrán-orosz háború szankciós politikája és a nyugati gazdaságok Moszkvából történő gáz vásárlásának leállítása azonnali hatással lesz a türkmén gazdaságra, mivel Ashgabat Európába irányuló gázszállításai Moszkván keresztül haladnak.⁶

A háború 2022 februári kezdete óta a kazah fizetőeszköz 20%-ot veszített a dollárral szemben. A hazai valuták értékcsökkenése pedig arra kényszerítette

egyes közép-ázsiai nemzeti bankokat, hogy emeljék az irányadó kamatlábat és valutatartalékaikból pénzt különítsenek el a hazai piacok és az árstabilitás fenntartására.

Közép-Ázsia több gazdasága – különösen Tádzsikisztán és Kirgizisztán – erősen függ az Oroszországban dolgozó munkaerő hazautalásaitól. Még a súlyos COVID-19 világjárvány idején is több mint 2,5 millió Közép-Ázsiából származó munkamigráns dolgozott Oroszországban. A migráns munkavállalók hazautalásai 26,7, illetve 31,3 százalékkal járulnak hozzá Tádzsikisztán és Kirgizisztán GDP-jéhez, ami minden valószínűség szerint a jövőben jelentősen csökkeni fog.

2022. március 10-e óta Oroszország megtiltotta a gabona- és fehércukorexportot az Eurázsiai Gazdasági Unióba, ezért a közép-ázsiai országokban élelmezésbiztonsági kérdések is felmerültek. Például 2021-ben Kazahsztán 2,3 millió tonna gabonát importált, aminek 77%-át Oroszországtól vásárolta. Az orosz tilalom után a kazak hatóságok a búzaexport felfüggesztéséről döntöttek.

A folyamatban lévő ukrajnai háborús konfliktus fokozni fogja a frusztrációt Közép-Ázsia legszegényebb országaiban, különösen Tádzsikisztánban és Kirgizisztánban a régió munkanélküli fiataljai körében és a gyengülő gazdasági helyzet csak felerősíti az állandó jelleggel jelenlévő polgári zavargásokat és az etnikai összetűzések, melyből akár nagymértékű régiós instabilitás is lehetséges, mint korábban többször is tapasztalható volt.

Biztonsági vonatkozások

Korábban Oroszországra a stabilitás, a biztonság és a területi integritás forrásaként tekintették Közép-Ázsiában, azonban az ukrajnai orosz agresszió kérdéseket vetett fel. Az ENSZ Közgyűlésének 2022 márciusi rendkívüli ülésén a konfliktusról Türkmenisztán és Üzbegisztán továbbra is távol maradt, Kirgizisztán, Kazahsztán és Tádzsikisztán pedig tartózkodott a szavazástól.

A térség biztonsági garántálójaként Oroszország katonai felszerelést küldött a tádzsik-afgán határra és közösen Tádzsikisztánnal és Üzbegisztánnal több hadgyakorlatokat is tartott, most azonban a biztonsági dilemmák és gazdasági következmények miatt a közép-ázsiai országok – különösen azok az államokban, amelyek Kabullal 2387 kilométer hosszú határa van – Kína és India felé kezdenek tekinteni, hogy esetleg átvegyék Oroszország szerepét a régió biztonságának a fenntartásában.

Emellett pedig több orosz és közép-ázsiai szakértő is arra számít, hogy Oroszországgal szemben az Egyesült Államok egy úgynevezett „második frontot” nyit majd Közép-Ázsiában.

Jegyzetek

- ¹ Energiamixnek nevezzük az energiatermelésben a különböző forrásokból származó összes felhasznált (vagy megtermelt) energia forrásainak az összegét.
- ² A fenti adatok szemléltetéseként az FGSZ Földgázszállító Zrt. adatai alapján Magyarország 2020-ban összesen 10, 44 milliárd köbméter földgázt használt fel. 2021-ben pedig Magyarország napi kőolajfelhasználása 164 hordó volt.
- ³ Két másik jogszabály a közelmúltban a köz- és magánszféra közötti partnerségről szóló törvény (2019. május 10-én elfogadott ZRU-537. számú törvény) és a befektetési tevékenységekről szóló törvény (2019. december 25-én kelt ZRU-598. törvény). Ezeknek a törvényeknek az üzbég gazdaságban szélesebb hatálya van, de szabályozási kereteket és kormányzati támogatást biztosítanak a megújuló energiával kapcsolatos projektek megvalósításához.
- ⁴ 5 GWh teljesítményben napelem telepeket, 3 GWh teljesítményben szélenergia-műveket és 1,9 GWh teljesítményben vízerőművet.
- ⁵ A kivétel a multilaterális kapcsolatok. Például az Eurázsia Gazdasági Unió és a Sanghaji Együttműködési Szervezet.
- ⁶ Oroszország 2019 után megújította a gázvásárlást Türkmenisztánból.

VIETNÁM GAZDASÁGA 2022-BEN: ERŐTELJES FELLENDÜLÉS A COVID UTÁN, KOCKÁZATOKKAL A LÁTHATÁRON

KLEMENSITS PÉTER

A délkelet-ázsiai régióban a nemzetközi ellátási láncok miatt a harmadik legnépesebb ország, Vietnám gazdasága mindenképpen figyelmet érdemel. Bár a Covid-19 megjelenése ellenére 2020-at sikeresen vészelte át az állam, 2021-ben a járvány már a szomszédaihoz hasonló krízist eredményezett, de az év második felében már megindult a fellendülés, ami 2022 első felében is folytatódott. Az elemzés a legfrissebb makrogazdasági mutatókon keresztül törekszik Vietnám gazdasági helyzetének rövid áttekintésére az olyan külső tényezők, mint pl. az orosz-ukrán háború hatásainak figyelembevételével együtt.

Kulcsszavak: *Délkelet-Ázsia, Vietnám, Covid-19, válság, gazdasági fellendülés*

Abstract

As the third most populous country in the Southeast Asian region, the Vietnamese economy deserves attention for its international supply chains. Although the country successfully survived the year of 2020 despite the emergence of Covid-19, the epidemic led to a similar crisis in 2021 as in neighbouring countries, but a recovery occurred in the second half of the year and continued in the first half of 2022. The analysis aims to provide a brief overview of Vietnam's economic situation based on recent macroeconomic indicators, while also taking into account the impact of external factors such as the Russia-Ukraine war.

Keywords: *Southeast Asia, Vietnam, Covid-19, crisis, economic recovery*

Bevezetés

A délkelet-ázsiai régió gazdasági fejlődése szempontjából a harmadik legnépesebb állam, Vietnám komoly figyelmet érdemel, hiszen az ország a nemzetközi

ellátási láncokban meghatározó szerepet tölt be. A 2020-as év sikeres védekezését követően 2021-ben a koronavírus járvány a szomszédos országokhoz hasonlóan Vietnámot is súlyosan érintette, de az év végén a gazdaság talpraállása már megkezdődött, ami 2022-ben is tovább folytatódott. A külső kockázatok, mint pl. az orosz-ukrán háború vagy a Covid-19 miatti lezárások Kínában, azonban arra figyelmeztetnek, hogy a pozitív eredmények ellenére a vietnámi gazdaság továbbra is sérülékeny, ami adott esetben könnyen újabb recessziót eredményezhet. Az elemzés a legfrissebb makrogazdasági mutatókon keresztül törekszik Vietnám gazdasági helyzetének vázlatos bemutatására, amely az európai államok számára is tanulsággal szolgálhat.

Vietnám gazdasága

A több mint 98 milliós lakossággal rendelkező Vietnám népessége az ENSZ előrejelzése szerint 2030-ra várhatóan meghaladja a 104 millió főt. Gazdasága – amely a kínai mintát követve szocialista orientált piacgazdaság – vásárlóerő-paritáson számolva a világon a 23. legnagyobbnak minősül. Jövőbeli fejlődéséről sokat elárul, hogy a 2020-as 279 milliárd dolláros GDP 2030-ra 484 milliárd dollárra nőhet, miközben a GDP növekedés éves átlagban 6%-on stabilizálódhat.

Az ASEAN-hoz 1995-ben csatlakozott ország fejlődése az elmúlt 30 évben figyelemre méltó volt. Az 1986-ban elindított gazdasági és politikai reformok (Doi Moi – megújítás) gyors gazdasági növekedést váltottak ki, amelyek a világ egyik legszegényebb nemzetét egy alacsonyabb közepes jövedelmű országgá változtatták. Rövid időn belül Vietnám már a felső középszintű jövedelemmel rendelkező országok csoportját is megközelítheti. A növekedés alapvetően a mezőgazdaságból a feldolgozóipar és a szolgáltatások felé történő munkaerő-átcsoportosításnak, a magánberuházásoknak, az erős idegenforgalmi ágazatnak, a magasabb béreknek és a gyorsuló urbanizációnak köszönhető. Az export egyre nagyobb mértékben járul hozzá Vietnám GDP-jéhez, az egyes ágazatok részesedését tekintve pedig az ipari termelés, a textilipar, az elektronika és az élelmiszeripar teljesítménye növekszik a leggyorsabban. 2002 és 2018 között az egy főre eső GDP a 2,7-szeresére nőtt, 2019-ben meghaladta a 2700 dollárt, miközben több mint 45 millió embert sikerült kiszabadítani a szegénységből. 2018-19 folyamán a GDP egyaránt 7%-kal nőtt, miközben, köszönhetően az exportorientált feldolgozóiparnak és a hazai fogyasztásnak a gazdaság jelentős tűrőképességet mutatott, aminek köszönhetően a koronavírus járvány elején 2020-ban is pozitív 2,9%-os növekedést produkált, ezzel Ázsia legjobban teljesítő gazdaságává vált. A társadalmi-gazdasági fejlesztési stratégia 2021-2030 értelmében az elkövet-

kezendő években fő cél a termelékenység, a hatékonyság és a versenyképesség javítása, a tudományos technológiai fejlesztések, a befektetési és üzleti környezet támogatása, valamint a társadalmi egyenlőtlenség kezelése. A Pricewaterhouse Coopers 2017-es jelentése úgy számolt, hogy 2050-re Vietnám lehet a 10. legnagyobb gazdaság a világon. A fenntartható fejlődés mellett Vietnám is elkötelezett, a Nemzeti Akcióterv értelmében 2030-ra a fenntartható fogyasztás és termelés megvalósítása a cél, ami alapvetően a környezetbarát technológiák elsajátítását jelenti.

A vietnámi politikai rendszer stabilnak mondható, a kommunista párt hatalmát nem fenyegeti veszély, az egypártrendszernek köszönhetően a vezetés a gazdaságban is jelentős stabilizáló szerepet játszik. Külpolitikáját tekintve az ország Kína és az USA között próbál ellensúlyozni, miközben a Pekinggel való szorosabb együttműködésnek gátat szab a dél-kínai-tengeri konfliktus, ezért Hanoi az „Övezet és Út” kezdeményezésben is csupán korlátozott szerepet vállal, ami valószínűleg a jövőben is megmarad. Vietnám célja a bilaterális kapcsolatok megerősítése a szomszédokkal és kiegyensúlyozott viszony létrehozása a nagyhatalmakkal, továbbá egy egységes nemzeti stratégia kialakítása 2030-ra.

A koronavírus járvány hatásai

Annak ellenére, hogy a Covid-19 már 2020 januárjában megjelent Vietnámban, a fertőzéseknek még idejében sikerült gátat szabni, így a 2020-as évet az ország komolyabb egészségügyi válság nélkül vészelte át. 2021 tavaszán viszont a pandémia újabb hulláma – az országos lezárások ellenére – a szomszédos országokhoz hasonló krízist idézett elő, a nyitás pedig csupán az év második felében fokozatosan mehetett végbe. 2022. június 20-ig a fertőzöttek száma elérte a 10 737 640-et, miközben 43 083 ember veszítette életét, 9 601 630-an pedig sikeresen felépültek a betegségből.

2021 első kilenc hónapjában a recesszió érezhetővé vált. A statisztikai adatokból kitűnik, hogy Vietnámban is a turisztikai szektor, és a légi személyszállítás szenvedte el a legnagyobb veszteséget a járvány következtében, ugyanakkor a gyártószektorban, a kereskedelemben és az infrastrukturális beruházások esetén kisebb volt a visszaesés. A GDP 2021 első kilenc hónapjában csak 1,42%-kal nőtt – a teljes év során 2,58%-kal, köszönhetően a második féléves teljesítménynek – a gazdaság egészének általános növekedési ütemében a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás és halászat 2,74%-kal, az ipar és építőipar 3,57%-kal nőtt, miközben a szolgáltatási ágazat 0,69%-os veszteséget szenvedett el. Az infláció 2020-ban 3,22%-os volt, ehhez képest 2021-ben 1,87%-kal emelkedett. A külföldi deviza-

tartalékok a pandémia ellenére nem csökkentek, sőt folytatva a növekedési tendenciát az év végén – becslések szerint – meghaladták a 109,9 milliárd dollárt. 2021 júliusában a folyó fizetési mérleg 4,571 milliárd dollár hiányt mutatott, amely azonban a negyedik év végére 3,998 milliárdos többletre módosult. A kereskedelem terén is megfigyelhető a kettősség: a harmadik negyedévben a kereskedelmi mérleg 2,55 milliárd dolláros deficittel zárult, de az év végére már 4,08 milliárd dolláros többlet keletkezett. 2021 decemberében a teljes kereskedelmi forgalom becsült értéke 66,2 milliárd dollár volt, ami 19,2%-kal haladta meg az előző év azonos időszakát.

Ami a befektetéseket illeti 2021. december 20-ig a külföldi beruházási projektekből 19,74 milliárd USD-t folyósítottak, ami enyhe, 1,2%-os csökkenést jelent 2020 azonos időszakához képest. Ugyanakkor a külföldi befektetések teljes összege elérte a 31,15 milliárd dollárt, ami 9,2 százalékkal magasabb, mint az előző év azonos időszakában.

Mivel a vírus növelte a munkanélküliséget – a járvány következtében több mint fél millió ember veszítette el az állását – (2021 júliusában a munkanélküliek aránya 2,62% volt) és több szektorban a jövedelmek csökkenéséhez is vezetett, a kormány elsősorban a rászorulókon igyekezett segíteni. 2020-ban és 2021 első hat hónapjában a költségvetésből 168,8 billió vietnámi dong-ot (7,34 milliárd dollár) költött a Covid-19 járvány által érintett vállalkozások és a lakosság támogatására, valamint a betegség megelőzésére és megfékezésére. Ennek ellenére a költségvetési hiány nem nőtt jelentősen, azt sikerült stabilan 4% alatt tartani. A vietnámi kormány számos ösztönző programot indított adókedvezmények, adófizetések elhalasztása és földhasználati díjak elengedése formájában a vállalkozások számára. A támogatás kedvezményezettjei közé tartoztak azok a munkavállalók, akik a munkaszerződések elhalasztására kényszerültek, részmunkaidős munkavállalók, akik jelenleg munkanélküliek, de nem részesültek munkanélküli ellátásban, az olyan vállalkozások, amelyeknek nincsenek bevételeik vagy nincs pénzügyi forrásuk a munkabérek kifizetésére, az üzleti tevékenységet folytató egyének és háztartások, valamint azok az emberek, akik érdemi szolgálatot tettek a nemzetnek. Az ENSZ adatai szerint a vállalkozások támogatására 2020-ban 7,8 milliárd dollárt, kamatmentes kölcsönökre 10,2-43,1 millió dollárt, az elektromos áram árának csökkentésére 475 millió dollárt, szociális juttatásokra 2,7 milliárd dollárt, banki hitelekre 12,3 milliárd dollárt költött a vietnámi kormány. Legutóbb 2022 januárjában hagyott jóvá a nemzetgyűlés egy 15,3 millió dolláros ösztönző csomagot, amely a vállalkozások és a munkavállalók megsegítése mellett az infrastrukturális beruházásokra is jelentős összeget kíván fordítani.

A 2022-es kilátások

A múlt év azonos időszakához képest Vietnám GDP-je 2022 első negyedében 5,03%-kal nőtt, azt követően, hogy 2021 utolsó negyedében 5,22% volt a növekedés. A vietnámi statisztikai hivatal 2022 márciusában még 6-6,5%-os növekedéssel számolt, de a Világbank áprilisi jelentése inkább az 5,3%-ot prognosztizálta, ami megközelítően a szomszédos országok értékeinek is megfelel.

1. táblázat. A GDP növekedés Vietnamban 2018-2022

év	2018	2019	2020	2021	2022 (előrejelzés)
a növekedés mértéke (%)	7,08	7,02	2,9	2,58	5,3

A koronavírus járványt követő talpraállás során várhatóan a feldolgozóipar lesz a fő hajtóerő, míg az idegenforgalom, az építőipar és más iparágak esetében hosszabb helyreállási periódussal kell számolni. A vietnámi GDP értékét a Covid-19 elleni vakcinázás előrehaladása mellett az orosz-ukrán háború is befolyásolja, annak elhúzódása a növekedést is negatívan érinti.

A gazdasági konszolidáció során a feldolgozóipar mellett az export is jelentős felhajtóerőt képvisel. Ami a kereskedelmi mérleget illeti, az ország kereskedelmi deficitje – az előzetes adatok szerint – 2022 májusában 1,73 milliárd dollárra csökkent az egy évvel korábbi 2,07 milliárd dollárról. A kivitel 16,4%-kal 30,48 milliárd dollárra nőtt az egy évvel korábbihoz képest, míg a behozatal 12,9%-kal enyhébb ütemben, 32,21 milliárd dollárra emelkedett. A legnagyobb exportpiacot továbbra is az USA jelenti, nem véletlen, hogy a világ vezető hatalma komoly kereskedelmi deficittel rendelkezik Vietnámmal szemben. Az év első öt hónapját tekintve a kereskedelmi áruforgalom 0,52 milliárd dollár többletet mutatott, az export 16,3%-kal, míg az import 14,9%-kal nőtt az egy évvel korábbihoz képest. Vietnám számára az is pozitívum, hogy az amerikai-kínai kereskedelmi háború miatt sok nemzetközi vállalat helyezte át a termelést Kínából a délkelet-ázsiai országba.

Az orosz-ukrán háború következtében a megugró nyersanyagárak pl. a kőolaj lassíthatja a növekedést, mivel az inflációt is tovább fűti. Az éves inflációs ráta 2022 májusában 12 havi csúcsra, 2,86%-ra emelkedett az előző havi 2,64%-ról, elsősorban az élelmiszerek és vendéglátóipari szolgáltatások, a közlekedés, valamint a ruházati cikkek árának gyorsabb emelkedése miatt.

A vietnámi folyó fizetési mérleg GDP-hez viszonyított aránya a Trading Economics szerint 2022-ben 1% körül, 2023-ban pedig 0,5% körül alakul. A BNP Paribas ezzel szemben 2022-re 2,9%-os folyó fizetési mérleg hiánnyal számolt, a

költségvetési hiány esetében pedig 5%-ot prognosztizált. A kormányzat januárban még 4%-os költségvetési deficittel számolt, ami 61,7 milliárd dolláros hiánynak felel meg.

A fogasztás remélt növekedése szempontjából a munkanélküliségi ráta vizsgálata is indokolt. A munkanélküliség 2022 első negyedévében 2,46%-ra csökkent a 2021 negyedik negyedévi 3,56 százalékról. Ugyanakkor viszont a 15-24 év közötti korosztályban 7,6%-os munkanélküliségi arányról beszélhetünk, amire 2011 óta nem volt példa.

A befektetések esetében a hivatalos adatok szerint Vietnámba 5,92 milliárd dollárnyi közvetlen külföldi befektetés érkezett az év első négy hónapjában, ami 7,6%-kal több, mint egy évvel korábban. A tőke legnagyobb részét a gyártásba és feldolgozásba fektetnék be, ezt követi az ingatlanüzletág, majd a kis és nagykereskedelem. A vietnámi kormány a külföldi befektetések megélénküléséhez nagy reményeket fűz, hiszen ez a pandémiát követő talpraállást is meggyorsíthatja. A befektetések legnagyobb része Szingapúrból, Dél-Koreából, Dániából, Kínából és Japánból érkezett.

Összegzés

2020-ban a koronavírus járvány kitörése csupán érintőlegesen érintette a vietnámi gazdaságot, a jelentősebb recessziót sikerült elkerülni. Egy évvel később azonban a térség többi nemzetéhez hasonlóan a szigorú karanténintézkedések elenére is rendkívül súlyos helyzet állt elő. 2021 második fele azonban már a fokozatos nyitásról szólt, így a talpraállás már ekkor elkezdődött, ami 2022 tavaszán is töretlenül folytatódott. A belső kormányzati intézkedések mellett az orosz-ukrán háború kitöréséig lényegében a külső folyamatok is kedveztek Vietnámnak. A kelet-európai konfliktus miatt azonban a nyersanyagárak emelkedése, Kínában pedig a Covid-19 miatti karanténintézkedések következtében az ellátási láncokban keletkezett zavarok fékezőleg hatottak a növekedésre és noha egyelőre komolyabb recessziótól nem kell tartani, a külső kockázatok miatt hosszú távon csupán a gazdasági reformok növelhetik a vietnámi gazdaság ellenállóképességét.

HOGYAN ÉRINTI JAPÁNT AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ?

ZOLTAI ALEXANDRA

Az Abe Sinzo-kormány alatt Japán meglehetősen nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy az Oroszországgal fentálló területi vitában megoldást találjon, valamint, hogy megkísérelje visszatartani Oroszországot attól, hogy stratégiaileg közelebb kerüljön Kínához. Az orosz invázió mindkét törekvést alapjaiban változtatta meg, teljesen átformálva Japán Oroszország-politikáját. 2022. február 24. óta a japán Kishida kormányzat más G7-országokkal együtt példátlan mértékű gazdasági szankciókat vezetett be Oroszország ellen, amikor kezdetét vette a háború. Erre válaszul Oroszország felvette Japánt a barátságtalan országok listájára, és bejelentette a kétoldalú béketárgyalások felfüggesztését, amely több éves kemény munkát tett semmivé. Mit jelent mindez a japán gazdaságra nézve?

Kulcsszavak: *Japán, orosz–ukrán háború, biztonságpolitika, szankciók*

Abstract

Under the Abe Shinzo government, Japan has placed great emphasis on resolving the territorial dispute with Russia and has tried to keep Russia from moving strategically closer to China. The Russian invasion fundamentally altered both of these efforts and completely reshaped Japan's policy toward Russia. Beginning on February 24, 2022, Japan's Kishida government, along with other G7 countries, imposed unprecedented economic sanctions on Russia when the war began. In response, Russia's Putin government placed Japan on the list of unfriendly countries and announced the suspension of bilateral peace talks, undoing years of efforts. But what does all this mean for the Japanese economy?

Keywords: *Japan, Russian–ukrainian war, security policy, sanctions*

Japán-orosz kapcsolatok

Abe Shinzo kormányzása alatt, amely 2020 szeptemberéig tartott, Japán nagyon aktív elkötelezettségi politikát folytatott Oroszországgal kapcsolatban. Abe a két miniszterelnöki megbízatása alatt összesen 27 csúcstalálkozót tartott Putyin-

nal. De az Északi Területek, a Szovjetunió által 1945-ben elfoglalt szigetcsoport helyzete, amelyet Japán visszakövetel, régóta bizonytalan faktor a két ország kapcsolatában. Oroszország gyakran használta fel a szigeteket kérdésért, hogy Japánt a gazdasági együttműködésre bírja, de a szomszédos Japánnal való kapcsolatok fejlesztése fontos része volt a „nagy keleti fordulat” politikájának is, amelyen keresztül Oroszország azt remélte, hogy jó kapcsolatot ápol a gyorsan növekvő ázsiai-csendes-óceáni országokkal, és ezzel felgyorsítja az orosz Távol-Kelet és Szibéria gazdasági fejlődését.

Abe az Oroszországgal kapcsolatos új megközelítéssel, a békeszerződésről szóló tárgyalások gazdasági ösztönzőkkel történő előmozdítását kívánta elérni. 2016-ban Abe nyolcpontos gazdasági együttműködési tervet ajánlott fel Oroszországnak, amely magában foglalta az orosz olaj- és földgázmezők közös fejlesztését, japán támogatását orosz városok infrastrukturális fejlesztéséhez, valamint japán kölcsönt az orosz Sberbanknak. Komolyságának hangsúlyozására Abe 2016 és 2019 között minden évben részt vett Oroszország éves Keleti Gazdasági Fórumán Vlagyivosztokban. Egy ideig úgy tűnt, hogy ez a megközelítés működik. 2019 elején Japán és Oroszország megállapodott az 1956-os szovjet-japán közös nyilatkozat alkalmazásáról, tárgyalásaik alapjául pedig az szolgált, hogy Oroszország a négy vitatott sziget közül kettőt átenged Japánnak, Japán pedig lemond a másik kettőről.

Amíg Oroszország februárban meg nem támadta Ukrajnát, az energiaszektor közötti kapcsolatok is szilárdak voltak az országok között. A kapcsolat eredményeként több projekt is formát öltött, köztük a Szahalin-1 és a Szahalin-2, valamint legutóbb az Arctic LNG-2. A projekt várhatóan 2023-ban kezdi meg a termelést, kapacitása pedig 19,8 millió tonna LNG évente. A közös energetikai projekteket mindenki számára előnyösnek tartották. Oroszország közvetlen külföldi befektetéseket vonhatott be az orosz Távol-Keletre, amely erősíti a háttérmenti gazdaságot és infrastruktúrát. Eközben Japán energiaforrást biztosíthat a közelben, miközben diverszifikálhatja ellátását, és lazíthatja függőségét a Közel-Kelettől, amelytől Japán olajimportjának körülbelül 90%-a függ.

Szankciók

Japán különösen a 2011-es fukusimai atomkatasztrófa óta küzd a fosszilis tüzelőanyagokra támaszkodó energiaszerkezet átalakításával. Biztonsági aggályok miatt az ország 36 működő vagy építés alatt álló atomreaktorát állították le a katasztrófát követően. A katasztrófa előtt Japán a villamos energiájának mintegy 30%-át nukleáris energiával állította elő, de ez az elmúlt években jóval 10% alá esett. Japán ma már nagyobb mértékben támaszkodik a fosszilis tüzelőanyagokra

energiaszükségletének fedezésére. 2020-ban a fosszilis tüzelőanyagok tették ki Japán energiaszerkezetének több mint 75%-át, 19,8%-a megújuló, 3,9%-a pedig reaktorokból származott.

Japánnak viszont mindössze 11%-os az energetikai önellátása, ami a legalacsonyabb a G7-es országok között. Japán olajának 99,7%-a, gáz 97,8%-a és szén 99,6%-a importból származik. Jelenleg Oroszország adja Japán olajimportjának 4%-át, földgázbeszerzésének 9%-át és szénimportjának 11%-át. Egy olyan ország számára, amely teljes energiaszükségletének csaknem 90%-át importálja, ezek a nem olyan nagy számok is számítanak.

Négy olyan orosz energiaprojekt van, amelyben a japán kormány vagy a japán vállalatok érdekeltek. A Sakhalin-1 olajprojektben a japán Sakhalin Oil and Gas Development Co. (Sodeco) 30%-os részesedéssel rendelkezik. A Sodeco egy konzorcium, amelyet Japán Gazdasági, Kereskedelmi és Ipari Minisztériuma, a japán Itochu és Marubeni kereskedőházak, az Inpex, valamint az államilag támogatott olajtermelő Japan Petroleum Exploration (Japex) alkot. Japán a Szahalin-1-ből kitermelt olaj körülbelül 12%-át kapja, és olajimportjának 1%-a a projekttől függ. A Szahalin-2-ben a japán Mitsui 12,5%-os, a Mitsubishi Corp. pedig 10%-os részesedéssel rendelkezik. Japán kapja meg a Szahalin-2 által termelt gáz hozzávetőleg 60%-át, és LNG-importjának körülbelül 10%-a a projekttől függ. A szahalini projekteken kívül a Mitsui és a Jorgmec közös tulajdonában lévő Japan Arctic LNG 10%-os részesedéssel rendelkezik az Arctic LNG 2 projektben, amely a Gydan-félsziget sarkvidéki terepen, Oroszország szibériai partvidékén található. Ezenkívül a Japan South Sakha Oil Co. 49%-os részesedéssel rendelkezik a kelet-szibériai Irkutszk megyében található olajprojektben. A fennmaradó részesedést az Irkutsk Oil Co., Oroszország egyik legnagyobb független olajvállalata birtokolja.

Kishida kormányának célja viszont, hogy 2030-ra a fosszilis tüzelőanyagok az ország energiaszerkezetének körülbelül 41%-át adják. Az atomenergia 20-22%-át, míg a megújuló energia 36-38%-át tenné ki, valamint Japán azt reméli, hogy 2050-re elérje a nettó zéró szén-dioxid kibocsátást. Szakértők azonban úgy vélik, hogy ez a cél „irreális”, tekintve, hogy Japán jelenleg nagymértékben függ a fosszilis tüzelőanyagoktól.

Szankciók

Mióta Oroszország 2022. február 24-én megtámadta Ukrajnát, Japán aktívan támogatja az ukrán ellenállást nem halálos védelmi felszerelések, sürgősségi humanitárius és pénzügyi segítségnyújtás, valamint a kitelepítettek befogadása ré-

vén. Japán támogatása nem megfelelő. Oroszország inváziója egyértelműen sérti a jogállamiságot, amelyet Japán évek óta betart. Japán az 1990-es évek óta külföldi segélyekkel és diplomáciai intézkedésekkel is támogatja a demokratizálódást, a jó kormányzást és a gazdasági fejlődést a volt szovjet országokban, köztük Ukrajnában is.

Amikor Oroszország 2014-ben megszállta a Krímet, Japán is elítélte az országot, és részt vett a G7-es országok által kivetett szankciókban. De Japán akkori szankciói nem jártak magas gazdasági költségekkel, és hatásai mérsékeltek maradtak a nyugati országokéhoz képest. Japán akkor szándékosan késleltette a szankciók időzítését is, hogy megkülönböztesse álláspontját az Egyesült Államoktól és az Európai Uniótól. Ezt a politikát az Abe-kormányzat Oroszországgal folytatott tárgyalásai vezérelték a vitatott északi területekről az 1956-os Japán–Szovjet Közös Nyilatkozat alapján. Ez egyben stratégiai számítás volt annak megakadályozására, hogy a kínai–orosz tengely megkérdőjelezze a japán érdekeket, mivel azt remélték, hogy az Oroszországgal fenntartott kapcsolatok javulása mellett elkerülhető lesz a „két frontos háború”.

A Nyugat Oroszországra nehezedő gazdasági nyomása 2022-ben sokkal intenzívebb volt, mint 2014-ben. Japán pedig szinte azonnal csatlakozott a nyugati erőfeszítésekhez, hogy szankcionálja Oroszországot. A Putyin-barát üzleti és politikai szereplők szankcionálásán túl Japán befagyasztotta több orosz bank, köztük a Promsvyazbank és a VTB Bank vagyonát, és megtiltotta, hogy új értékpapírokat kínáljanak Japánban. Tokió megtiltotta az orosz államkötvények vásárlását és a védelmi vagy olajfinomító berendezések Oroszországba történő exportját is. Áprilisban Tokió több orosz diplomatát és kereskedelmi tisztviselőt is kiutasított, és visszavonta Oroszország legnagyobb kedvezményezett ország kereskedelmi státuszát. Japán több pénzügyi intézkedéssel is csatlakozott a nemzetközi szankciókhoz, például az orosz központi bankkal folytatott tranzakciók korlátozásával, illetve egyes orosz bankok kizárásával a SWIFT-ből. Ezenkívül leállította az orosz vodka importját, valamint a luxusautók és -termékek exportját.

Japán habár gyorsan elítélte Oroszország egyoldalú agresszióját, és számos kérdésben igazodik a nyugati szankciórendszerhez (beleértve az exportellenőrzést, a pénzügyi intézkedéseket és a vízumkorlátozásokat). Ami azonban az energiát illeti, Tokió eleinte úgy döntött, hogy nem követi a Nyugat példáját, mind a japán megélhetést befolyásoló emelkedő árakkal kapcsolatos aggodalmakra, mind a piac előnyeinek Kína kihasználásával összefüggő geopolitikai kockázatokra hivatkozva. Energiaéhes, de erőforrásokban szegény szigetországgként, amely energiaszükségletének kielégítése érdekében importtól függ, Japán jelentős dilemma előtt találta magát. Az orosz háborús bűnökről szóló jelentés után Fumio Kishida miniszterelnök végül bejelentette, hogy Japán az orosz olaj- és szénimportot is

megszünteti, amelyet addig igyekezett elkerülni. Kishida azt is hangsúlyozta, hogy Japán fokozni fogja együttműködését a NATO-val és az Európai Unióval a szabad és nyitott indiai-csendes-óceáni térség érdekében. Az energiaforrások stabil ellátásának biztosítása a következő évek küszöbön álló feladata lesz a japán kormány számára.

Tekintettel arra, hogy az Abe-kormányzat a 2014-es ukrajnai válságban csak szimbolikus gazdasági szankciókat vezetett be Oroszországgal szemben, joggal mondhatjuk, hogy a Kishida-kormányzat ezúttali döntése jelentős változást jelent Japán régóta fennálló Oroszország-politikájában. Ennek ellenére van néhány olyan területe az Oroszországgal való együttműködésnek, amelyeket a japán kormány továbbra is fenn kíván tartani, ameddig csak lehetséges. Az egyik ilyen az energia. A japán vállalatok és szervezetek részt vettek az oroszországi, már említett energetikai projektekbe (Szahalni-1, Szahalni-2, Arctic LNG-2).

Február 28-án, mindössze négy nappal azután, hogy Oroszország katonai inváziója megindult Ukrajnában, a brit BP olajipari óriáscég bejelentette, hogy ki kíván lépni a Rosznyefty orosz állami olajtársaságban lévő 19,75%-os részesedéséből. E bejelentést követően a holland-UK Shell bejelentette, hogy kiszáll a Szahalni-2 projektből, a US Exxon pedig bejelentette, hogy kiszáll a Szahalni-1 projektből.

A japán kormány betiltotta az új oroszországi befektetéseket, beleértve az energiaszektor, és pontosította az Oroszországtól való energiafüggőségének csökkentésére irányuló politikáját is. De továbbra is kifejezte azon szándékát, hogy továbbra is fenntartja meglévő energetikai eszközeit Oroszországban. A japán kormány álláspontja azután sem változott, hogy a május 8-i G7-csúcson kiadott egy nyilatkozatot, amely szerint a G7 tagországai fokozatosan csökkentik energiafüggőségüket Oroszországtól. „Lépéseket fogunk tenni az (orosz olajimport) fokozatos megszüntetésére oly módon, hogy minimálisra csökkentjük az emberek életére és üzleti tevékenységére gyakorolt káros hatásokat. De azt tervezzük, hogy érdekeinket (a két szahalini+Arctic LNG-projektben) változatlanul hagyjuk” – mondta Kishida miniszterelnök újságíróknak a G7-ek vezetőinek virtuális találkozáját követően.

Összegzés

Japán az Egyesült Államok egyik legfőbb kelet-ázsiai szövetségeseiként azonnal a nyugati szankciók mögé állt az orosz-ukrán konfliktus kirobbanása után. Azonban egyetlen egy területtel kapcsolatban Japán sokáig hallgatásba burkolózott, egészen májusig, amikor is Kishida bejelentette, hogy Japán az orosz olaj- és szénimportot is megszünteti a nyugati országokhoz hasonlóan. Ez azonban ret-

tentő nehéz helyzetbe hozza a japán vezetőket, ugyanis ez a döntés az energiaárak és az élelmiszerárak drámai növekedéséhez, illetve az infláció fokozódásához is vezetnek, ami pedig vélhetően azt eredményezi majd, hogy az emberek a megtakarításaikhoz nyúlhatnak, csökkentve a fogyasztói bizalmat. A háztartások továbbra is megtakarításra orientáltak maradnak, és a jelenlegi gazdasági helyzetben nem valószínű, hogy nagyobb költségekbe kezdenek. Ez pedig jelentős akadályt jelent a járvány sújtotta japán gazdaság fellendülésének, amely a megnövekedett fogyasztói kiadásokra építene.

Mivel Japán energiabiztonsági környezete lényegesen sebezhetőbb, mint a többi G7-országé – Japán primerenergia-önellátási aránya 1%, ami jóval alacsonyabb, mint bármely más G7-országé (Egyesült Államok 106%; Kanada 179%; Egyesült Királyság 75%; Franciaország 55%; Németország 35%), ezért magának Japánnak költségesebb lenne az oroszországi energiaprojektekből való kivonás, mint magának Oroszországnak. Továbbá még ha Japán le is mond a Szahalin-1-ben és a Szahalin-2-ben lévő érdekeltségeiről az Oroszország elleni gazdasági szankciók keretében, nagy a valószínűsége annak, hogy olyan országok, amelyek nem vettek be gazdasági szankciókat Oroszországgal szemben, mint például Kína és India, megszereznék a japán érdekeket, előnybe hozva ezzel Japán versenytársait. Emiatt a két ok miatt valószínűleg Japán fent fogja tartani az orosz olaj- és gázprojektekbe való befektetéseit.

Az orosz-ukrán háború nem csak Japán gazdaságára nézve jelent negatív következményeket, hanem a szigetország biztonságpolitikai helyzetére is. És nem csak az energetikai ellátás kapcsán, hanem Japán kénytelen lesz a továbbiakban „háromfrontos háborút” vívni – mint nyugati szövetséges – Oroszországgal, Kínával és Észak-Koreával, mivel ezek az országok egyre nagyobb nyomást gyakorolnak a meglévő rendre. Így Japán biztonsági környezete minden eddiginél nehezebbé válhat, miután az orosz-ukrán háború hozadékaként megszakadtak a jó kapcsolatok Oroszországgal is.

LASSÚ FELLENDÜLÉS A THAI GAZDASÁGBAN

MOLDICZ CSABA

A feltörekvő és fejlődő országok között a thaiföldi gazdaság az egyike volt a legerősebben sújtott gazdaságnak a Covid járvány első évében. A gazdaság 6,2%-kal zsugorodott 2020-ban, míg a feltörekvő és fejlődő országok átlaga 0,8%-os visszaesés volt. Csak Fidzsin, a Maldív-szigeteken és a Fülöp-szigeteken volt nagyobb visszaesés az előbb említett 30 országot magában foglaló csoporton belül. A legerősebben sújtott országok azok voltak, – Thaiföldhöz hasonlóan – amelyek fejlődése nagyban függ a nemzetközi turizmustól. A lezárások megakadályozták a korábbi kedvező növekedési trendek folytatódását Thaiföldön. Ez az elemzés a 2020 és 2022 közötti időszakot vizsgálva tekinti át a thai gazdasági fejlődését.

Kulcsszavak: thai gazdaság, GDP növekedés, folyó fizetési mérleg, infláció

Abstract

Thailand's economy was one of the hardest hit countries in the first year of the Covid 19 pandemic. The economy shrank by 6.2% in 2020, while the average GDP growth rate of emerging and developing countries was -0.8% in the same year. Only Fiji, the Maldives, Palau and the Philippines recorded worse GDP figures in the group of emerging and developing economies, which includes 30 countries. The hardest hit countries were those whose economies - like Thailand's - rely heavily on international tourism. The lock-downs clearly hindered the continuation of earlier growth trends in Thailand. This briefing looks at the period between 2020 and 2022 and focuses on economic development in Thailand.

Keywords: Thailand's economy, GDP growth, current account balance, inflation

Növekedési trendek 2020 után

Miután a járvány elérte az országot és a GDP 6,2%-kal visszaesett, a következő évben a gazdaság már a javulást jeleit mutatta és a bruttó nemzeti termék 1,6%-kal tudott növekedni. Az IMF 2022 áprilisában publikált előrejelzése alapján a GDP növekedés 3,3%-kal fog bővülni Thaiföldön 2022-ben. A publikáció idő-

1. táblázat. GDP növekedési ütemek a thai gazdaságban (2020 1. negyedév-2022 1. negyedév, %, előző év azonos időszakával összehasonlítva)

	2020Q1	2020Q2	2020Q3	2020Q4	2021Q1	2021Q2	2021Q3	2021Q4	2022Q1
Mezőgazdaság	-8,3	-3,5	-1,6	-0,2	1,0	2,1	2,2	-0,6	4,1
Mezőgazdaságon kívüli területek	-1,7	-13,0	-6,7	-4,7	-2,5	8,3	-0,3	2,0	2,0
Feldolgozóipar	-2,7	-14,5	-5,0	-0,4	1,1	17,0	-0,9	3,8	1,9
Szolgáltatások	-1,5	-12,5	-7,2	-5,9	-3,8	5,3	0,3	1,7	2,9

pontja abból a szempontból lényeges, hogy az IMF GDP előrejelzéseit mérsékelte az ukrán háború és annak következményei (száguldó infláció, növekvő energia és élelmiszer ára, stb.) miatt.

Ha a részleteket is megvizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a legnagyobb GDP zuhanás 2020 második negyedévében (-12.3%) következett be, és hogy a feldolgozóipart jobban érintette, mint a szolgáltatások területét. Ugyanakkor találhatunk olyan al-szektorokat a szolgáltatások területén, ahol a visszaesés súlyosabb volt. (Lásd 1. táblázatot!) Ilyen al-szektorok a szálláshely- és vendéglátás (2020 1. negyedév: -53,3%), szállítás és raktározás (2020 1. negyedév: -38.8%).

A Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Fejlődésért Tanács (Office of National Economic and Social Development Council) szerint 2022-ben 2,5% és 3,5% között lesz a növekedés 2022-ben. Az előrejelzés szerint a fejlődés fő hajtóereje az erős hazai kereslet, a robosztus nemzetközi turizmus, és az áruexport expanziója lesz. Utóbbi 2022-es növekedését 7,3%-ra teszik, míg a magán fogyasztás bővülését 3,9%-ra, a közösségi beruházásoké 3,4%-ra és a magán beruházásokét 3,4%-ra.

Az Ázsiai Fejlesztési Bank szerint a thai gazdaság 3,0%-kal fog nőni ebben az évben és 4,5%-kal 2023-ban. Noha ez az előrejelzés sokkal kedvezőbb, mint az előző év prognózisai a thaiföldi gazdaság esetében, a thai növekedés mégis relatíve alacsony a többi dél-kelet ázsiai országhoz képest. (Lásd a 2. táblázatot).

A Deloitte előrejelzés némileg pesszimistább, mivel Thaiföld 2022-es gazdasági növekedését 3,2%-ra tesz és így foglalja össze a thaiföldi gazdaság fejlődése előtt álló kihívásokat: "A thaiföldi gazdaság prognózisa a fokozatos fellendülés, ami a magasabb inflációs ráta és gyengébb vásárlóerő miatt gyengülő fogyasztásra, illetve a vártnál alacsonyabb turistaszámra vezethető vissza. A jelenlegi thai gazdasági bizonytalanság mellett, az Omicron hatásának monitorozása, és az arra adott válaszok, az orosz-ukrán háború, a magán szektor bizalma és a kormányzati költségek lényeges tényezői a gazdasági fellendülésnek."

A Világbank hangsúlyozza elemzésében a Covid-esetek 2021 harmadik negyedévben jellemző emelkedését, ami akkor következett be, amikor az ország

megszüntette a gazdasági tevékenységek és a nemzetközi turizmus korlátozását. Noha a teljesen beoltott turisták esetében eltörölték a korlátozásokat 2021 novemberében, a 17 régiót magában foglaló speciális turizmus keretében érkező turisták száma elmaradt a thai kormány várakozásaitól. Az eredetileg várt turisták körülbelül egy harmada érkezett meg Thaiföldre 2021 harmadik negyedében. A thai központi bank ugyanakkor felfele módosította a turisták számára vonatkozó előrejelzését. Míg a bank tavaly 5,6 millió turistát várt a 2022-es évre, a júniusi előrejelzés már 6 millió turistával számolt éves szinten.

A Világbank utolsó, Thaiföldre vonatkozó riportjában 3,9%-ra tette a GDP növekedést a 2022-es évet illetően. Hozzá kell tenni, hogy a jelentést 2022 februárja, az orosz-ukrán háború kitörése előtt publikálták, így a következő riport minden bizonnyal lefele módosított GDP növekedési rátákat fog tartalmazni. A Thai Jegybank márciusban szintén módosította a 2021-ben előrejelzett 3,4%-os GDP növekedést 3,2%-ra.

A részleteket is megvizsgálva jól látható, hogy a központi bank a magán fogyasztástól várja azt, hogy a GDP növekedés fő hajtóereje legyen. (Lásd a 3. táblázatot!)

2. táblázat. GDP növekedési előjelzések a délkelet-ázsiai országokra vonatkozóan (2022, %)

Vietnám	6,5
Malajzia	6,0
Fülöp-szigetek	6,0
Kambodzsza	5,3
Indonézia	5,0
Délkelet-Ázsia	4,9
Szingapúr	4,3
Brunei Szultánátus	4,2
Laosz	,4
Thaiföld	3,0
Kelet-Timor	2,5
Mianmar	-0,3

3. táblázat. GDP előrejelzés

	2021	2022	2023
GDP	1,5	3,3	4,2
Hazai kereslet	1,6	3,6	3,0
Magán fogyasztás	0,3	4,9	3,6
Magánszektor beruházások	3,2	5,4	4,5
Kormányzati folyasztság	3,3	-1,9	-0,5
Közösségi beruházások	,4	3,5	3,4
Export	10,8	7,1	8,2
Import	17,9	5,3	4,2

Defláció után inflációs korszak?

A járvány évében (2020), a fogyasztói árak 0,8%-kal estek vissza. A felemelkedő és fejlődő országok átlagával (3,1%) való összevetés megmutatja, hogy a nemzetközi és hazai kereslet visszaesése milyen mélyen hatott a thai gazdaságra. Az IMF előrejelzése szerint a thai infláció a régiós átlaggal, azaz a feltörekvő, fejlődő ázsiai országok átlagával azonos (3,5%) lesz 2022-ben.

A régiós átlagnál lassabb növekedés, relatíve alacsony inflációs ráták és a fokozatos gazdasági fellendülés lehetővé tették a thai jegybanknak, hogy 0,5%-os tartsa az irányadó kamatot. A kereslet zuhanását követően a jegybank 0,5%-ra csökkentette a kamatszintet 2020 elején. Bár az éves inflációs ráta 2022. áprilisi 4,65%-ról 7,10%-ra ugrott májusban, a Thai Jegybank ellenállt annak a piaci nyomásnak, hogy a kamatszintet növelje. Amennyiben júniusban is növekedni fog az infláció üteme, akkor a jegybank több, mint valószínű, hogy emelni fog a kamatokon. A Monetáris Politikai Bizottság döntése szerint: "Noha, annak érdekében, hogy a fellendülés ütemének gyorsulása folytatódjon, a legtöbb monetáris bizottsági tag a kamatszint fenntartása mellett szavazott ezen az ülésen, a bizottság újra meg fogja vizsgálni a növekedéshez és inflációhoz köthető kockázatokat a jövőben." A jegybank szerint a 2022-es infláció üteme 6,2% lesz és 2,5% 2023-ban.

Az Ázsiai Fejlesztési Bank (AFB) kevésbé volt pesszimista, amikor a thaiföldi infláció prognózisát közzétette, az AFB előrejelzése 3,3% volt 2022-ra vonatkozóan és 2,2% a 2023-as évet illetően. A két előrejelzés közötti differencia ismét csak a publikálás időpontjának jelentőségére mutat rá. A Világbank analízisa is arra a következtetésre jutott, hogy alacsony lesz az infláció 2022-ben (1,4%), és 2023-ban (1,3%), hiszen ezt a riportot is az orosz-ukrán háború előtt adták ki.

Folyó fizetési mérleg, kereskedelem és árfolyam

A thai gazdasági fejlődés másik fontos tényezője a folyó fizetési mérleg növekvő hiánya, A 2022 áprilisában regisztrált 3,4 milliárd dolláros hiány a legnagyobb volt az elmúlt kilenc évben. Miközben a kereskedelmi mérleg többlete csökkenőben van, a külföldi vállalatok profitrepatriálása növekszik. A jegybank azt várja, hogy a folyó fizetési mérleg hiánya alacsonyabb lesz idén, mint tavaly, annak ellenére, hogy a hiány növekvő trendű a legutóbb kiadott jelentésben szereplő magasabb hiányadatai szerint.

A helyi fizetőeszköz, a baht az elmúlt hónapokban más régiós valutával együtt gyengélkedett. Válságok idején, tőketulajdonosok jellemzően a tőkéjüket olyan stabil és likvid fizetőeszközökben tartják, mint az amerikai dollár, japán jen

vagy az euró. Jelenleg a baht árfolyama 34 baht/dollár árfolyam körül mozog és igen valószínűtlennek tűnik, hogy visszaerősödne, hacsak nem ér véget az orosz-ukrán háború, tűnik el a Covid-19, és szűnnek meg a globális ellátási láncok szűk keresztmetszetei.

Előző évben, thai export és import jelentősen fellendült, az export 17%-kal nőtt, míg az import 29,8%-kal. Ezek a folyamatok végül 37,5 milliárd dolláros külkereskedelmi többletet eredményeztek. A javulás főbb tényezői a következők voltak: általános fellendülés az egész világgazdaságban, a baht erőteljes leértékelődése 2021-ben, az élelmiszerárak és a feldolgozóipar számára szükséges nyersanyagok árának növekedése és a kevésbé súlyos Covid-19 tünetek miatti korlátozások oldása.

2022 májusában a thai export 6,6%-kal bővült az előző év azonos időszakához képest, miközben az import 19,9%-kal nőtt ugyanebben az időszakban. Ebben a hónapban 1,1 milliárd dolláros külkereskedelmi többletet lehetett feljegyezni, ugyanakkor hozzá kell tenni, hogy az export bővülés dinamikája lelassult az utóbbi hónapokban. A jelenlegi körülmények között az élelmiszer export különleges figyelmet igényel, hiszen néhány ország betiltotta az élelmiszer exportot az élelmiszer biztonság fokozása érdekében. Ennek fényében, Thaiföld felülvizsgálta az ezzel kapcsolatos helyzetet, de a thai miniszterelnök megerősítette, hogy a kormányzat (jelenleg) nem tervezi az élelmiszer export tilalmát. A kormányzati tervek szerint a rizs export ebben az évben hozzávetőlegesen 7-8 millió tonna között lesz, míg tavaly Thaiföld csak 6,1 millió tonna rizs adott el külföldön. Meglátásunk szerint Thaiföld és Vietnám, jelentős rizs exportőr országok (mint az olajexportáló országok) nyerhetnek a jelenlegi helyzetből. Egy thaiföldi kormányzati hivatalnok szerint, a két ország a farmerek jövedelmének javítása érdekében megpróbál megegyezni a rizs árának emelésében. "Szándékunkban áll a rizs árának emelése, annak érdekében, hogy a farmerek jövedelme növekedjen és növeljük alkuerejüket a világpiacon" – mondta egy kormányzati hivatalnok egy mezőgazdasági expon. A két ország jelenleg a világ rizs exportjának 26%-át adja, s így a két ország közötti áremelésre vonatkozó megállapodás jelentős hatást gyakorolna világ rizspiacára. Ugyanakkor India, amely a világ rizs ellátásának 40%-áért felelős egyedül, jelezte, hogy nem akarja a rizs exportját visszafogni és így nyomás alá helyezte a globális rizs piacokat. A rizs paktum ötlete azonban Thaiföldön is vitatott. A Thai Rizs Exportőrök Szövetségének tiszteletbeli elnöke a sajtónak elmondta, hogy az ötlet gyengén van átgondolva és hozzátette, hogy a politikusok nem értik a piac működését. A Vietnámi Élelmiszeripari Szövetség egyik üzletembere hasonlóan reagált az ötletre: "Nem életszerű a rizs árak kontrollálásáról vagy emeléséről beszélni olyankor, amikor a globális élelmiszer árak növekednek.

Összegzés

Mint ahogy láthattuk ebben az elemzésben, a thai gazdaság lassan lendült fel az elmúlt időszakban. A gazdaság lassú fellendülésének fő oka az ország erős függésre a külső tényezőktől – turizmus, energia források stb. Miközben néhány külső tényező visszafogja a gazdaság növekedését, a növekvő élelmiszer árak biztosíthatnak pótlólagos előnyöket az országnak.

A 13 éve legmagasabb infláció ellenére a jegybank a kamatszintet továbbra is alacsony szinten tartja, így az árfolyamra nehezedő nyomás további növekedése nem zárható ki, hacsak nem emel kamatszintet a jegybank. Annak ellenére, hogy a Covid-időszak alatt az ország GDP-arányos eladósodottsága 20 százalékponttal növekedett, 41%-ról 60%-ra, a növekedés még mindig gyenge a világban erősödő élelmiszer és energia válság közepette. Véleményük szerint mindezen tényezők fényében a makrogazdaság politikai irányváltás nem zárható ki a következő hónapokban.

AZ EURÁZSIAI KÖZÉPSŐ KÖZLEKEDÉSI FOLYOSÓ, VAGYIS A TRANSZ-KASZPI NEMZETKÖZI KÖZLEKEDÉSI ÚTVONAL JELENTŐSÉGÉRŐL

BERNEK ÁGNES

2022. február 24-ig a Kína és Európa közötti vasúti áruforgalom 95%-a az északi közlekedési folyosón – vagyis Kazahsztánon, Oroszországon és Belaruszon keresztül – bonyolódott le. De az Oroszországra kivetett nyugati gazdasági és pénzügyi szankciók nyomán az orosz áruszállítási és logisztikai szektor egyre nehezebb helyzetbe kerül, így a nemzetközi fuvarozók olyan szállítási útvonalakat keresnek, amelyek elkerülik Oroszországot. Az egyik lehetséges alternatíva az ún. középső közlekedési folyosó, vagyis a 2017-től működő Transz-Kaszpi Nemzetközi Közlekedési Útvonal (Trans-Caspian International Transport Route – TITR). A tanulmány ezen transz-kaszpi útvonalat elemzi, s kiemelten ennek is a Kaszpi-tengeren át történő áru fuvarozási problémáit, valamint a 2017-ben átadott Baku-Tbiliszi-Kras (BTK) új vasútvonalat, továbbá az útvonal EU-ba történő belépési pontját, a lengyel Slawków-i vasúti átrakóállomást. A tanulmány fő megállapítása az, hogy a középső közlekedési folyosó – a hatalmas infrastrukturális fejlesztések ellenére sem – még nem versenyképes az északi közlekedési folyosóhoz képest. Bár ez a közeljövőben változhat, mivel az EU jelentősen érdekelte a Kínát és Európát összekötő új szállítási útvonalak fejlesztésében.

Kulcsszavak: északi és középső közlekedési folyosó, gazdasági és pénzügyi szankciók, transz-kaszpi útvonal, Baku-Tbiliszi-Kras vasútvonal, Slawków-i vasúti terminál

Abstract

As of 24 February, 2022, 95% of rail freight traffic between China and Europe was through the northern transport corridor, i.e. through Kazakhstan, Russia

and Belarus. However, in the wake of Western economic and financial sanctions imposed on Russia, the Russian freight and logistics sector has come under an increasingly difficult situation, and international carriers are looking for transport routes that bypass Russia. One potential alternative is the so-called Middle Transport Corridor, the Trans-Caspian International Transport Route (TITR), which has been operating since 2017. The study analyses the Trans-Caspian route, and in particular the problems of freight transport across the Caspian Sea, as well as the new Baku-Tbilisi-Kras (BTK) railway line, which opened in 2017, as well as the entry point of the route into the EU, the Polish railway terminal of Slawków. The main finding of the study is that the Middle Transport Corridor is not yet competitive compared to the northern transport corridor, despite the huge infrastructure improvements. Theoretically this may change in the near future, as the EU has a significant interest in developing new transport routes linking China and Europe

Keywords: *Northern and Middle Transport Corridor, economic and financial sanctions, Trans-Caspian route, Baku-Tbilisi-Kras railway line, Slawków railway terminal*

Az eurázsiai közlekedési folyosók

Kína „Övezet és Út” kezdeményezése nyomán az Európa és Ázsia közötti infrastrukturális összeköttetések terén jelenleg három fő – az északi, a középső és a déli – korridor alakult ki, illetve formálódik.

2022. február 24-ig az Európa és Ázsia közötti vasúti áruforgalom 95%-a az északi közlekedési folyosón keresztül (Kína-Kazahsztán-Oroszország-Belarus-Lengyelország-Németország-Franciaország-Spanyolország) bonyolódott le. Az északi eurázsiai áruszállítási folyosó legnagyobb előnye ugyanis az, hogy az Eurázsiai Gazdasági Unió keretében Oroszország, Kazahsztán és Belarusz között vámunió és (áruszállítási szempontból) egységes gazdasági erőter van, vagyis a Kínából érkező konténervonatok a kínai/kazah vámkezelés (Dostyk/Alashankou átrakóállomás), határellenőrzés után lényegében a belarusz/lengyel határig (Breszt/Malaszevicze átrakóállomás) minden adminisztratív és határellenőrzés nélkül haladhatnak. Pontosan ezért Oroszországnak, mint vezető eurázsiai tranzitállamnak és az orosz-kínai közös infrastrukturális és logisztikai fejlesztéseknek kiemelt fontossága van. Az eurázsiai északi közlekedési folyosó nem csak az Európa és Kína közötti szorosabb Cargo forgalmat jelenti, hanem Oroszország szibériai és távol-keleti területeinek közlekedési infrastrukturális fejlesztését is. Ennek megfelelően nem csak kínai, de kiemelten orosz geostratégiai érdek is az eurázsiai északi közlekedési folyosó minél nagyobb mértékű fejlesztése.

De az Oroszország elleni nyugati szankciók és Oroszország teljes gazdasági izolációjára irányuló törekvések révén valószínűleg az északi közlekedési útvonal jelentősége csökkenni fog, s a vasúti forgalom egyre jelentősebb része a jelenleg alakuló eurázsiai középső korridorra fog áthelyeződni. Ennek útvonala Kínából Kazahsztánon át, a Kaszpi-tengeren és a Dél-Kaukázus térségén áthaladva, Törökországon vagy a Fekete-tengeren keresztül lép be az európai kontinensre. E közlekedési folyosót a Kaszpi-tengeren átmenő szakasza miatt transz-kaszpi útvonalnak is szokták nevezni. Az eurázsiai középső közlekedési folyosó hatalmas fejlesztése már az orosz/ukrán háború előtt megkezdődött, kiemelten azért, hogy a hatalmas mértékben növekvő eurázsiai vasúti áruforgalomba a közép-ázsiai országok, a dél-kaukázusi államok és Törökország is minél nagyobb mértékben tudjanak bekapcsolódni.

A déli közlekedési folyosó szintén Kínát köti össze Dél-Európával, de Kazahsztánból Üzbegisztánon át halad, majd Türkmenisztánból belép Iránba, s innen lép be Törökország területére. E déli folyosó versenyképességét mindenképpen fokozza az, hogy a közép-ázsiai országok számára Iránon keresztül tengeri kijáratot biztosíthatna az Indiai-óceán felé, továbbá az is, hogy közlekedési összeköttetést teremthetne Afganisztánnal, Pakisztánnal és Indiával

E tanulmány az eurázsiai középső közlekedési folyosót vizsgálja: az útvonal legfontosabb közlekedési kérdéseit és az utóbbi évek hatalmas infrastrukturális beruházásait. Mindezek révén az elemzés fő kérdése az, hogy e középső közlekedési folyosó versenyképes-e egyáltalán az északi közlekedési fővonallalhoz képest, s mennyire reális az EU azon elképzelése, hogy a közeljövőben a Kína és EU közötti áruszállítások egyre nagyobb része e középső közlekedési folyosóra fog áthelyeződni.

A középső közlekedési folyosó – a Transz-Kaszpi Nemzetközi Közlekedési Útvonal

A Transz-Kaszpi Nemzetközi Közlekedési Útvonalról (Trans-Caspian International Transport Route, TITR; a rövidített általános szóhasználat szerint középső folyosó, Middle Corridor) szóló megállapodást 2013-ban Aszتانában (jelenlegi nevén Nur-Sultanban) a kazah, az azeri és a georgiai állami tulajdonú vasúttársaságok, valamint az azeri bakui, a kazah aktauai, a georgiai batumi kikötő hatóságok és az azeri állami hajózási társaság írta alá. A szervezet 2017-től működik, s azóta már a török és az ukrán vasúttársaság, valamint több, az útvonal mentén fekvő ország szállítmányozási/logisztikai vállalata is kapcsolódott hozzá. Az útvonal egyik „igazi különlegessége” az, hogy Kínát és Lengyelorszá-

got nem Oroszországon keresztül, vagyis nem a hagyományos északi közlekedési folyosón keresztül köti össze, s másik „különlegessége” az, hogy összeköttetést teremt a Kaszpi-tenger és a Fekete-tenger térsége között. (<http://middlecorridor.com/en/route>)

Ahogy az északi közlekedési folyosó, úgy e középső közlekedési folyosó esetében is Kína Európa felé menő vasúti áruszállításának megkerülhetetlen kulcsállama Kazahsztán. Különösen azért, mert az Európába menő vonatok szinte 100%-át a két kínai/kazah (Dostyk/Alashankou és Khorgos/Horgos) átrakóállomásokon kezelik. De e két vasúti átrakó vonatkozásában jelentős változás következett be, ugyanis amíg korábban a Dostyk/Alashankou volt a legfontosabb vasúti átrakóállomás, addig 2021-ben a Khorgos/Horgos vasúti átrakóállomás (Khorgos Eastern Gate – a világ legnagyobb „dry-port”-ja) forgalma volt a legnagyobb, évente közel 6400 vonatszerelvényt kezeltek itt. Ugyanez az érték az Dostyk/Alashankou átrakóállomáson „csak” közel 5900 vonatszerelvénynek felelt meg.

Az útvonal Kaszpi-tengeren átmenő szakasza a kazah Aktau kikötőből halad az azeri Bakuba és az ettől délre lévő új azeri teherforgalmi kikötőbe, Alatba. A Kaszpi-tengeren átmenő áruszállítás fejlesztéséhez a tenger körüli országok nagyon jelentős infrastrukturális beruházásokba kezdtek. Kazahsztán hatalmas mértékben fejlesztette Aktau kikötőjét, Türkmenisztán szinte teljesen új kikötőt épített Türkmenbasiban (korábbi szovjet neve a kikötőnek Krasznovodszk volt), Irán és Azerbajdzsán határán felépült Irán új kikötője, Astara, s mivel a Kaszpi-tenger legnagyobb kikötője, az azeri Baku lényegében a városban van, s a kikötő további bővítésére már nem volt terület, így Bakutól délre Azerbajdzsán felépítette az új kikötőt, Alatban. Ugyanakkor a Kaszpi-tengeren átmenő Cargo forgalom legnagyobb gátját az jelenti, hogy egyetlen egy hajózási társaság, az azeri ASCO végez csak áruszállítást (így vonatkocsik szállítását is), relatíve nagyon drágán és viszonylag hosszú ideig, nem menetrendszerűen, s a vagonok szállítását végző komphajók kora is 25-30 év. A közeljövő további fejlesztésére utal az, hogy 2022 januárjában az azeri és a türkmén kormány között megállapodás született arról, hogy rendszeres szállító kompjárat lesz Türkmenbasi és Baku között, a tervek szerint hetente 2 komphajó fog közlekedni. Ennek azért is van fontossága, mert ez a Kaszpi-tengeren átvezető legrövidebb útvonal, ugyanakkor ehhez elengedhetetlen Türkmenisztán vasút összeköttetésének kiépítése.

Az azeri Baku, illetve Alat kikötőjéből a vasúti árufuvarozás fő iránya Georgiába halad tovább. Azerbajdzsán a kaszpi-tengeri útvonal messze legfontosabb kulcsállama. Az ország igazi stratégiai földrajzi hely, ugyanis a kínai nyugat-keleti összeköttetés megteremtését megvalósító „Övezet és Út” kezdeményezés és az orosz-iráni-indiai együttműködés keretében megvalósuló Észak-Déli Nemzet-

közi Folyosó kereszteződésében található. Az atlanti erőter dél-kaukázusi legfontosabb geopolitikai hídfőállása Georgia, amely 310 km hosszú fekete-tengeri partvonallal rendelkezik, s így a Fekete-tenger geopolitikai erőviszonyainak egyik fontos befolyásoló állama. Georgia Poti kikötőjét jelentős mértékben fejlesztik az utóbbi években.

2017. október 30-án adták át az Azerbajdzsánt, Georgián át Törökországgal összekötő Baku-Tbiliszi-Kras (BTK) új vasútvonalat. Ennek azért van kiemelt jelentősége, mert az első karabahi háború előtt Törökország Tbiliszibe vezető vasútvonala Örményországon keresztül vezetett, de ezt a karabahi háború miatt 1993-ban lezárták. A BTK 829 km hosszú vasútvonalából 504 km-t építettek Azerbajdzsánban, 246 km-t Georgiában és 79 km-t Törökországban. A hegyvidéki domborzati viszonyok nehézsége miatt 2010 után többször elhalasztották az építkezés befejezését. A török-georgiai határszakaszon közel 2,4 km hosszú alagutat is építettek. Törökország számára is kiemelt jelentősége van a BTK vasútvornak, mivel a kelet-török területek vasúti infrastruktúráját mindenképpen fejleszteni kell. A kelet-török területeknek ugyanis csak két vasúti összeköttetési vonala van, a Tbiliszi felé vezető vasútvonal mellett Irán felé vezet a másik vasúti összeköttetés. Politikai szempontból a török-iráni határ térségében lévő Kurdisztán területe rendkívüli módon instabil. Közlekedési szempontból az Irán felé vezető vasútvonal legnagyobb problémája az, hogy nem épült meg a Van-tó körüli vasúti pálya, így a Teherán felől érkező vasút kocsikat a Van tavon keresztül komphajókkal szállítják, amely nagyon jelentős idővesztést jelent. Az utóbbi években a török kormány új komphajókat helyezett üzembe a Van tavon. (<https://app.box.com/s/aozv7ufw8a5do05jodbj3nts8fr1ho0n>)

Az eurázsiai középső közlekedési folyosó fejlesztése vitathatatlanul Törökország számára a legfontosabb geostratégiai érdek. Ahogy azt a török kormány vezetői több nemzetközi fórumon is kinyilvánították, Törökország célja az, hogy az északi eurázsiai korridor áruforgalmának 30%-át a Törökországon átmenő közlekedési folyosóra helyezze át. A török infrastrukturális fejlesztések eredményeként indult el 2020 decemberében a közvetlen és rendszeres „block-train” vasúti összeköttetés a kínai Xian és Isztambul között, a török Pasifik Eurasia logisztikai cég szervezésében és működtetésében. A két város közötti áruszállítás 12 napot vesz igénybe.

Az eurázsiai középső közlekedési folyosó kapcsán ki kell még emelnünk a 2017 novemberében aláírt ún. Lapis Lazuli megállapodást, amelynek keretében Törökország, Georgia, Azerbajdzsán és Afganisztán tranzitfolyosó megállapodást írt alá. A megállapodás értelmében Afganisztán kijáratot kaphat a Fekete- és a

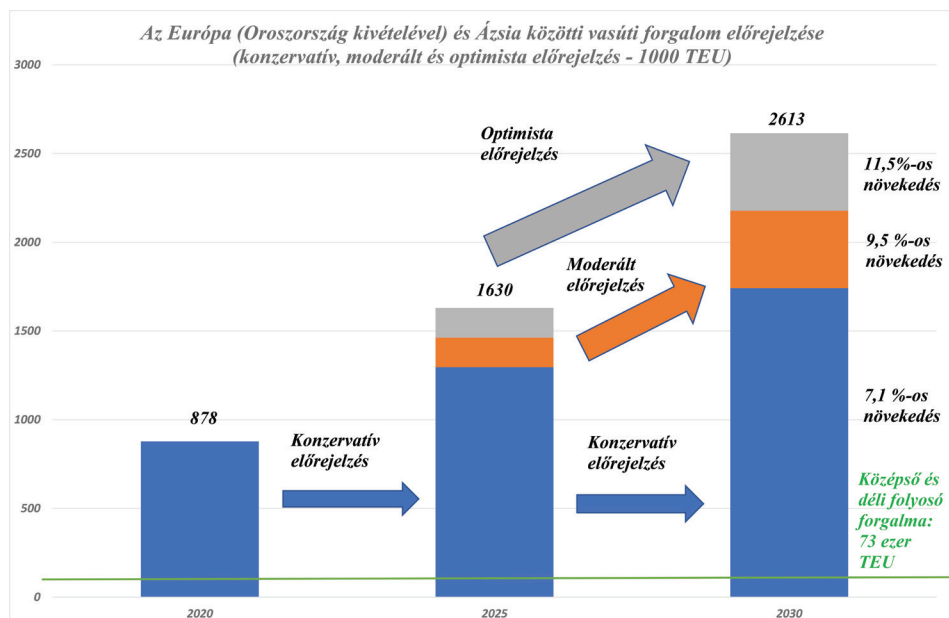
Földközi-tengerhez. Az esetleges afgán politikai rendezés után e megállapodás keretében Afganisztán Türkmenisztánon keresztül csatlakozhatna a középső közlekedési folyosóhoz.

A transz-kaszipi nemzetközi útvonal a fekete-tengeri térség után Ukrajnán és Lengyelországon keresztül halad, s európai végső pontja a lengyel Slawków-i Euroterminál vasúti átrakóállomás. A Krakko és Katowice között lévő vasúti átrakóállomás egyben az európai széles nyomtávú vasút legnyugatibb végállomása. E széles nyomtávú vasútvonalat még az 1970-es évek építették, akkor amikor megalapították a sziléziai iparvidék legnagyobb kohászati kombinátját, a Katowice Acélműveket. A szocialista időszakban e széles nyomtávú vasútvonalon a Szovjetunióból hozták be a vasércet a sziléziai feketeszénhez, s majd a kész nyersvas és acél egy részét a Szovjetunióba vitték vissza. A rendszerváltozás időszakától a Slawków-i terminál lényegében „alig” működött, s az ukrán politikai és gazdasági krízis jelenleg is megakadályozza a terminál forgalmának bővülését. Ugyanakkor a terminál jövőjére nézve pozitív hír az, hogy 2020 februárjában közvetlenül a kínai Xianból megérkezett az első konténervonat a terminálra. A menetidő 11 nap volt, amely mindenképpen versenyképes szállítási időnek minősül. Innen a vasúti kocsik átrakás után Amszterdamba és Londonba mennek tovább. Lengyelország számára a Slawków-i terminál alternatívát jelent a már nagyon túlterhelt Malaszevicze-i átrakóállomással mellett, így a lengyel kormány a közeljövőben is fejleszteni kívánja e terminált. (<http://euroterminal.pl/en/about>)

Az eurázsiai közlekedési folyosók relatív fontosságának változása?

A Nemzetközi Vasúttársaság 2021. évben készült prognózisa az Európa és Ázsia közötti vasúti Cargo szállítás további hatalmas bővülésével számol a 2025. és a 2030. évek vonatkozásában. Ezt szemlélteti az 1. ábra. Az ábrán látható, hogy amíg 2020-ban az Európa és Ázsia közötti vasúti áruszállítás 878 ezer TEU-nak felelt meg, addig az ún. konzervatív becslés szerint 2025-re a várható érték mintegy 1,3 millió TEU lehet, sőt 2030-ra elképzelhető, hogy már az 1,7 millió TEU-t is el fogja érni. Ez a forgalombővülés 2020 és 2030 között 7,1 %-os növekedésnek felel meg.

Az ábra feltűnteti az ettől a „konzervatív” becsléstől eltérő moderált és optimista prognózisokat is. Az optimista előrejelzés szerint 2030-ra az Európa és Ázsia közötti vasúti Cargo forgalom 2,6 millió TEU-ra (TEU: 20 láb hosszúságú kon-

1. ábra. Az Európa és Ázsia közötti vasúti áruszállítás bővülésére vonatkozó prognózisok 2025-re és 2030-ra – a szerző által készített ábra a Nemzetközi Vasúttársaság 2021. évi prognózisa alapján

téner) is emelkedhet, amely tíz év alatt 11,5%-s bővülésnek felel meg. Ugyanakkor a Nemzetközi Vasúttársaság prognózisában meglepő, hogy 2030-ra is csak minimális áruszállítási forgalmat vár az eurázsiai középső és déli közlekedési folyosókon. Ez az éves szintű 73 ezer TEU forgalmi prognózis azt is jelenti, hogy az Európa és Ázsia közötti vasúti áruforgalomnak csak várhatóan 3%-a lesz a nem a fővonalon, vagyis nem a Kína-Kazahsztán-Oroszország-Belarusz északi közlekedési folyosón történő vasúti áruszállítás.

Bár a Nemzetközi Vasúttársaság új, 2022-ben készülő prognózisa még nem jelent meg, de az a világpolitikai hírek alapján már egyértelmű, hogy az orosz/ukrán háború nyomán egyre több diplomáciai egyeztetés történik a középső közlekedési útvonal fejlesztésének szükségességéről. Így a jelenlegi geopolitikai helyzet, s legfőképpen Oroszország tranzitszerepkörének csökkentésére irányuló törekvések révén a középső közlekedési útvonal hatalmas infrastrukturális fejlesztése várható a közeljövőben. A legfontosabb érdekelt fél az Európai Unió, amely nyilvánvalóan biztosítani szeretné a Kína és az EU közötti áruszállítások folyamatosságát. Mindez szoros összefüggésben áll az EU által kezdeményezett ún. TRACECA programmal. A TRACECA multilaterális közlekedési infrastruktúra fejlesztési program, amelyről szóló megállapodást 1998-ban Bakuban

írta alá 12 érintett ország (Ukrajna, Moldova, Románia, Bulgária, Törökország, Georgia, Örményország, Azerbajdzsán, Kazahsztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán és Kirgizisztán) képviselője, s majd ehhez még később Irán is csatlakozott. A program fő célja, hogy Európa, a Kaukázus és Közép-Ázsia közlekedési infrastruktúráis kapcsolatát kiépítse, illetve a meglévő közlekedési útvonalakat tovább fejlessze.

De jelenleg még a Transz-Kaspi Nemzetközi Közlekedési Útvonal és az ezen keresztül történő áru fuvarozás nem versenyképes az északi közlekedési útvonalhoz képest. Ez azonban változhat a közeljövőben, mivel az elhúzódó orosz/ukrán háború és bizonytalan nemzetközi helyzet nyomán nagyon jelentős szállítmányozási és logisztikai beruházások kezdődhetnek meg az útvonal mentén lévő államokban, s e beruházások immár az Európai Uniónak és Kínának is az érdekeivé válnak/válhatnak.

MERRE TOVÁBB KÍNA?

ZOLTAI ALEXANDRA

Absztrakt

2022. október 16-án vette kezdetét a Kínai Kommunista Párt (KKP) 20. Pártkongresszusa. Az öt évente megrendezésre kerülő, egy hetes eseményen többek között a KKP felső vezetésének – az Állandó Bizottság, a kínai pártállam legfelsőbb hatalmi szerve – összetételéről is döntenek. Amióta Kína gazdasági nagysága mellett, komoly geopolitikai befolyásra is szert tett, azóta ezt az eseményt nem csak Kínában követik árgus szemekkel, hanem az egész világon, hiszen annak eredményei és változásai jelentős kihatással vannak ma már az egész világra nézve.

Kulcsszavak: *Kína, Kínai Kommunista Párt, Pártkongresszus, Xi Jinping*

Abstract

The 20th Party Congress of the Communist Party of China (CPC) opened on 16 October 2022. The week-long event, held every five years, will decide, among other things, the composition of the top leadership of the CPC – the Standing Committee, the highest power organ of the Chinese party-state. Since China has gained serious geopolitical influence in addition to its economic stature, nowadays this event is watched with a wary eye not only in China but around the world, as its results and changes have significant implications for the entire world.

Keywords: *China, Chinese Communist Party, Party Congress, Xi Jinping*

Szakítás a nem túl régi hagyományokkal

Xi Jinping kínai elnök, aki sokak szerint Kína évtizedek óta volt leghatalmasabb vezetője, megerősítette hatalmát október 23-án, amikor a tradíciókkal szakítva újabb ciklusra nevezték ki a kormányzó Kínai Kommunista Párt élére, és olyan emberekkel vette körül magát az Állandó Bizottságban (ÁB), akik támogatják a társadalom és a küszködő gazdaság szigorúbb ellenőrzéséről szóló elképzelését. Xi, aki 2012-ben vette át a hatalmat, harmadik ötéves mandátumát kezdheti meg a főtitkári poszton, elvetve azt a szokást, amely szerint a kétszer öt éves cik-

lus után távozni kell a posztról. A párt héttagú Állandó Bizottságába kinevezett tagok Xi belső hatalmi köréből kerültek ki. Több tag is lecserélődött, például Li Keqiang miniszterelnök, az eddigi második számú vezető, a piaci reformok és a magánvállalkozások szószólója kikerült a vezetésből. Ez ráadásul annak ellenére volt így, hogy Li egy évvel fiatalabb volt a párt informális nyugdíjkorhatáránál (68 éves).

Az új Állandó Bizottság

Október 23-án, a 20. Pártkongresszus első plénumán Xi Jinping bemutatta a párt új központi vezetését, a KKP Politikai Bizottság Állandó Bizottságának tagjait. A KKP legfontosabb szervének számító testület újonnan megválasztott tagjai: Li Qiang, Zhao Leji, Wang Huning, Cai Qi, Ding Xuexiang és Li Xi.

Li Keqiangot az elmúlt években Xi meglehetősen mellőzte, ráadásul a kongresszuson ki is zárták a KKP új, 205 tagú Központi Bizottságának listájáról, amelyből az Állandó Bizottságot választották ki. Az Állandó Bizottság egy másik távozója Wang Yang volt, a reformok szószólója, akit sokan a lehetséges miniszterelnöknek tartottak, ráadásul Wang 67 évesen a nyugdíjkorhatár alatt van. Rajta kívül Han Zheng sanghaji párttitkár, valamint Li Zhanshu, a Nemzeti Népi Kongresszus elnöke, a kínai elnök régi szövetségese sem tér vissza a bizottságba.

Xi Jinping

A 69 éves Xi-t újra választották a Kínai Kommunista Párt főtitkárának, ezzel megnyitva az utat arra, hogy a jövő márciusában tartandó Országos Népi Gyűlésen (ONGY) megkezdje harmadik ciklusát, mint Kína elnöke. Xi 2018-ban eltörölte a két elnöki ciklus korlátját, megnyitva az utat a határozatlan ideig való kormányzás előtt. Xi, akit először 2012-ben neveztek ki a KKP főtitkárának, átfogó korrupcióellenes kampányon keresztül megszilárdította a hatalmat, megerősítette az állami szektor szerepét a gazdaságban, fejlesztette a hadsereget, és a nevéhez fűződik az Övezet és Út kezdeményezés is.

Li Qiang

Sanghaj főtitkárát és Xi bizalmasát, Li-t a párthierarchia második helyére léptették elő, így valószínű, hogy a jövő márciusi ONGY-n őt nevezik ki Kína miniszterelnökének. Szokatlan kinevezés lenne, mivel Li, ellentétben a legtöbb korábbi miniszterelnökkel, nincs miniszterelnök-helyettesi tapasztalata a Kínai Államtanácsban a központi kormányzati irányításban. A 63 éves Li kilátásai is kétségessé váltak, miután az év elején elrendelte a sanghaji kemény két hónapos

zárlatot, amelynek következtében a lakosok nem jutottak élelemhez és orvosi ellátáshoz. Sokan ezért úgy vélik, hogy lojalitása miatt kerülhetett ilyen magasra a hierarchiában. Li-t Xi egyik fő emberének tartják, ugyanis vezető kabinetfőnökeként dolgozott, miközben Xi 2002 és 2007 között Zhejiang tartomány főtitkára volt.

Zhao Leji

A párt legfelsőbb korrupcióellenes felügyeletének 65 éves volt vezetője továbbra is az ÁB tagja maradt, akit a párthierarchia harmadik helyére léptették elő. Zhao korábbi pozíciója a Központi Fegyelmi Ellenőrző Bizottságban, a párt által a korrupció és egyéb visszaélések felderítésével foglalkozó szervezetben volt. Ezeket az intézkedéseket gyakran úgy jellemezték, mint az ellenfelek kiiktatásának és a hűség ösztönzésének eszközét. Zhao most az Országos Népi Kongresszus élére került.

Wang Huning

A régi pártpolitikai teoretikus, Wang Huning 2017 óta tagja az ÁB-nek, és az ötödik pozícióból feljebb lépett, ami azt tükrözi, hogy Xi egyik legfontosabb tanácsadója. A „trón mögötti agyagnak” becézett, 67 éves volt egyetemi tanár a jelenlegi és volt kínai elnökök számára is dolgozott ki ideológiát, Xi „kínai álom” szlogenjének, valamint az ország határozottabb külpolitikájának megalkotója. Egyik leghíresebb művében, az Amerika Amerika ellen című művében az Egyesült Államok elkerülhetetlen bukása mellett érvelt az olyan önfejű kulturális értékek miatt, mint a dekadencia és az individualizmus.

Cai Qi

A jelenlegi pekingi párttitkár, Cai Qi Xi közeli politikai szövetségeseinek tekinthető, mivel a kínai vezető irányítása alatt dolgozott Zhejiang és Fujian tartományokban. A 66 éves politikus a 2022-es pekingi téli olimpiát időben és viszonylag csekély fennakadás nélkül lebonyolította, és Xi „zéró Covid” stratégiáját is végrehajtotta anélkül, hogy a Sanghajban látott hatalmas felfordulást okozott volna. A párt egyik vezető értelmiségijeként tartják számon, a Fujian Normal Egyetemen szerzett politikai gazdaságtanból doktorált, ugyanakkor hozzáértő menedzsernek is bizonyult. A KKP főtitkárságának vezetője lett, aki a párt napi ügyeit intézi.

Ding Xuexiang

A 60 éves férfi ÁB-ba való bekerülését széles körben várták az elemzők. Az Általános Hivatal vezetőjeként 2017 óta Ding Xuexiang az egyik legfontosabb bürokratikus pozíciót töltötte be a pártban, átfogó ellenőrzést gyakorolva az információk és a tisztviselőkhez való hozzáférés felett. Ding gyakran azon kevés tisztviselők közé tartozik, akik a főtitkár mellett részt vesznek a kényes találkozókon, így kiérdemelte a „Xi vezérkari főnöke” elnevezést. Ding soha nem szolgált tartományi szintű pártfőnökként vagy kormányzóként, így kinevezése gyakorlatilag jutalom a Xi iránti hűségéért. Ding 2013-ban Pekingbe költözött, hogy Xi személyi titkáráként dolgozzon.

Li Xi

Guangdong tartomány főtitkárának, az ÁB-ba való kinevezését szakértők szintén előre megjósolták. A 66 éves Li-t Xi bizalmasaként tartják számon, hiszen az 1980-as évek óta ismeri, miután Xi apjának, Xi Zhongxun forradalmi vezetőnek egy közeli szövetségeseént dolgozott titkárként.

Mit jelent a 20. Pártkongresszus a világgazdaság számára?

A KKP 20. Pártkongresszusa alatt felvázolásra került Kína fejlődési terve a jövőre nézve. Mivel a világgazdaság idén nehéz helyzetbe került, és a közeljövőben sem várható javulás, így valószínűleg még nehezebbek lesznek a kilátások, ezért Kína gazdasági helyzete globális jelentőséggel bírhat. Kína jövőbeli növekedésébe vetett bizalmuknak, világszerte sokan hangot adtak és úgy vélik, hogy Kína modernizációs lépései és az innováció által vezérelt növekedés nagyobb biztonságot kölcsönöz a globális gazdaságnak.

Kína felgyorsítja egy új fejlesztési minta létrehozását, és magas színvonalú fejlesztést fog folytatni – mondta Xi Jinping kínai elnök, miközben jelentést tartott a KKP kongresszusán. „Minden fronton teljes mértékben és hűségesen alkalmaznunk kell az új fejlesztési filozófiát, folytatnunk kell a reformokat a szocialista piacgazdaság fejlesztése érdekében, elő kell mozdítanunk a magas színvonalú nyitást, és fel kell gyorsítanunk az erőfeszítéseket egy olyan új fejlesztési minta előmozdítására, amelyet a pozitív kölcsönhatás jellemzi a hazai és a nemzetközi gazdasági folyamatokat illetően” – mondta Xi.

Az elmúlt évtizedben Kína bruttó hazai terméke a világ gazdaság 18,5%-át tette ki. Több mint 140 ország és régió egyik fő kereskedelmi partnerévé vált, és a világ teljes áruforgalmát tekintve vezető szerepet tölt be. Kína továbbá arra törekszik, hogy fejlődését zöldebbé és fenntarthatóbbá tegye. Az emberiség és a természet harmonikus együttélése érdekében az ország az elmúlt 10 évben 34,4%-kal csökkentette szén-dioxid-kibocsátásának intenzitását, és ígéretet tett arra, hogy 2030 előtt éri el a szén-dioxid-kibocsátás csúcát, és 2060 előtt eléri a szén-dioxid-semlegességet.

2021-ben Kína bejelentette, hogy 2012 vége és 2020 vége között nyolc év megfelelő munkát követően az ország a jelenlegi szegénységi küszöb alatt élő utolsó 98,99 millió elszegényedett vidéki lakost emelte ki a szegénységből. Jelenleg az ország a világ legnagyobb közepes jövedelmű csoportjával büszkélkedhet – 400 millió ember, ami hatalmas fogyasztási potenciált jelent.

Kína gazdaságának élénkítése mellett az innovációt kiemelt prioritásként kezeli tervezésében. Az ország a 12. helyre emelkedett a 2021-es Globális Innovációs Indexen a 2012-es 34. helyről – közölte a Szellemi Tulajdon Világszervezete, és ezzel első helyen állt a közepes jövedelmű gazdaságok között. „A tudományt és a technológiát elsődleges termelőerőnknek, a tehetséget elsődleges erőforrásunknak, az innovációt pedig a növekedés elsődleges mozgatórugójának kell tekintenünk” – mondta Xi Jinping a Kongresszuson tett jelentésében. Az innovációs törekvések közepette nőtt a Fortune Global 500-as listáján szereplő kínai vállalatok száma. 2021-ben 145 kínai vállalat került fel a listára, ami a 2012-es 95-ről emelkedett, és 19 egymást követő évben emelkedett.

A távközlési infrastruktúrát tekintve az ország kiépítette a világ legnagyobb 5G hálózatát, 2021 végéig országszerte összesen 1,43 millió 5G bázisállomást telepítettek, ami a világ összlétszámának több mint 60%-át teszi ki. A technológiai fejlődésnek köszönhetően Kína felgyorsította a nagysebességű közlekedési hálózatok kiépítését. A világ legfejlettebb nagysebességű vasúti hálózatával Kínában mára több mint 40 000 km nagy sebességű vasútvonal működik.

A strukturális reformok konkrétumai a Kongresszuson elhangzott beszédek alapján:

- 1. Az egyenlőtlenség csökkentése:** „A jövedelemelosztás rendszere a közös jólét előmozdításának alaprendszere.”
- 2. A kis- és középvállalkozások (kkv-k) erősítése:** „Támogatjuk a mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztését.”
- 3. A nyugdíjrendszer reformja:** „Javítani fogjuk az öregségi alappénztárak egy-egy nemzeti irányítási rendszerét, és többszintű és többpilléres öregségi biztosítási rendszert alakítunk ki.”

4. **A regionális fejlődés előmozdítása:** „Még mindig nagy szakadékok vannak a városi és vidéki területek, valamint a régiók közötti fejlődésben és jövedelem-eloszlásban.”
5. **Liberalizálja a tőkemérleget:** „Rendezett módon elősegítjük a CNY nemzetközivé válását.”

Összegzés

Az, hogy Xi Jinping harmadszor is pártfőtitkári pozícióba került, nem csak azt jelzi, hogy meg tudta szilárdítani hatalmát, hanem egy olyan folytonosságot is tud biztosítani, amely Kína gazdasági fejlődésének szempontjából fontos lehet. Ezt mutatja az Állandó Bizottság új összetétele is, hiszen Xi olyan csapatot állított össze, akik szorosan osztoznak Kína jövőjéről alkotott elképzelésében. A várakozásokkal ellentétben a zéró Covid politika nem került feloldásra és előreláthatólag csak nagyon lassan fog kivezetésre kerülni, ami viszont jelentős fennakadásokat okozhat mind Kínában mind pedig világszerte a globális ellátási láncok

IMPORTHELYETTESÍTÉS OROSZORSZÁGBAN: TAPASZTALATOK ÉS KILÁTÁSOK

SEREMET SÁNDOR

Oroszország 2022. február 24-én kezdte meg a speciális katonai műveletét Ukrajnában. Az invázióra reagálva a Nyugat eddig soha nem látott szankciós nyomást helyezett az orosz gazdaságra, amely importfüggő és ezáltal számos szektora sebezhető. A Kreml minden lehetséges módon igyekszik védeni a gazdaságát, aminek az egyik alkalmazott eszköze az importhelyettesítés. Az elemzés során bemutatásra kerül az importhelyettesítés folyamata Oroszországban, kitérve azokra a kritikus ágazatokra, amelyekben a megvalósítása a legégetőbb kérdés. Az elemzés rámutat az importhelyettesítés legfőbb kihívásaira is, kitérve az elért eredmények mértékére, valamint a lehetséges kudarcok okaira.

Kulcsszavak: *Oroszország, importhelyettesítés, szankciók, reverse engineering, kilátások*

Abstract

Russia launched the special military operation in Ukraine on February 24th. In response to the invasion the West imposed unprecedented sanctions on the Russian economy which is dependent on imports, henceforth many of its sectors are vulnerable. The Kremlin aims to protect its economy in every possible way. One of the tools used is the import substitution. The paper presents the process of the import substitution in Russia, focusing on the critical sectors in which the implementation of the import substitution policy is the most crucial issue. The study points out the main challenges for the import substitution, the extent of the achieved results and the reasons for plausible failures.

Keywords: *Russia, import substitution, sanctions, reverse engineering, perspectives*

Bevezetés

Oroszország régóta áll szankciós nyomás alatt,¹ az első korlátozások még 2014-ben a Krím-félsziget annektálása és a kelet-ukrajnai szakadár köztársaságok támogatása következtében léptek életbe. Mára a szankciók száma meghaladja a 12 ezret és annak ellenére, hogy a kulcsfontosságú pénzügyi intézményeket, a gazdaságnak a technológiai, az olaj- és gázipari-, a bányászati-, a közlekedési- és más ágazatait érintik Oroszország képes volt elkerülni a gazdasági összeomlást. A kialakult körülmények között az orosz gazdaság megmutatta az alkalmazkodóképességet foglalta össze Mihail Misusztjin miniszterelnök 2022 novemberében. Oroszország komoly hangsúlyt helyez az áruforgalom diverzifikálására (elsősorban ázsiai, közel-keleti, latin-amerikai és afrikai országokkal), különböző vállalkozásfejlesztési programok megvalósítására, valamint a vállalkozások állami támogatására.

De vajon elég ez? A kezdeti „tünetek”, mint amilyen a rubel rohamos gyengülése, külföldi bankkártyák belföldi használatának kérdése, kezeléséhez valószínűleg igen. Bár a szankciók hatása egyelőre nem mutatkozott meg olyan látványosan, mint ahogyan azt a meghozói elvárták volna, Oroszországnak már középtávon hatásos választ kell adnia rájuk, amíg gazdasága (elsősorban ipara) az elmúlt években felgyülemlett lendülete által mozgásban van. Ehhez hozzájárul az is, hogy az „Oroszország-erőd”² stratégiának és az Orosz Nemzeti Bank egyes intézkedéseinek köszönhetően a pénzügyi szektort érő szankcióknak nem sikerült pénzügyi válságot generálniuk Oroszországban, emellett számos orosz intézményt még nem sújtják a teljes körű szankciók, és továbbra is hozzáférnek a nemzetközi piacokhoz. A reálgazdaság, az ipar és a technológiák fenntartásához azonban csupán pénzügyi eszközök biztosítása nem elegendő. Oroszországban ugyanis sok ipari cikk és termék előállításához magasan fejlett technológiai gyártás szükséges, ez azonban olyan innovatív komponensektől

1. táblázat Az orosz ipari ágazatok importfüggősége a 2022 II. negyedévi adatok szerint

Szoftverfejlesztés és számítástechnika	94,2%
Gyógyszerek és orvosi eszközök	70,2%
Gépjármű alkatrészek, tartozékok, utánfutók	47,0%
Vegyszerek és vegyipari termékek	44,7%
Papír és papírtermékek	35,9%
Gumi-, és műanyag termékek	26,8%
Kész fémtermékek	11,9%

Forrás: Аргументы и факты, aif.ru

függ, amelyek sebezhetővé teszik a termelést az egyes csúcstechnológiás alkatrészek vagy berendezések külső beszerzésének fennakadása esetén. Egyes esetekben ezért az orosz termékek előállítása során kritikussá vált a külföldi beszállítóktól való függés (lásd 1. táblázat). Az importfüggősége mérséklése érdekében, valamint hogy biztosítsa az orosz ipar működését a Kreml import-helyettesítésbe kezdett.

Importhelyettesítés

Az Eurasian Scientific Journal-ban megjelent az Importhelyettesítés matematikai modellezése című tanulmány, amely az importhelyettesítés szükségének felmerülésének feltételeit is vizsgálja, szerzői szerint a modern gazdaságot a világgazdaság szereplői közötti szoros gazdasági kapcsolatok jellemzik. Szerintük a problémák az olyan országokban merülnek fel, amelyek gazdasága a nyersanyagok kitermelésére és a mezőgazdasági termékek előállítására összpontosít. A piaci kereslet és kínálat ingadozása miatt az ilyen országok gazdasága elsősorban a piaci feltételek változásainak van kitéve. Ezekben az országokban a nyersanyagokat exportálják, és cserébe a termeléshez is szükséges berendezéseket és iparcikkeket importálják. Az export bevételt hoz a költségvetésbe, az import pedig nem csak a termeléshez szükséges berendezések és technológiák, de a fogyasztási cikkek szükségletét is fedezi. Az exportorientált gazdaságnak viszont ára van, az egyik negatív oldala az ipara gyenge és ezáltal alacsony hozzáadott értékű, kevésbe versenyképes termékeket állít elő. Az orosz gazdaság is ilyen, ezért számára az importhelyettesítés nem csupán a szankciók hatásának csökkentése érdekében kezdeményezett intézkedés, hanem egy elengedhetetlen szükséglet, hiszen saját előállítású termékekkel pótolhatja az importált cikkeket. Az importhelyettesítés tehát elsősorban az országok gazdaságának a külső környezettől való függőségét hivatott csökkenteni.

Az importhelyettesítés nem egy új keletű fejlemény Oroszországban. Az első ilyen tapasztalatra még az 1930-as években sikerült szert tenni, amikor a Szovjetunióban gyakorlatilag a nulláról építették fel az akkori mércével mérve fejlett ipart és megteremtették a hatékony működéséhez szükséges erőforrásbázist. Emellett kialakult az ipar kutatás-fejlesztési támogatásának rendszere is, amelynek köszönhetően a szovjet gazdaság saját költségén rendszeresen elvégezhetette az ipar műszaki korszerűsítését. Ez lehetővé tette az ipari termékek és berendezések külső beszerzésének visszaszorítását. A tervgazdaság sajátosságai miatt a várt hatás csak taktikai eredményhez vezetett.

A Szovjetunió felbomlásával Oroszország egy elmaradott ipart örökölt. A szovjet köztársaságok meglehetősen gyorsan átorientálódtak a kapitalista országok-

ból érkező új partnerek felé, aminek következtében az orosz gazdaság elesett a volt szovjet termelési láncok jelentős részétől. A piacgazdaságra való áttérés hamar rávilágított az orosz ipar versenyképtelenségére és az ország külföldi gyártók felvevőpiaca lett. Az importhoz szükséges anyagi háttérrel pedig az energia-hordozók exportja biztosította, ironikus módon rövid időn belül a teljes ágazat külföldi berendezések alkalmazásával működött. Az első posztszovjet import-helyettesítést az 1998-as válság kényszerítette ki, amikor a toronymagas dollár árfolyam miatt a fogyasztói cikkek külföldi beszerzése gyakorlatilag lehetetlenné vált. Ez lehetőséget teremtett az orosz ipar egyes ágazatainak a regenerálására. Ha az 1998-as intézkedések úgymond ösztönösen valósultak meg a 2014-ben, a gazdasági szankciók hatására indított importhelyettesítés viszont állami beavatkozással és tervezetten zajlott és zajlik, valamint mind a fogyasztói mind a termeléshez, az iparhoz szükséges cikkeket is érinti.

A 2014-es intézkedések óta nyolc év telt el, a folyamat sikere azonban megkérdőjelezhető. Bár az élelmiszerek és bizonyos mezőgazdasági termékek terén az importhelyettesítés ért el sikereket, igazi, az egész gazdaságot érintő áttörésre nem került sor. A Gaidar Intézet felmérése szerint 2015-ben a vállalkozások 30%-a foglalkozott ténylegesen a gép- és berendezésimport helyettesítésével, 22%-a pedig a nyersanyagok helyettesítésére törekedett. Vagyis bizonyos fokig orosz árut vásároltak a külföldiek helyett. 2018 őszére az ilyen vállalkozások aránya (mindkét esetben) 8-9%-ra csökkent. A 2015-2018-as importhelyettesítés képe azt mutatta, hogy annak mértéke csekély, és idővel halványulni kezdett. A gazdaság legfontosabb ágazataiban továbbra is a nyugati berendezések és technológiák domináltak, az importhelyettesítés pedig inkább párhuzamos import formájában valósult meg harmadik országok bevonásával vagy hasonló berendezések kínai és indiai megfelelőivel történő helyettesítésével. Az oroszok nem voltak igazán rászorulva a valódi importhelyettesítés megvalósítására. 2022-re, amikor a helyzet akuttá vált, Oroszország számára pedig nem csak bizonyos áruk beszerzése vált lehetetlenné, de még az ország területén gyártó-, vagy forgalmazó gazdasági szereplők is kivonultak, az orosz ipar mára ténylegesen komoly kockázatnak lett kitéve.

Az importhelyettesítés kritikus területei: szoftverek és technológiák

Az egyik legnagyobb gondot az orosz gazdaság részére a saját technológiák hiánya jelenti. Az orosz ipar bizonyos területei, mint a fegyvergyártás, rakéta ipar, atom-energetika nagyrészt saját fejlesztésű berendezésekre és technológiákra épül. Az orosz ipar többi része viszont jobbra beruházási import mentén fejlődött, azaz

ahelyett, hogy a befektetések a saját termelés modernizálásába történjenek a befektetéseket külföldi, magas minőségű eszközök vásárlására és a termelésbe való integrációjára fordították. A szénhidrogének exportjából származó bevételek erre megfelelő lehetőséget biztosítottak. Ennek eredményeképpen az orosz gazdaság jelentős része elmaradott. Ennek első jelei már 2014-ben is megmutatkoztak, de ahogyan az fentebb bemutatásra került az akkori intézkedések sikeres felemás.

A 2014-óta eltelt idő, de legnagyobb mértékben a Covid-19 világjárvány jelentősen megnehezítették az orosz vállalatok munkáját elsősorban a szokásos ellátási láncok elakadása miatt. A nehézségek azonban tanulságosnak bizonyultak és jártak némi pozitívummal: a járványkorlátozások fokozatos feloldásával a vállalatok igyekeztek feltölteni a tartalékokat a számukra elengedhetetlen berendezésekkel, eszközökkel, valamint sok berendezést továbbra is ázsiai árucikkekkel helyettesítenek. Így a vállalatok számára adott némi idő az átállásra. A könnyű ipar esetében, például a szakértők szerint a meglévő tartalékok és a berendezések életciklusát figyelembe véve az iparág zavartalan működése biztosításához szükséges átállásra korlátozott importlehetőségek mellett alig két év áll rendelkezésre. A hardver rész jobbra biztosított, annak nagy része javítható, karbantartható és szükség esetén pótolható akár saját fejlesztésekkel, vagy párhuzamos import útján. Az elektronika, a chippek és a szoftver viszont már gondot okoz.

Oroszországból egyik napról a másikra vonultak ki az olyan informatikai óriások mint a Microsoft, SAP, Oracle. A mai események azonban már a hosszan tartó folyamatok kicsúcsosodásai. Tehát nem radikális irányváltásról vagy egy alapvetően új tényező megjelenéséről van szó, amely megváltoztatja a szoftveripart, vélekednek az orosz szakértők, mivel a szoftverek importhelyettesítése már évek óta napirenden van. Eredményei viszont megkérdőjelezhetők. Az első lépéseket a Távközlési és Tömegkommunikációs Minisztérium 2015. április 1-jén kelt 96. számú, „A szoftver importhelyettesítési terve” és az Orosz Föderáció kormányának 2015. november 16-i 1236. számú rendelete jelentették. Az utóbbi megtiltotta, hogy az állami szférában olyan külföldről származó szoftvereket vásároljanak, amelyek nem szerepelnek az orosz programok és adatbázisok egységes nyilván-tartásában.

A háború kitörése miatt, valamint a legnagyobb cégek kivonulására reagálva 2022. március 30-án Vlagyimir Putyin elnök aláírta az „Orosz Föderáció kritikus információs infrastruktúrája technológiai függetlenségét és biztonságát biztosító intézkedésekről szóló” 166. számú rendeletet, amely 2025. január 1-től megtiltja a külföldi gyártású szoftverek használatát a kiemelt jelentőségű kritikus információs infrastruktúra (KII) létesítményeiben. Az átállásra tehát alig három év áll rendelkezésre bár 2022. március 31-től már tilos importált szoftvert vásárolni ezeken a létesítményeken történő felhasználásra a felhatalmazott szervek

hozzájárulása nélkül. A törvény az állami szervekre, állami intézményekre és kiemelt jelentőségű KII létesítményeket birtokló és üzemeltető orosz vállalatokra vonatkozik, amelyek az egészségügy, a tudomány, a közlekedés, a kommunikáció, a banki és a pénzügyi piac egyéb területein, az üzemanyag- és energiaipar, az atomenergia, védelmi, rakéta- és űripár, bányászat, kohászati és vegyipar területén tevékenykednek.

A szoftverek kiesésének hatása ágazantoként változó. Az orosz rendszer-, és alkalmazásszoftverek polgári változatai sem funkcionalitásban, sem kezelhetőségben nem maradtak el az ismertebb nyugati társaiktól. Vannak olyan iparágak, ahol a KII hagyományosan orosz megoldásokat alkalmaz, ilyen például az atomenergia, a védelmi-, a rakéta- és az űripár. Ezek azonban a teljes érintett kör elemezhető részét képezik. Egyértelműen komoly problémát jelent majd az importált alkatrészek és szoftverek cseréje az automatizált folyamatirányító rendszerekben, az orvosi informatikában pedig semmi sem helyettesítheti a mágneses rezonancia képalkotáshoz (MRI) használt importált hardver- és szoftverrendszereket. A kommunikáció területén is nagyon sok az importált szoftver és hardver, ahol rendkívül nehéz lesz a rendelet által érintett szinteket elkülöníteni, és a vonatkozó szoftverrészt oroszra cserélni.

Van-e kiút, és hogyan tovább?

A szankciók hatása közép és hosszú távon mutatkozhat meg, amikor a már említett tartalékok megcsappannak, a pótlandó technológiákat, szoftvereket pedig nem sikerül „kerülőúton” vagy alternatív forrásból kiváltani.

Annak ellenére, hogy például az élelmiszeriparban, és egyéb ágazatokban is sikerült jelentős mértékben csökkenteni az importfüggőséget a sikeres importhelyettesítés hosszú és drága folyamat: a szakértők szerint az importhelyettesített saját előállítású termékek biztosan drágábbak lesznek és a megfelelő minőség eléréséhez is időre lesz szükség. Ennek oka, hogy a kiesett technológiák helyettesítéséhez komoly beruházásokra van szükség, amelyek nem csak közvetlenül a gyártásra vonatkoznak, hanem a szakemberképzésre, az új technológiák fejlesztésére, valamint a tudományos kutatásra is összpontosítanak. Ez országos viszonylatban is hatalmas, hosszú távú feladat.

Egyelőre a legkisebb ellenállással járó út az a kiesett import alternatív importtal, vagy a drágább párhuzamos importtal történő helyettesítése. Ebben fontos szerepet játszik Kína. Reális alternatíva nélkül azonban Kína kihasználhatja kizárólagos helyzetét és kedvezőtlen feltételeket szabhat Oroszország számára. „Kína olcsón fog majd vásárolni és drágán eladni, mi több sok kritikus cikket nem is

ad majd el nekünk, mivel a kínai vállalatokra komoly hatással van az Egyesült Államok”³ – nyilatkozta Mihail Hazin közgazdász. Hazin aggályai mellett a párhuzamos import nagymértékben függ a szállítmányok megvalósíthatóságától, illetve a további szankciók kivetésétől. Időnyerésre és tünetkezelésre alkalmas, de tényleges megoldást nem biztosít.

A párhuzamos import alternatívájaként egyre nagyobb teret nyer a reverse engineering⁴ amely lehetővé teszi a külföldi berendezések beágyazását az orosz vállalatok egyedi kéréseinek megfelelő finomítással. Megfelelő anyagi támogatással és elég rendelkezésre álló idővel bizonyos ágazatok számára ez megoldást jelenthet, ugyanakkor fontos, hogy a visszafejtés ne banális „koppintás” legyen, hanem a külföldi fejlesztések továbbfejlesztésére és az orosz viszonyokhoz való adaptálására törekedjen. Ellenkező esetben a már ismert külföldi minták egyszerű másolása nem más, mint állami jóváhagyással technológiai elmaradottságra ítélni az adott ágazatot, ahogyan ez a szovjet érában történt az IBM technológiai visszafejtése során.

Az orosz vállalatok számára több kormányzati támogatást is kiírtak, korábban is említett intézkedések is előnyöket biztosítanak számukra például a közbeszerzések terén ezzel serkentve az importcikkek hazai termékkel való helyettesítését. 2019-ben a Rosztelekom például 300 000 hazai gyártású Avrora operációs rendszerrel működő okostelefont vásárolt az orosz hivatalnokok számára. Mindez azonban „importhelyettesítési csapdába” sodorhatja vállalatokat. A csapda lényege, hogy állandó állami támogatás mellett megszűnik a piaci ösztönző tényezők szerepe mint az üzleti hatékonyság és az előállított termékek versenyképességének fő mozgatórugója. A vállalkozásokat és az ipart a tervgazdaságokra jellemző pangás várja, hiszen a reálisan elérhető alternatíva hiánya és a törvényi előírások miatt a gyártók versenyképtelen terméke is eladásra van ítélve.

Összegzés

Az orosz gazdaság nyersanyag-exportorientáltságából kifolyólag saját technológiákban szegény, jelentősen importfüggő iparral rendelkezik. Bár technológiai fejlesztésekben elmaradt nyugati versenytársaitól a magas exportbevételek lehetővé tették, hogy a saját technológiák fejlesztése helyett importberuházásokra, külföldi technológiák alapján építse ki saját magas technológiákat igénylő iparát. Az ebből fakadó importfüggőség miatt az orosz gazdaság és ipar igen sebezhetővé vált, az ország részesedése a világ gazdaságban pedig folyamatosan csökken. Annak ellenére, hogy a Kreml 2014 óta igyekszik megvalósítani az importhelyettesítést, az ukrajnai invázió után kivetett több mint tízezer szankció rámutatott az orosz ipar sebezhetőségének mértékére, valamint az eddig folytatott

importhelyettesítési politika hiányosságaira. Az Orosz Nemzeti Bank intézkedéseinek köszönhetően, mint például a szankciókkal sújtott bankok pénzügyi támogatása, az irányadó kamat növelése, vagy a hitelezés feltételeinek enyhítése, az orosz pénzügyi szektor stabil maradt, a szénhidrogének értékesítésének köszönhetően generált bevétel pedig egyelőre biztosítani tudja az orosz gazdaság működését, az abból származó devizabevétel kötelező értékesítése elősegíti a rubel stabilizálását. Bár a külföldi berendezések és technológiák bizonyos részeit az orosz vállalatok párhuzamos import útján tudják még pótolni, az elektronikai cikkek és a szoftverek terén a hiány már érezhető. Az orosz gazdaság a legnagyobb mértékben a szoftverek és a magas technológiákra épülő tevékenységek terén van kitéve az importkiesés által okozott nehézségeknek. A legtöbb iparág gyártásához, tudományos, egészségügyi és egyéb létfontosságú tevékenységek folytatásához szükséges technológiák, szoftverek mára alig elérhetők az orosz piac számára a megfelelő helyettesítés pedig egyelőre nem látszik megoldottnak. Közép és hosszú távon az orosz technológiák elmaradottsága, a megfelelő szoftverek és IT szakemberek krónikus hiánya komoly negatív következményekkel járhat. Az 2022 őszén meghirdetett mozgósítás hatására Oroszországot rengeteg fiatal szakember hagyta el, amelyek pótlására több évre lesz szükség. A fenti példákban kiindulva az orosz gazdaság két opcióból választhat: új beszállítókat keres az egyelőre még baráti országok körében, vagy a szükséges technológiákra vonatkozó szabadalmak és gyártási jogok kivásárlása. Utóbbi esetben viszont a kooperáció és nem a hazai gyártás lenne hatásosabb. Az import tényleges kiváltásához orosz gyártású cikkekkel, orosz fejlesztésű szoftverekkel még a legkedvezőbb körülmények között is több évre és hatalmas pénzügyi ráfordításokra lesz majd szükség és objektív körülmények miatt teljes mértékben nem is valószínűsíthető meg. A negatív tendenciák ellenére az orosz gazdaság egyelőre állóképes. Átgondolt és konzervatív gazdaságpolitikával az ország gazdaságára mért szankciók hatása mérsékelhető lehet.

Jegyzetek

- ¹ Az ország ellen 2014-ben intézett szankciókra a Kreml is reagált. Az orosz kormány megtiltotta számos hús- és tejtermék, hal, zöldség és gyümölcs behozatalát az Egyesült Államokból, az Európai Unióból, Norvégiából, Ausztráliából és Kanadából. Később, 2015. augusztus 13-án az Orosz Föderáció kormánya felvette Albániát, Montenegrót, Izlandot, Liechtensteint és Ukrajnát azon országok listájára, amelyek esetében tilalom vonatkozik a mezőgazdasági termékek, nyersanyagok és élelmiszerek Oroszországba történő behozatalára. 2022 májusában 31 energetikai vállalat került orosz szankciók alá Németországból, Franciaországból, Nagy-Britanniából, valamint az USA-ból

és Szingapúrból. Ezek főként a Gazprom egykori, a Gazprom Germania GmbH-hoz és a Gazprom Marketing & Trading Ltd-hez kapcsolódó leányvállalatai. A listán szerepel a Wingas / WIEH / WIEE csoport, amely az orosz gáz szállítására vonatkozó szerződések nagy csomagjával rendelkezik, valamint az Astora, Európa legnagyobb gáztároló üzemeltetője. Az EURO-POL GAZ S.A. is a korlátozások hatálya alá került. a Gazprom és a PGNiG, a Jamal-Európa gázvezeték lengyel részét üzemeltető vegyes vállalat.

- ² Oroszország erőd – „Zamok Rosszija” A kifejezést az orosz hatóságok konzervatív makrogazdasági és pénzügyi stabilitási politikájának adták, amelyet a szankciókra reagálva alkalmaz az Orosz Nemzeti Bank.
- ³ Hazin szerint a kínai vállalatok globális piaci érdekeltségei miatt igen óvatosak az Oroszországba szállítandó termékek terén. Példaként a Huawei-t hozta fel, amely fokozatosan felfüggeszti termékei, köztük az alap mobilhálózat működéséhez szükséges berendezések eladását és a már eladottak technikai támogatását, mivel ezek eladását az USA is nyomon követi. Hazin úgy véli, hogy a nyugati piacok elvesztését Kína nem kockáztathatja meg csak azért, hogy kisegítse Oroszországot.
- ⁴ Valamilyen szerkezet, termék vagy program működési elvének, felépítésének visszafejtése a kész változat, annak műszaki leírása, tervdokumentációja elemzése alapján.

HATÁROK RENDEZÉSE KÖZÉP-ÁZSIÁBAN. KAZAHSZTÁN ÉS ÜZBEGISZTÁN REGIONÁLIS SZÖVETSÉGET HOZ LÉTRE?

VERES SZABOLCS

Kasszim-Zsomart Tokajev Kazahsztán elnöke 2022. december 21-22. között hivatalos látogatást tett Üzbegisztánban, ahol találkozott kollégájával, Shavkat Mirzijojevvel, Üzbegisztán elnökével. Ez a találkozó bizonyos szempontból történelmi volt, mivel a két ország közötti vitás határszakaszok pontos kijelölésével Kazahsztán és Üzbegisztán számára minden jel szerint egy új, történelmi korszak veheti kezdetét azáltal, hogy az öt közép-ázsiai ország – Kazahsztán, Kirgizisztán, Tádzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán – közül elsőként oldották meg az államhatáraik végleges rögzítését. A történelmi lépéssel kapcsolatban azonban vannak akik úgy vélekednek, hogy a két ország közötti határkérdések rendezésével Kazahsztán és Üzbegisztán a fenntartható gazdasági és biztonságpolitikai kapcsolatok reményében egy regionális unió alapjait kívánta lefektetni.

A tanulmány célja, hogy röviden összefoglalja a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti kapcsolatok múltját, valamint elemezze a 2022 év végén az üzbég és kazah elnök között Taskentben megrendezett találkozó részleteit.

Kulcsszavak: *Kazahsztán, Üzbegisztán, határ, megállapodás*

Abstract

On December 21-22. 2022 Kassim-Zomart Tokayev, President of Kazakhstan, paid an official visit to Uzbekistan, where met with President of Uzbekistan, Shavkat Mirziyoyev. This meeting was historic in a way, as the precise demarcation of the disputed border sections between the two countries should mark the beginning of a new historical era for Kazakhstan and Uzbekistan, as the five Central Asian countries - Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan - were the first to decide on the final definition of their state borders.

However, with regard to this historical step, there are voices that believe that Kazakhstan and Uzbekistan, by settling the border issues between the two countries, wanted to lay the foundation for a regional union, hoping for sustainable economic and security relations.

The purpose of the study is to briefly summarize the history of relations between Kazakhstan and Uzbekistan, as well as to analyze the details of the meeting between the Uzbek and Kazakh presidents in Tashkent at the end of 2022.

Keywords: *Kazakhstan, Uzbekistan, border, agreement*

A Kazahsztán és Üzbegisztán közötti diplomáciai kapcsolatok kezdete

Azt követően, hogy Kazahsztán és Üzbegisztán függetlenné vált a Szovjet-uniótól (1991) a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok felvétele már 1992. november 23-án megkezdődött. Függetlenségük elnyerését követően Kazahsztán és Üzbegisztán akkori elnökei, Nurszultan Nazarbajev és Iszlam Karimov a két ország közötti gazdasági kapcsolatok elmélyítése, valamint a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti határkérdések rendezése miatt több kétoldalú találkozót is tartott.

Az első diplomáciai találkozót követően, 1998. október 31-én a két közép-ázsiai ország aláírta a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti örök barátságról szóló szerződést, mely megerősítése volt a hat évvel korábban aláírt kazah-üzbég diplomáciai alapszerződésnek. Másfél évtizedet követően pedig ez a szerződés lett a premisszája a 2013. június 14-én a két ország akkori elnökei által aláírt stratégiai partnerségről szóló szerződésnek is.

2016 decemberében Iszlam Karimov elnök halálát követően Shavkat Mirzijojev lett Üzbegisztán új elnöke. 2017 márciusában első hivatalos külföldi útja Kazahsztánba vezetett, ahol a Nurszultan Nazarbajev kazah elnökkel folytatott kétoldalú találkozó keretében több egyezményt is aláírt a kétoldalú stratégiai partnerség elmélyítéséről és a jószomszédi viszony megerősítéséről, valamint a kazah-üzbég katonai együttműködésekről.

Az új üzbég elnök első hivatalos külföldi látogatása és Nazarbajev, kazah elnök Üzbegisztánba tett látogatása között csupán néhány hónap telt el, mind ez jól jelezte, ami a két ország közötti gazdasági és jószomszédi viszony regionális szintű stratégiai átgondoltságát, annak ellenére, hogy a két ország Közép-Ázsián belül hagyományosan egyszerre riválisai és szövetségesei is egymásnak.

2019. márciusában Kasszim-Zsomart Tokajev lett Kazahsztán új elnöke, aki Üzbegisztánban tett látogatása alkalmával a két ország közötti új gazdasági, kereskedelmi és diplomáciai korszak szimbólumaként Taskentben személyesen nyitotta meg a Kazah Kultúra Évét.

Vitás határkérdések

Közép-Ázsiában a Szovjetunió szétesését követően az újonnan létrejött országok közötti határvonalak nem mindenhol¹ lettek jogilag meghatározva.² 2001-2002 között Kazahsztán és Üzbegisztán között első alkalommal került sor az országok közötti vitatott határszakaszok közös meghatározására, amelyet etnikai alapú területcserre is kísért. Ezen határegyeztetések következtében Asztana (korábban Nur-Szultán) megkapta Bagys települést és az Arnasai víztározó főként kazahok lakta területét, Taskent pedig a túlnyomóan üzbég lakosságú dél-kazahsztáni és Kyzylorda régiók területének egy részét.

Ennek köszönhetően a 21. század elejére az Üzbegisztán és Kazahsztán közötti 2440 km hosszú nemzetközi államhatárszakasz 96%-ával kapcsolatban már sikerült megegyezésre jutniuk.

Kereskedelmi kapcsolatok

A Kazahsztán és Üzbegisztán közötti gazdasági együttműködések kulcsfontosságú területei a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatoknak. A két közép-ázsiai ország közötti aktív kereskedelmi kapcsolatok kezdete 2016-ra tehető. Ebben az évben lett Shavkat Mirzijojev Üzbegisztán elnöke, aki elődjétől eltérően meghirdette az úgynevezett nyitás politikáját. Ez egyben azt is jelentette, hogy míg Üzbegisztán korábban „zárt” külpolitikát folytatott – nem engedte a külföldi befektetők jelenlétét az országban, valamint Taskent szinte minden szomszédjával elég rossz kapcsolatokat ápolt – addig Mirzijojev első lépése a szomszédos országokkal történő partneri viszony megalapozása és az üzbég piacok megnyitása a külföldi tőke előtt volt.

Bár Kazahsztán és Üzbegisztán nem egymás legnagyobb kereskedelmi partnerei 2016 és 2019 között a kereskedelmi forgalom a két ország között így is jelentős volt.

Az Üzbég Beruházási és Külkereskedelmi Minisztérium szerint a Kazahsztánnal folytatott kereskedelem volumene 2019-ben 3,32 milliárd dollárt tett ki, ami az ország teljes külkereskedelmi forgalmának 8%-a.

1. táblázat. A Kazahsztán és Üzbegisztán közötti kereskedelmi forgalom alakulása a 2014-től a Covid-19 világjárvány kitöréséig

	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kereskedelmi forgalom	3,5 milliárd dollár	2,7 milliárd dollár	1,8 milliárd dollár	2,1 milliárd dollár	3 milliárd dollár	3,3 milliárd dollár

Forrás: Kazahsztáni Üzbég Nagykövetség, <http://www.uzembassy.kz>, Saját gyűjtés

2006 után nem csak a kereskedelemben, hanem a pénzügyi szektorban történő kazah-üzbég együttműködések is jelentős lendületet kaptak. 2005 és 2022 között az Üzbegisztánba irányuló kazah befektetések befektetések 560 millió dollárt tettek ki. Két nagy kazah pénzintézet a Tenge Bank és a KazakhExport exportbiztosító is képvisleti irodát nyitott Taskentben. Emellett Kazahsztán és Üzbegisztán között a gazdasági és pénzügyi szektoron kívül a közlekedési és turisztikai szektor is évről-évre aktívan fejlődik, aminek köszönhetően az Air Astana és a SCAT kazah és az Uzbekistan Airways légitársaságok növelni tudták a köztársaságok közötti járatok számát. Az Üzbég Állami Statisztikai Bizottság adatai szerint 2019-ben³ az Üzbegisztánba látogató külföldi állampolgárok legnagyobb része Kazahsztánból érkezett, 2,4 millió⁴ ember (az összes érkező 29,7%-a).

Az hogy a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti kapcsolatok rendszerében Taskent passzívabbnak tűnhet, azonban üzbég befektetők a kazah gazdaságban nem olyan nagymértékben, de jelen vannak, melynek okai az üzbég külpolitika és gazdaság nem „csak” régiós (Közép-Ázsia) irányának a hangsúlya.

Ezen kívül a kazah és az üzbég üzleti és gazdasági élet szereplői folyamatosan növelik jelenlétüket a szomszédos ország piacain mind az export, mind pedig a egyes vállalatok létrehozása révén. Kazah befektetők 2022-ig 13 új projekt 37,9 millió dollár értékű megvalósítását fejezték be. Jelenleg Üzbegisztánban 809 kazah tőke részvételével működő vállalkozás működik, olyanok mint a Kazakh BI Group, amely Taskentben és Észak Üzbegisztánban lakóépületek építését végzi.

A történelmi jelentőségű egyezmény aláírása

2022 végén került sor egy nagyon fontos kétnapos találkozóra Kazahsztán és Üzbegisztán vezetői között. Kasszim-Zsomart Tokajev, Kazahsztán elnöke 2022. december 21-22 között hivatalos látogatást tett Üzbegisztán fővárosában, Taskentben, ahol Shavkat Mirzijojev, üzbég elnökkel folytatott tárgyalásokat. A két államfő találkozásán szóba kerültek olyan kérdések, mint a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti kétoldalú és regionális egyezmények megvitatása, egy új gazdasági megállapodáscsomag aláírása, és több közös kazah-üzbég beruházási

projekt elindításának lehetősége is. Ezek közül azonban a legfontosabb – valamint a két közép-ázsiai ország szempontjából történelmi jelentőségű – az a dokumentum, amelyben a két ország vezetője aláírta az Üzbegisztán és Kazahsztán közötti határszakasz elfogadásáról szóló egyezményt.

Ahogy a kazah elnök is jellemezte, történelmi egyezmény született, hiszen a közép-ázsiai régió országai közül elsőként Kazahsztánnak és Üzbegisztánnak sikerült végleg megoldania az államhatárok közös kijelöléséről szóló vitás kérdéseket.

Szakértők úgy vélik a Kazahsztán és Üzbegisztán között aláírt dokumentum azonban nem csupán egy egyezmény a határok deklarálásáról, hanem egy regionális unió⁵ létrehozásának is a kezdete a két állam között.

Jóllehet, ha alaposabban megvizsgáljuk a közép-ázsiai regionális unió körét egy sokkal árnyaltabb képet kapunk. Igaz, hogy a határkérdés rendezésére szolgáló egyezmény új lehetőségeket nyit a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti kapcsolatok rendszerében, ettől azonban nem feltétlenül kell a két ország közötti kereskedelem növekedését – ami 2022-ben meghaladta a 4 milliárd dollárt – vagy egyéb integrációhoz vezető lépéseket várni. Ugyanis a következő öt évben a két államfő előző találkozásán – amelyre 2022 október 27-én Aszتانában a Közép-Ázsia-Európai Unió csúcstalálkozón került sor – aláírt megállapodások alapján, a tervek szerint a kétoldalú kereskedelmi forgalom 10 milliárd dollárra fog bővülni.

A Mirzijojev üzbég és Tokajev kazah elnökök közötti egyezmények és a két ország közötti határkérdések deklarálásának célja valószínűleg az ukrán–orosz háború gazdasági hatásai a régió két „nagyhatalmának” gazdaságára nehezedő nyomásának enyhítése, azáltal, hogy a határmenti beruházások elősegítésével újabb közös projekteket indítanak. Ezeknek viszont elengedhetetlen feltétele volt a két ország határvonalainak ratifikálása.

Már a decemberi ülést követően szó esett arról, hogy Kazahsztán és Üzbegisztán létrehozzák a „Turan” különleges gazdasági övezetet a két ország határvidékén, valamint a „Közép-Ázsia” nemzetközi kereskedelmi és gazdasági együttműködési központot, amely mezőgazdasági termékek feldolgozására, fafeldolgozásra, gépgyártásra, textil- és építőanyag-gyártásra specializálódhat.

Ezenfelül a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti kapcsolatok képe bár egyszerűnek tűnik, mégis bonyolult. Egyrészt a régióban mindig van implicit versenytényező a két legnagyobb ország között, amely a külföldi befektetőkért küzd. Ebben a tekintetben Kazahsztán érezhetően szomszédja előtt áll a külkereskedelem és a beruházások mennyisége tekintetében. Üzbegisztán csak 2016-ban csatlakozott

ehhez a régiós „versenyhez”. Shavkat Mirzijojev megválasztását követően Üzbegisztán olyan ambiciózus célokat vázolt fel, mint a megújuló energiaforrások politikája vagy a stabil gazdasági növekedés és a gazdaság belső fejlődése.,

Másrészt egy közép-ázsiai regionális unió kialakítása szempontjából Kazahsztán és Üzbegisztán a régió két legnagyobb állama, amely hasonló, mégis teljesen eltérő külpolitikát és gazdasági modellt követ. Ugyanakkor fontos kereskedelmi partnerei egymásnak, de nem az elsősorúak, beleértve a kölcsönös befektetéseket is. A két ország gazdasága kiegészítheti egymást, viszont nem olyan mértékben, hogy az olyan sokszoros hatást gyakorolna a régióra, mint például az Európában létrejött a Szén- és Acélközösség a második világháborút követően.⁶

Ugyanakkor erős a felek politikai akarata és eltökéltsége a kölcsönösen előnyös együttműködés visszafordíthatatlanná tételére, különösen azokon a területeken, amelyek a biztonság és a fenntartható fejlődés szempontjából stratégiai jelentőséggel bírnak – energetika, közlekedés, logisztika, gépészet, ipar, építőipar.

Ezen kívül a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti szerződés a két ország közötti együttműködések egy sor speciális területét is meghatározza, beleértve a kereskedelmet, a közös vízhasználatot, vagy a biztonságpolitikát.

Összegzés

A Kazahsztán és Üzbegisztán között 2022 végén aláírt egyezmény kétségtelenül tükrözi a két ország által már elért, elsősorban a nemzeti érdekek figyelembevételére épülő sokrétű kazah–üzbég gazdasági együttműködést.

Üzbegisztán és Kazahsztán nyitott gazdaság és külpolitikájának köszönhetően a közép-ázsiai térségben elsőként hozta gazdasági kapcsolatait szinte „szövetéségi” szintre azáltal, hogy teljesen sikerült rendeznie a két ország közötti vitás határszakaszok kérdését, amely lépés a jövőben akár egész Közép-Ázsia fejlődésének fontos mérföldkövévé válhat. Ez egyrészt lehetővé teszi a két állam számára, hogy hatékonyabban alakítson ki gazdasági és kereskedelmi, valamint logisztikai központokat a Kelet-Nyugat irányú kereskedelemben. Másrészt a két ország példája Közép-Ázsiában mintaadó lehet a régió országainak a politikai, gazdasági és stratégiai kapcsolatok új szintre emelésében. A régió országai eddig elsősorban a kétoldalú baráti és stratégiai partnerségi szerződésekre szorítkoztak, ami a jövőben változhat. Ezen kívül a Kazahsztán és Üzbegisztán közötti szerződés aláírásával a regionális együttműködések új vektora jön létre, amely a közös érdekek mentén – politikai, gazdasági, diplomáciai – mozgásteret teremt mindkét ország további progresszív fejlődésére.

Jegyzetek

- ¹ Itt meg kell említeni, hogy az Üzbegisztán és Kazahsztán közötti kapcsolatok rendszerében más régiós, vagy szomszédos ország semmilyen közvetítői szerepet nem vállal. Ennek elsődleges oka a két ország közötti jó gazdasági kapcsolatok szerepe, illetve a térség országaira nem jellemző a közvetítői szerepvállalás. Kivételt képez ezek alól az éves szinten kiújuló fegyveres kirgiz-tádzsik határkonfliktus. Ahol a béke reményében minden regionális szereplő igyekszik valamilyen közvetítői szerepet betölteni.
- ² A Szovjetunió felbomlását követően jellemző volt, hogy az utódállamok határvonalai nem lettek sem jogilag, sem földrajzilag meghatározva. Helyette a legtöbb utódállam a Szovjetunión belül korábban meghatározott tagköztársaságok határait elismerve vált függetlenné, amely mai napig tartó feszültségeket, fegyveres konfliktusokat, határvitákat okoz nemcsak Közép-Ázsiában (kirgiz-tádzsik határvita gyakori fegyveres összetűzésekkel), de a Kaukázusban és a mai Oroszország nyugati határán is.
- ³ 2019 a Covid-19 világjárvány előtti utolsó, turisztikai szempontból teljesértékű év, ezért vette a tanulmány ezt alapul.
- ⁴ A Kazahsztánból érkező látogatók számának megoszlása érdekes, mivel 2019 január-június között 1,2 millió kazah érkezett Üzbegisztánba.
- ⁵ A regionális unió kifejezés elsősorban a két ország közötti gazdasági, kereskedelmi és kulturális kapcsolatok további elmélyítésére értendő.
- ⁶ Az Európai Unió elődje.

A „VISSZAFORDÍTHATATLANSÁGI MUTATÓ” – A KRÍM INTEGRÁCIÓS FOLYAMATA KAPCSÁN

ANDRÉKÓ GÁBOR

A nemzetközi politika napirendjén folyamatos téma a Krím-félsziget Oroszországhoz csatlakozásának, vagy annexiójának meg- és elítélése. Az Oroszországi Föderáció 2014. március 18-án a függetlenségét egyoldalúan kikiáltó Krími Köztársasággal és Szevasztopol városával egyesülve területét 0,15%-al, lakosságát pedig 1,3%-al növelte. Ezt a terület- és lakosságnövekedést gazdasági és katonai szempontból olyan stratégiai fontosságú térségben érte el, ahol a NATO és az Amerikai Egyesült Államok, illetve az Európai Unió érdekszférája találkozik az Oroszországi Föderáció határával. Az arányaiban elhanyagolhatónak tűnő növekedés azonban a stratégiai térségben addig fennálló status quo felborulását eredményezte, ezért – a nemzetközi jog megsértésének vádját hangoztatva – a területi változást sem az USA, sem az EU (sem az ENSZ tagállamok többsége) nem ismeri el, és egyértelműen az orosz szuperhatalmi státusz visszaállítását célzó expanzíós politikát látják benne. A Krími Köztársaság függetlensége egyoldalú kikiáltásának jogosságával és a terület Oroszországi Föderációval való egyesülésével kapcsolatban az ukrán (és az USA vezette Nyugat) kontra orosz érvek és a következtetések távol állnak egymástól, ezért a probléma jogi rendezésére sem rövid, sem hosszú távon nincsen esély. Szevasztopol és a félsziget orosz annektálásának katonapolitikai, hadászati jelentőségéről több tanulmány is született, ezért ezeket a szempontokat az elemzés – evidenciaként kezelve – külön nem vizsgálja. Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy a Krím-félsziget elszakadási folyamata gazdasági eszközökkel megállítható-e, illetve a katonai erő alkalmazását nem számítva, van-e lehetőség gazdasági–pénzügyi eszközökkel visszafordítani a folyamatot?

Kulcsszavak: *annexió, integráció, „visszafordíthatatlansági mutató” VM, területarányos mutató VM(T), lakosságarányos mutató VM(L)*

Abstract

A constant topic on the international political agenda is the condemnation of Crimea's accession or annexation to Russia. On 18 March 2014, the Russian Federation united with the Republic of Crimea and the city of Sevastopol, which unilaterally declared its independence, increased its territory by 0.15% and its population by 1.3%. This increase in territory and population has been achieved in an area of strategic, economic and military importance where NATO, the US and EU spheres of interest border that of the Russian Federation. This seemingly negligible increase, however, has resulted in a disruption of the status quo in this strategic area, and therefore – accused of violating international law – the territorial change is not recognized by the US or the EU (or by the majority of UN member states) and is clearly seen as an expansionist policy aimed at restoring Russia's superpower status. The Ukrainian (and the US-led West) versus Russian arguments and conclusions on the legality of the unilateral declaration of independence of the Republic of Crimea and its unification with the Russian Federation are far apart, and there is no chance of a legal settlement of the issue in the near or distant future. There have been several studies on the military politics and the military significance of Russian annexation of Sevastopol and the peninsula, and therefore these aspects are not examined separately in this analysis. At the same time, the question arises whether the process of Crimean secession can be stopped by economic means, or whether – not counting the use of military force – it is possible to reverse the process by economic and financial means.

Keywords: *annexation, integration, "irreversibility index" VM or II, area index VM(T) or II(A), population index VM(L) or II(P)*

A „visszafordíthatatlansági mutató” meghatározása

Az orosz intézkedéseket és az állami támogatások rendszerét vizsgálva körvonalazódik az a politikai és gazdasági törekvés, amely a Krím-félsziget és Oroszországi Föderáció egyesülési folyamatának kezdete, vagyis 2014 óta kialakult új struktúrát megszilárdítja. A szándékokat lakmuspapírként láthatóvá tevő új mutatót keresve természetes lehetőségként adódik az NSZK (Német Szövetségi Köztársaság) és az NDK (Német Demokratikus Köztársaság) újra egyesülésének vizsgálata. A Krím-félsziget Oroszországhoz csatolásának és a német egység megteremtésének kvantitatív összehasonlításával az elemzés azt vizsgálja, hogy az NSZK és az NDK egybeolvadásának költségei milyen arányban állnak a terület-, és a lakosság nagyságával, illetve a folyamatot generáló ország (jelen esetben

az NSZK) GDP-jével, s ez az arány hogyan jelentkezik a Krím-félsziget hasonló jellegű költségeinél? A német egység elemzésével a GDP-hez kötött két (terület és lakosság nagyságát figyelembe vevő) mutató célja, hogy együttes értelmezésükkel kifejezhető legyen egy fuzionált terület és az „anyaország” közötti kohéziós erő nagysága. Az értékre a „visszafordíthatatlansági mutató” (VM) elnevezést, illetve a területarányos mutató jelzésére a VM(T), a lakosságarányos mutató jelzésére pedig a VM(L) rövidítést alkalmazzuk. A módszer először 2021. május 5-én rendezett „A biztonsági környezet változásai” című online tudományos konferencián került ismertetésre.

A német példa alapján a mutatószámok arra engednek következtetni, hogy egy újonnan fuzionált területhez mekkora politikai és gazdasági erő fűződik. Ha a Németországra kapott kettős mutató együttes értelmezése a vizsgált esetben a német példával azonosságot, vagy annál nagyobb százalékos arányt állapít meg, akkor az egyesülés szilárd, ha alacsonyabb értéket mutat, akkor a folyamat még képlékeny.

Az elemzés hipotézise szerint továbbá az újonnan létrejött állam szétbontásához nagyobb Hartshorne-modell¹ szerinti centrifugális erő kell, mint amekkora a fúziót biztosította. Tehát ha példaként az „anyaország” éves nominális GDP-jét 100 %-nak vesszük, s az egyszerűség kedvéért az értéke 1000 dollár, amiből 40%-ot, vagyis 400 dollárt fordított egy új területtel való egyesülésre, akkor 400 dollár értéknél nagyobb centrifugális erőt kell biztosítani ahhoz, hogy a fúzió folyamata nem katonai eszközökkel visszafordíthatóvá váljék. A Hartshorne-modell az államra ható azon centrifugális és centripetális erőket sorolja fel, amelyek az állam stabilitását befolyásolják. A centrifugális erők Hartshorne értelmezésében az állam egységes szerkezetét romboló hatásokat jelenti, míg a centripetális erők ezzel ellentétes irányúak, és stabilizálják az államszervezetet. Az állam akkor erős és stabil, ha a rá ható erők minimum egyensúlyban vannak egymással, vagy a centripetális erők nagyobbak a centrifugálisoknál. A vizsgált tényezők önmagukban se nem pozitívak, se nem negatívak, mindig az adott államra gyakorolt hatásuk alapján, tüzetes vizsgálat eredményeként sorolhatóak a centrifugális, vagy a centripetális erők közé. Hartshorne eredetileg vizsgálta többek között a kisebbségek identitásának erejét, a nyelv és a vallás különbözőségét, a történelmi együttélés hosszát, a kulturális különbségeket, a regionális fejlettségbeli szinteket, de ma már ide sorolhatjuk az ún. emlékezeti helyek adott nemzetre gyakorolt hatását, a soft power eszközök állami alkalmazását, de a nagyhatalmi érdekek jelenlétének befolyásoló hatását is. Jelen tanulmány az államra ható erők közül kiemeli az egyesült állam belső integrációjára fordított anyagi ráfordításokat, és az integrációban játszott fontos szerepük miatt vizsgálja azok nagyságát.

A német és az orosz integrációs folyamatok költségei

Az NSZK és az NDK újraegyesítése folyamatának kezdetét 1990. október 3-tól számíthatjuk, amely dátum a „Német Egység Napjaként” minden évben megünneplésre kerül. Az egyesülést az ország történetének legnagyobb beruházásaként tartják számon, amely megtérült, és lehetővé tette a német gazdaság felfutását.

Tekintettel arra, hogy a kutatás célja a Krím-félsziget Oroszországhoz történt integrációs költségeinek és a német egység folyamatára költött összegek arányának összehasonlítása, ezért szűkebb intervallumra kell fókuszálnunk. A Krím annexiója után 2014–2020 között eltelt 6 évre vonatkozó adatokat az orosz kormány által kiadott határozatok, utasítások és jegyzőkönyvek elemzésével sikerült nagyságrendileg kimutatni; ezen hat év már kellő időszakot jelent a kérdés elemzéséhez.

A német egyesülés első hat évében mindazok a szempontok elsődleges problémaként szerepeltek, amelyek a Krím elcsatolásának első hatéves periódusában is. Így az újra egyesült területen, az egykori NDK-ban a befektetések az infrastruktúra javítására, az úthálózat és a lakóépületek építésére, valamint a környezetvédelemre fókuszáltak. A stabilizáció másik fontos elemét a külföldi tőkebefektetések növelésének elősegítése jelentette. Ezeknek a feladatoknak a megoldására az egyesülési folyamat első hat évében 586,5 milliárd dollárt fordítottak.

A Krím-félsziget integrálásának költségei a csatlakozás utáni első hat évben

Az orosz kormány határozatai és intézkedései alapján 2014 és 2020 között összesen 1,177 billió rubel (20,699 milliárd dollár) értékben folyósítottak különböző jogcímenek támogatásokat a Krími Köztársaságnak és Szevasztopol városának azért, hogy a félsziget minél szervezettebben és minél gyorsabban integrálódhasson az Orosz Föderációba. (Megjegyzendő, hogy az összesített költségekbe a Krími (vagy más néven Kercsi)-híd építési költségei is beletartoznak, amelyek a 2015. évi áron számított 212,5 milliárd rubelt tesznek ki, amely összeg hozzávetőleg 3,74 milliárd dollár.) Az így kapott anyagi ráfordítás csak megközelíti a valós összeget, mert a kutatás csak a hivatalosan közreadott, vagy elérhető és valósnak elfogadható anyagi támogatásokat veszi figyelembe.

A dollárban megadott német adattal történő összehasonlítás érdekében szükségessé vált, hogy az orosz rubelben kifejezett támogatásokat is USD-ben fejezzük

ki. Ezért 2014 és 2019 között az MNB adatai alapján a rubel-dollár keresztárfolyam meghatározásával került kiszámításra az 1,177 billió rubel dollár értéke. A hat év adataiból vont egyszerű mozgóátlag 20,699 milliárd dollár, s az elemzés a továbbiakban már ezt az adatot állítja szembe a német egyesülésre fordított összeggel. (A számítás az 1. táblázat alapján készült.)

A vizsgált területek lakossági-, területi- és a rájuk fordított költségek arányai

A 2. táblázat azt mutatja, hogy az NDK és a Krím-félsziget területének és lakosságának adatai hogyan aránylanak egymáshoz. Az NDK „javára” nyilvánvaló nagyságrendbeli különbségek mellett megállapítható, hogy az NDK-ra fordított összeg is a Krím-félszigetre fordított összeghez viszonyítva jóval (közel nyolcszázszor) nagyobb. A vizsgálat ezen kezdeti lépésénél csak a legfontosabb jellemző adatok láthatóak a probléma méreteinek beazonosítására, de arra még nem lehet következtetést levonni, hogy az egyesülést finanszírozó fél lehetőségeihez képest ezek az anyagi erőfeszítések mekkora áldozatot követeltek valójában.

A 3. táblázat azt mutatja meg, hogy 1990-ben az NSZK és az NDK egyesülésekor a folyamatot finanszírozó NSZK számára lakosságszámban és területnagyságban mekkora „nyereség” következett be. Az NSZK-hoz képest az új állam lakossága közel harmadával, összesen 28%-kal több lett. Ugyanez a mutató a terület bővülését vizsgálva még ennél is markánsabb bővülést mutat, mert az NSZK területéhez képest 43,5 %-kal nőtt. Az adatok elemzése is mutatja, hogy a két ország egyesülése nyomán egy szemmel láthatóan nagyobb területű és lélekszámú állam jött létre.

1. táblázat. A Krímre fordított 1,177 billió rubel értékének változása 2014-2020 között az MNB hivatalos devizaárfolyamai alapján.

dátum	MNB hivatalos devizaárfolyam - RUB	MNB hivatalos devizaárfolyam - USD	keresztárfolyam RUB-USD	az 1,177 billió RUB értéke milliárd USD- ben
2014.01.30.	6,49	229,83	35,41	33,254
2015.01.30.	3,94	274,91	69,77	16,877
2016.01.29.	3,79	286,54	75,6	15,575
2017.01.30.	4,86	291,14	59,9	19,658
2018.01.30.	4,46	250,11	56,08	20,997
2019.01.30.	4,2	277,43	66,05	17,827

Forrás: Saját szerkesztés²

2. táblázat. Az NDK és a Krím-félsziget területének és lakosságának, illetve a rájuk fordított összegeknek összehasonlítása

Terület neve	terület (km2)	területek egymáshoz viszonyított aránya (%)	lakosság (millió fő)	lakosságok egymáshoz viszonyított aránya (%)	egyesülés utáni első hat év alatt ráfordított összeg (mrd USD)	a ráfordított összegek egymáshoz viszonyított aránya (%)
NDK	108.178	414,8	16,6	847	586,5	2833
Krím-félsziget	26.081	24	1,96	12	20,7	3,5

Forrás: Saját szerkesztés az elemzésben felsorolt források alapján

3. táblázat. Az NDK lakosságának és területének NSZK-hoz viszonyított aránya

Terület neve	lakosság 1990-ben (millió fő)	lakosság NSZK-hoz viszonyított aránya (%)	terület (km2)	terület NSZK-hoz viszonyított aránya(%)
NSZK	59.286.100	100	248.844	100
NDK	16.600.000	28	108.179	43,5

Forrás: Saját szerkesztés az elemzésben felsorolt források alapján

4. táblázat. A Krím-félsziget lakosságának és területének Oroszországhoz viszonyított aránya az annexió (2014) évében

Terület neve	lakosság 1990-ben (millió fő)	lakosság NSZK-hoz viszonyított aránya (%)	terület (km2)	terület NSZK-hoz viszonyított aránya(%)
NSZK	59.286.100	100	248.844	100
NDK	16.600.000	28	108.179	43,5

Forrás: Saját szerkesztés az elemzésben felsorolt források alapján

A 4. táblázat 2014-ben, a Krím-félsziget és az Orosz Föderáció egyesülésének évében bekövetkezett lakosság- és területváltozás arányait mutatja. Bár ebben az esetben is a nagyobb terület finanszírozta a kisebb terület integrációját, az új állam Orosz Föderációhoz viszonyított lakosságszáma csupán 1,3%-kal, a terület pedig ennél is csekélyebb mértékkel, 0,15%-kal bővült. A német egység létrejöttének adataival szembe állítva ezeket az értékeket az látszik, hogy jóval szerényebb lélekszám és területgyarapodás következett be.

A 3. és 4. táblázatot a 2. táblázat adataival összevetve megállapítható, hogy az egykori NSZK esetében 586,5 milliárd USD-t kellett kifizetni az egyesülés utáni első hat évben azért, hogy az új állam az egyesülést finanszírozó államhoz viszo-

nyítva a lakosságát 28%-kal, és a területét 43,5%-kal növelje. Az Oroszországi Föderáció pedig 20,7 milliárd USD-t fizetett ki az egyesítés utáni első hat évben azért, hogy lakosságát 1,3%-kal, területét pedig 0,15%-kal növelje.

A kifizetések lakosságszámra kifejezett arányait az alábbi számítás mutatja: Az NSZK 28% lakosságszám növelésért (16,6 milliárd főért) 586,5 milliárd USD-t, azaz 1 %-ra vetítve 21 milliárd USD-t, az Oroszországi Föderáció 1,3% lakosságszám növelésért (1,96 millió főért) 20,7 milliárd USD-t, azaz 1 %-ra vetítve 15,9 milliárd USD-t áldozott.

A számítások szerint tehát megállapítható, hogy az NSZK 1,3-szor több dollárt költött 1%-nyi lakosságszám növelésért, mint Oroszország.

A kifizetések területnagyságra kifejezett arányait az alábbi számítás mutatja: Az NSZK 43,5% területnövekedésért (108.179 négyzetkilométerért) 586,5 milliárd USD-t, azaz 1 %-ra vetítve 13,5 milliárd USD-t, az Oroszországi Föderáció 0,15% területnövekedésért (26081 négyzetkilométerért) 20,7 milliárd USD-t, azaz 1 %-ra vetítve 138 milliárd USD-t áldozott.

Mint látható, az Oroszországi Föderáció jelentősen nagyobb anyagi ráfordítást eszközölt, mert 10,22-szor annyi dollárt költött 1%-nyi területnövelésért, mint a német egységet finanszírozó NSZK.

Az eredmények első olvasatban meglepetést okozhatnak. Az újonnan csatlakozott területek lakosságához viszonyított költségek ugyanis közel azonosak, Németország részéről hozzávetőleg csupán 1,3-szor magasabbak, mint Oroszország költségei. Ugyanakkor a területnövelés költségeiben jelentős különbség mutatkozik, mert az egyesülést követő első hat évben az integrált új terület minden egyes egy százalékaért Oroszország valójában közel 10,22-szor akkora összeget fizetett ki, mint Németország.

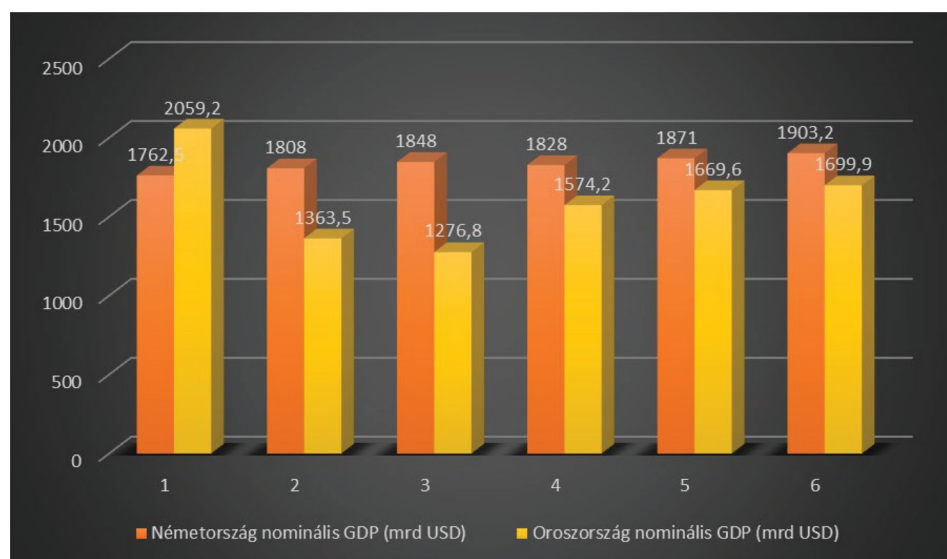
A német egység és a Krím-félsziget integrációjának „visszafordíthatatlanság” mutatója

Tekintettel arra, hogy az Oroszországi Föderáció területének jelentős részén ritka a népsűrűség, a lakosság nagy arányban az Uráltól nyugatra fekvő területeken él, ezért is célszerű a csatlakoztatott területekre fordított kiadások nagyságát GDP arányosan is megvizsgálni. Konkrétabban tehát a hat év alatt kifizetett költségek mekkora százalékát teszik ki Németország, illetve Oroszország éves GDP-jének? A következőkben azt vizsgáljuk, hogy a GDP-hez viszonyított költség aránya hogyan viszonyul a csatolt területarányhoz (amit a fenti táblázatokban már sikerült kimutatni), illetve a csatolt területek lakosságának arányához (ezt az adatot

is a fenti táblázatok mutatják). Ezzel azt az értéket kapjuk meg, amely a „viszszafordíthatatlansági mutató” (VM) elnevezést kapta, és amelyen belül a területarányos mutató jelzésére a VM(T), a lakosságarányos mutató jelzésére pedig a VM(L) rövidítés szolgál. A módszer eredményétől az várható, hogy a GDP arányos költségek megmutatják, Németország (és hozzá viszonyítva) Oroszország valójában mekkora áldozatot hozott a terület, vagy a lakosság megszerzéséért.

A 5. táblázat Németország egyesülés évében és az azt követő öt esztendőben elért éves nominális GDP-jét hasonlítja össze Oroszországnak a Krím-félszigettel történt egyesülését követő hasonló időszakában regisztrált GDP adataival. Az adatok milliárd USD-ben értendők, és Németország esetében az első évet 1990, a hatodik évet 1995 jelenti. Oroszország esetében pedig a számozás 2014-től indul és 2019-vel végződik.

Az ábrán jól látható, hogy az orosz gazdaságot az annexióval járó költségek évekre jelentősen visszavetették. Ennek oka az lehet, hogy amint az 1. táblázaton látszik, 2014-ről 2015-re a rubel értéke a dollárhoz képest jelentősen esett. Bár 2016-tól a rubel erősödni kezdett, de 2019-re sem érte el azt a szintet a dollárhoz képest, mint amelyen 2014-ben, a Krím-félsziget integrációs folyamatának megkezdésekor volt. Az egyesült Németország 1990-től, az egyesülés évétől kezdve szerény, de egyenletes GDP-növekedést mutat, amit vélhetően a német gazdaság egyesülés előtti nagy tartalékai és stabilitása alapoztak meg.

1. ábra. Az egyesült Németország nominális GDP adatainak (1990 és 1995 között) összehasonlítása a Krím-félszigettel egyesült Oroszország nominális GDP adataival (2014 és 2019 között)

Forrás: Saját szerkesztés az elemzésben felsorolt források alapján

5. táblázat - A csatlakozott területnek folyósított támogatások GDP-hez viszonyított aránya

Terület neve	átlagos nominális GDP (mrd USD)	GDP-hez viszonyított összköltség (%)	egyesült terület aránya a költséget viselő félhez (%)	VM(T) (%)	egyesült lakosság aránya a költséget viselő félhez (%)	VM(L) (%)
Németország	1837	31,92	43,5	73,38	28	114
Oroszország	1607	1,29	0,15	860	1,3	99,23

Forrás: Saját szerkesztés az elemzésben felsorolt források alapján

A további számításokhoz mindkét ország esetében megállapításra került a hat év nominális GDP mozgóátlaga, és az elemzés a további számításoknál az így kapott értékekkel kalkulált. Németország esetében a GDP mozgóátlaga 1837 milliárd USD-ra, Oroszországnál pedig a GDP mozgóátlaga 1607 milliárd USD-ra jött ki.

A 6. táblázat mutatja a tanulmány vizsgálata során megállapításra került német standard VM(T) és VM(L) értékeket. A német VM(T) értékének kiszámításához először a hat év alatt kifizetett összes támogatás (586,6 milliárd USD) került elosztásra a GDP mozgóátlag értékkel (1837 milliárd USD), hogy megkapjuk a költségek GDP-hez viszonyított arányát (31,92%). Végző lépésként ezt az arányszámot (31,92%) kell elosztani a területi mutató esetében a területi arányszámmal (43,5 %), hogy végeredményként megkapjuk a német VM(T)=73,38%-os értéket.

A német VM(L) értékének kiszámításához pedig a költségek GDP-hez viszonyított arányát (31,92%) a lakossági arányszámmal (28 %) kell elosztani, hogy végeredményként megkapjuk a VM(L)=114%-os értéket.

A kapott mutatók együttes értelmezése alapján az állapítható meg, hogy amennyiben egy területi fúzió esetében a VM(T) eléri, vagy meghaladja a 73,38%-os értéket, továbbá a VM(L) a 114%-os értéket, akkor a fúzió minden bizonnyal végbemegy. Mivel a két mutató együttes hatását kell értékelni, ezért a fúzió akkor is sikeres, ha az egyik mutató ugyan kisebb értéket ér el a standardnál, de a másik mutató értéke a standardot jelentősen felülmúlja.

Mivel az orosz VM(T) a német standardként kapott adat majdnem tizenkétszerese, az orosz VM(L) pedig bár nem éri el, de megközelíti azt, ezért megállapítható, hogy a Krím-félsziget fúziója az orosz területekkel gazdasági szempontból stabil, és visszafordíthatatlan folyamat.

Összegzés

Oroszország Krím-félszigettel kapcsolatos eltökéltségét mutatja, hogy az ország gazdasági lehetőségeit maximálisan felhasználva dollármilliárdokkal biztosította az annektált terület Oroszországba való integrációját az élet minden területén. Különösen az államigazgatási és a közigazgatási rendszereket (földklasztereket, szociális rendszert, oktatási rendszert, egészségügyi hálózatot stb.), az infrastruktúrát, a mezőgazdaságot és az ipari termelést kötötte össze szervesen a Föderáció működő rendszereivel. A Krím-félsziget Oroszországgal való egyesülését jellemző lakosságarányos és területarányos visszafordíthatatlansági valószínűségi mutatói megközelítik, vagy túl is szárnyalják a német egység standartnak tekinthető adatait, ezért az integráció stabil és visszafordíthatatlan folyamatnak tekinthető. A félsziget Ukrajnához történő békés visszatérése mára csupán ukrán tárgyalozás maradt, reálisan a terület már *de facto* a Föderáció része.

Az egybeolvadás folyamata során az belső integrációra költött anyagi ráfordítások nem csak az egyesülést szilárdították meg, de az orosz állam Hartshorne-modell szerinti belső kohéziós ereje is megnőtt. Ennek első jele volt Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin orosz elnök népszerűségi indexének gyors emelkedése az elcsatolás utáni években. Napjainkra ugyan az orosz elnök népszerűségét már kevésbé tartja magasán az orosz területnövekedés eredménye, de az egységes államigazgatási és közigazgatási rendszer kiépülésével Oroszország gazdasági és katonai pozíciói is erősödtek. A Krím-félsziget visszacsatolására tehát békés úton nincs esély, ugyanakkor az erőszakos visszarendezési kísérletekkel szemben az orosz állam centripetális ereje nagy valószínűség szerint nő. A Krím-félsziget magas fokú integrációja miatt ugyanis az Oroszországi Föderáció lakossága, különös tekintettel az orosz nemzetiségre, már idegen államok Oroszország ellenes agressziójaként tekinthet a folyamatokra.

Jegyzetek

- ¹ Hartshorne, Richard (1950): The Functional Approach in Political Geography. *Annals of the Association of American Geographers*, Volume 40, Issue 2, June 1950. pp. 95–130.
- ² Az összeg a 2015 és 2019 január végén közzétett MNB hivatalos devizaárfolyamaiból számított átlagérték.

INDONÉZIA KÜLPOLITIKÁJA A 2022-ES ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN

KLEMENSITS PÉTER

Indonézia, az ASEAN országok közül a térség legnagyobb és legnépesebb országa így külpolitikája több szempontból is figyelmet érdemel. Egyrészt a délkelet-ázsiai országok hagyományosan a nagyhatalmak közötti egyensúlyozásra, közvetítésre helyezik a hangsúlyt, kerülve az egyoldalú elköteleződést, másrészt noha Joko Widodo elnöksége első felében a külpolitika iránt kevés érdeklődést tanúsított, 2022-ben a diplomáciai téren tanúsított aktivitásával felhívta magára a nemzetközi közvélemény figyelmét. Az elemzés az indonéz államfő külpolitikájának értékelésére vállalkozik a 2022-es események tükrében.

Kulcsszavak: *Délkelet-Ázsia, ASEAN, Indonézia, Joko Widodo, külpolitika, orosz-ukrán háború*

Abstract

As the largest and most populous ASEAN country in the region, Indonesia's foreign policy deserves attention for several reasons. On the one hand, South-east Asian countries have traditionally focused on balancing and mediating between major powers and aimed to avoid unilateral engagements, and on the other hand, although Joko Widodo has shown little interest in foreign policy during the first half of his presidency, his diplomatic activities in 2022 have attracted international attention. This analysis attempts to assess the Indonesian leader's foreign policy in light of events in 2022.

Keywords: *Southeast Asia, ASEAN, Indonesia, Joko Widodo, foreign policy, Russia-Ukraine war*

Bevezetés

A délkelet-ázsiai országok külpolitikájának elsődleges célja az autonómiájuk és szuverenitásuk megőrzése, ennek jegyében kerülnek a nagyhatalmi politikában való állásfoglalást, ehelyett mindenkivel az együttműködésre helyezik a hangsúlyt, a nemzetközi konfliktusokat pedig igyekeznek elkerülni. Az ASEAN

a vezető hatalmak rivalizálását sem nézi jó szemmel és megpróbál közvetíteni közöttük. Noha Délkelet-Ázsia geopolitikai jelentősége az utóbbi években megnőtt, az egyes államok külpolitikai aktivitása eltérő. Jelen elemzés a térség legnagyobb és legnépesebb országára, egyben legerősebb gazdaságára Indonéziára fókuszál, ahol 2014-től a középbaloldali Harc Indonéz Demokrata Párt-hoz tartozó Joko Widodo (Jokowi) elnök politikája érvényesül. Az államfő, annak ellenére, hogy a külpolitikát nem tekinti prioritásnak – a belpolitika iránt sokkal nagyobb érdeklődést mutat – 2022-ben diplomáciai tevékenységével globális viszonylatban is felhívta magára a figyelmet, melynek célja, hogy a kialakuló új világrendben a konfliktusok helyett a békés együttműködést mozgátsa elő a vezető hatalmak között, egyúttal megőrizve a jelenlegi szabályokon alapuló rendszert.

A Jokowi-féle külpolitika¹

2014 előtt Susilo Bambang Yudhoyono elnöksége (2014-2014) alatt Indonézia külpolitikáját az „Ezer barát és nulla ellenség” küldetéstudat határozta meg. Jokowi háromirányú politikát fogalmazott meg: Indonézia szuverenitásának fenntartása, az indonéz állampolgárok védelmének fokozása és a gazdasági diplomácia megerősítése.

Jokowi első elnöki ciklusa (2014-2019) során nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy Indonézia globális tengeri hatalommá váljon. Úgy látta, hogy a tenger egyre fontosabb szerepet játszik Indonézia jövőjében, és hogy tengeri országgént Indonéziának a két óceán: az Indiai- és a Csendes-óceán közötti erőként kell érvényesülnie. A vázolt cél elérése érdekében kidolgozott „világ tengeri tengelye” doktrína ennek értelmében öt pillérre épült:

- az indonéz tengeri kultúra újjáépítése;
- a tengeri erőforrások fenntartása és kezelése;
- a tengeri infrastruktúra és összeköttetés fejlesztése, valamint a hajózási ipar és a tengeri turizmus fejlesztése;
- más nemzetek felkérése a tengeri együttműködésre és a tengeri konfliktusok forrásának megszüntetése
- a tengeri védelmi erők fejlesztése

Ennek a víziónak a részeként Jokowi az illegális halászzattal szemben is keményen fellépett, amely a szomszédos államok kritikáját is kiváltotta. Később azonban a narratíva relatíve marginalizálódott a 2019-ben újraválasztott elnök nyilvános beszédeiben és kormánya stratégiai dokumentumaiban, ez már nem kapott prioritást.

Annak ellenére, hogy Jokowi a kínai Övezet és Út kezdeményezésben (BRI) a kezdetektől részt kívánt venni és támogatta a Kínával való szorosabb gazdasági együttműködést, a dél-kínai-tengeri területi vitákkal kapcsolatban, határozott állásfoglalásra helyezkedett és többször is kijelentette, hogy „nem lesz kompromisszum a szuverenitással kapcsolatban”, ennek jegyében Észak-Natuna-tengerre nevezte át a dél-kínai-tengeri vizek Indonézia által birtokolt részét. Kormányzása alatt az ASEAN indonéz kezdeményezésre adta ki az „Indo-csendes-óceáni jövőképet”, amely a regionális architektúrát tekintve egyetlen összekapcsolt geostratégiai térségnek tekinti az Indiai- és Csendes-óceánt. Indonézia emellett háromoldalú együttműködési megállapodást kötött Malajziával és a Fülöpszigetekkel, amely lehetővé teszi az összehangolt járőrözést a Sulu-tengeren.

A világ legnépesebb muszlim államának elnökeként 2016-ban Jokowi nyilatkozatban szólította fel az Iszlám Együttműködési Szervezet jakartai csúcstalálkozóján résztvevő muszlim vezetőket, hogy együttesen képviseljék a megbékélést és szorgalmazzák Palesztina függetlenségét. Jokowi elítélte a rohingya muszlimok mianmari üldözését is, és felügyelte az indonéz légierő négy szállító repülőgépének indulását 34 tonna segélyszállítmánnyal a menekültek számára Bangladesben. 2021 októberében az elnök a COVID-19 vakcina méltányos megosztását is szorgalmazta az országok között.

A 2022-es események

2022 áprilisában a délkelet-ázsiai ország a nemzetközi sajtó középpontjába került azáltal, hogy a Bali szigetén novemberben megrendezésre kerülő G20-as csúcscrtekezletre a Nyugat tiltakozása ellenére Volodimir Zelenszkij ukrán-, és Vlagyimir Putyin orosz elnököt is meghívta. Indonézia bár elítélte az Ukrajna elleni támadást, nem volt hajlandó Oroszországot agresszornak nevezni. Indonéziát elsősorban az orosz–ukrán háború világgazdaságra gyakorolt hatásai aggasztották, hiszen a nyersanyagárak emelkedése, illetve az élelmiszer-ellátási láncok megszakadása majd pedig az infláció elszabadulása komoly problémákat okozott az ASEAN-országokban is.² Jokowi igyekezett közvetíteni a háborúzó felek között: 2022 júniusában személyesen utazott el Kijevbe és Moszkvába, hogy megpróbálja tűzszünetre rávenni a feleket és véget vetni a háborúnak, de kísérlete végül nem vezetett eredményre.

Az Egyesült Államok igyekszik megerősíteni a gazdasági és katonai jelenlétét Délkelet-Ázsiában, ez a májusban Washingtonban megrendezett USA-ASEAN csúcscrtekezleten is kiderült, ahol a retorikán túl az USA 150 millió dollárt ajánlott fel a tengeri biztonság, a digitális gazdaság és a környezetvédelem finanszírozására. A Biden-Harris-kormányzat 2023-as pénzügyi évre vonatkozó költségve-

tési javaslata több mint 800 millió dollárt tartalmazott az ASEAN-partnereknek nyújtott kétoldalú támogatásra. A többi ASEAN vezetőhöz hasonlóan Jokowi elnök is érdekelt az USA-val való stabil együttműködés megőrzésében, amely fontos szerepet játszik a regionális biztonság garantálásában.

Nem véletlen, hogy Jokowi elnök tervezett kelet-ázsiai körútja előtt, az USA részéről a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának vezetője, Mark Milley tábornok július 24-én látogatást tett az országban.³ Milley kiemelte, hogy Indonézia stratégiai szempontból szempontból kiemelt jelentőséggel bír a régióban és már régóta az USA egyik legfontosabb partnere. Milley arra is kitért, hogy az Egyesült Államok szeretne együtt dolgozni az indonéz fegyveres erőkkel az interoperabilitás fejlesztésén és a hadseregek közös modernizálásán, hiszen a cél, hogy „meg tudjanak felelni bármilyen kihívásnak, amelyet Kína jelent”. Az Indonéz Nemzeti Hadsereg parancsnoka, Andika Perkasa tábornok is elismerte, hogy a Dél-kínai-tenger térségében Kína az utóbbi időben egyre asszertívabb magatartást tanúsít. Nyilvánvaló, hogy az indonéz haderő számára sokat jelent, hogy az év elején az USA 14 milliárd dollár értékben hagyta jóvá vadászpülőgépek eladását Indonéziának, tavaly decemberben pedig megállapodást írt alá a két nemzet a közös hadgyakorlatok fokozásáról.

Az amerikai tábornok látogatásával egyidőben Jokowi elnököt Pekingben fogadta Xi Jinping kínai elnök és Li Keqiang miniszterelnök. A tárgyalások legfőbb témája a gazdasági együttműködés fokozása volt, de a látogatás egyben méltó ellensúlyát is képezte Milley és Andika tábornokok egyeztetésének. A kínai vezetők támogatták Indonézia 2023-as ASEAN elnökségét, fontos stratégiai partnernek minősítve az országot, miközben Kína kötelezettséget vállalt arra, hogy további egymillió tonna nyers pálmaolajat importál Indonéziából. A két vezető a BRI részét képező Jakarta–Bandung gyorsvasút befejezéséről is megállapodott. Politikai értelemben Jokowi kínai útja összességében eredményesnek nevezhető.

Jokowi ezt követően Japánban folytatta körútját, ahol Fumio Kishida japán miniszterelnökkel tárgyalt. Az indonéz államfő bejelentette, hogy országa feloldotta a 2011-es fukusimai nukleáris válság nyomán bevezetett, a japán élelmiszerek behozatalára vonatkozó korlátozásokat. Kishida szerint megerősítették a szabad és nyitott Indo-csendes-óceáni térség megvalósítására irányuló együttműködést, miközben Japán ígéretet tett arra, hogy hozzájárul a térség tengeri biztonságának további megerősítéséhez. Japán 313 millió dollárt is felajánlott infrastrukturális fejlesztésekre és katasztrófavédelemre. A Mitsubishi vállalat mintegy 667 millió dollárt ígért arra, hogy 2022 és 2025 között hibrid elektromos járműveket és akkumulátorokat gyárt Indonéziában, míg a Toyota a következő öt évben 1,8 milliárd dollárt fektetne be az elektromos járművek gyártásába.

Szöulban Jokowi Yoon Suk-yeol dél-koreai elnökkel találkozott, akivel olyan fontos biztonsági kérdéseket is megvitattak, mint Észak-Korea fegyverkezése és hatása a térség stabilitására, de a hangsúly itt is a gazdasági partnerségen volt. Dél-Korea beleegyezett, hogy támogatja az ország új fővárosának (Nusantara) fejlesztését, amihez összesen 6,37 milliárd dollár befektetéssel járul hozzá, mindez 58 000 új munkahely teremtését is eredményezné. Viszonzásképpen Jokowi garantálta a dél-koreai vállalatok vezetői számára, hogy a beruházási problémákat azonnal megoldják, ha akadályokba ütköznének indonéziai beruházásaik során.

Az indonéz elnök kelet-ázsiai körútja sikeresnek minősíthető, hiszen 13 milliárd dollár értékben sikerült üzleti megállapodásokat kötnie partnereivel, ráadásul Jokowi útja során a bonyolult stratégiai-katonai megfontolásokat figyelembe véve a partnerek szerteágazó biztonsági érdekeit is sikerült összeegyeztetni Indonézia céljaival, ami szintén pozitívumnak tekintendő.

Jokowi elnök 2022 júniusában, mint a G20-ak soros elnöke részt vett a G7-országok csúcstalálkozóján ahol hangsúlyozta, hogy Indonézia célja a tiszta és megújuló energiára való áttérés megvalósítása, amely a számos fejlődő országot fenyegető éghajlatváltozási kockázatok mérséklésének eszköze. Az indonéz államfő külön hangsúlyt fektetett a háború a globális élelmiszer- és műtrágya-ellátási láncokra gyakorolt hatásaira, éppen ezért a vérontás befejezésére szólított fel.

2022. november 11-én a Phnom Penh-ben megrendezett ASEAN csúcsértekezleten az indonéz elnök Mianmart illetően a tavasszal elfogadott 5 pontos konszenzus⁴ végrehajtására szólította fel az érintetteket, ezáltal vetve véget az erőszaknak. A találkozó során egyértelművé vált, hogy Indonézia, mint az ASEAN egyik vezető hatalma a konfliktus békés rendezésében és a stabilitás megteremtésében érdekelt, amelyért hajlandó kezdeményező lépéseket is tenni.

A 2022. november 15-16-án Balin a G20 csúcstalálkozón Jokowi nyitóbeszédében felszólította a G20-ak vezetőit, hogy „vessenek véget a háborúnak”, utalva Oroszország ukrajnai inváziójára és annak a világgazdaságra gyakorolt negatív következményeire. „Felelősségteljesnek lenni azt jelenti, hogy nem teremtünk zéróösszegű helyzeteket, felelősségteljesnek lenni itt azt is jelenti, hogy véget kell vetnünk a háborúnak” – jelentette ki Jokowi. Miután az elnök júniusi kísérlete a közvetítésre kudarcba fulladt, ezúttal sem sikerült Zelenszkijt és Putyint tárgyalóasztalhoz ültetnie. Az orosz elnök végül nem utazott el Balira, őt a külügyminisztere Szergej Lavrov képviselte. Zelenszkij pedig videokonferencia keretében szólt a jelenlévőkhöz. Amint arra számítani lehetett az orosz és az ukrán államfő fizikai távollétében a kompromisszumra és a béketárgyalások kezdetére nem volt sok esély. Jokowi erőfeszítéseinek köszönhetően a találkozó zárónyi-

latkozatát végül mindegyik résztvevő elfogadta, ebben rögzítették, hogy „a leghatározottabban” elítélik Oroszország ukrajnai agresszióját, és követelik annak feltétel nélküli beszüntetését. Azt is elismerték, hogy bár a tagok többsége elítélte az ukrajnai háborút, „a helyzet és a szankciók tekintetében más nézetek és eltérő értékelések is léteznek”. Utóbbi kitétel arra utal, hogy Kína, India és Indonézia nem értenek egyet az Egyesült Államok szankciós politikájával és fenntartják gazdasági együttműködésüket Oroszországgal.

Összegzés

Jokowi elnök hivatali idejének első felében kevés érdeklődést mutatott a külpolitika iránt. Annak formálását nagyrészt kompetens tanácsadóira bízta, mint pl. Retno Marsudi külügyminiszter. Indonézia G20-as elnöksége azonban 2022-ben változást eredményezett ebben, amelyet valószínűleg az ország 2023-as ASEAN elnöksége is befolyásolt. Jokowi az év során a korábbiaknál jelentősebb személyes külpolitikai aktivitást mutatott, elődjei hagyományát követve.

Az indonéz elnök aktív külpolitikája keretében más országoknál merészebbnek is bizonyult, amelyet ukrajnai és oroszországi útja is bizonyít. Lényegében az 1945-ös alkotmányban rögzítetteknek megfelelően teljes mértékben elkötelezte magát az ország szabad és aktív külpolitikája mellett.

Nem kétséges, hogy Jokowi számára a diplomácia a gazdasági célokat szolgál. Külföldi tárgyalásai során elsősorban a gazdasági előnyök megszerzését tartotta szem előtt. Mivel Kínával komoly érdekellentét alakult ki a dél-kínai-tengeri határok miatt, Indonéziának a BRI-ben való részvételét is a gazdasági előnyök motiválják. Miközben az elnök szerint a Kínával való gazdasági együttműködésnek nincs alternatívája, a regionális biztonság és a nemzetközi politika tekintetében nyugatbarátnak számít. Az Egyesült Államok regionális katonai jelenlétének erősítését támogatja, miközben a Négyes⁵ szerepvállalását és az AUKUS paktumot⁶ is előnyben részesíti. Indonézia ASEAN mércéjével mérve határozott fellépése Mianmarral szemben azért figyelemre méltó, hogy jelzi az ASEAN képességét az iránymutatásra egy regionális válságra adott kollektív válaszlépés kialakításában. az ASEAN demokratizálódását is elősegítheti, miközben a G20-as elnökség és a megrendezett csúcstalálkozó sikere hasznos alapot szolgáltathat a jövőben az ország erősödő nemzetközi szerepének.

Egyes vélemények szerint habár belpolitikájában Jokowi populista irányt követ, külpolitikájában a pragmatizmus és a belpolitikai kényszerek miatt nem képes érdemben változtatni elődjeinek külpolitikáján, ezért kénytelen fenntartani Indonézia hagyományos külpolitikai pilléreit.

Jegyzetek

- ¹ A külpolitika kevesebb az adott állami szereplő nemzetközi kapcsolatainak összességénél, miközben „a külpolitikai tevékenység fő kritériuma az alkalmazkodás módozatainak kidolgozása az új helyzetekhez a nemzetközi politikai viszonyok folyamatosan változó színterén és a reagálás azokra az állam nevében”. A külpolitika megmutatja, hogy a nemzetközi rendszerben az államok milyen stratégiát követnek a globális kihívásokkal szemben. Megértéséhez a döntéseket hozó szereplők és a struktúrák közötti interakció elemzése szükséges.
- ² Indonéziát az orosz–ukrán háború gazdasági hatásai viszonylag kevésbé érintették közvetlenül. Ennek ellenére az ukrán búza hiánya hozzájárult az infláció megemelkedéséhez.
- ³ Ezt megelőzően 2008-ban járt utoljára az amerikai Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának vezetője Indonéziában.
- ⁴ 2021 áprilisában az ASEAN csúcscrtekezleten fogadták el a tagállamok vezetői a mianmari konfliktus rendezését célzó ötpontos konszenzust: 1. az erőszak azonnali beszüntetése Mianmarban, 2. konstruktív párbeszéd valamilyen fél között, 3. az ASEAN különmegbízottjának kinevezése a párbeszéd elősegítésére, 4. humanitárius segítségnyújtás, 5. Az ASEAN megbízottjának mianmari látogatása.
- ⁵ A Négyoldalú Biztonsági Párbeszéd, közismert nevén a Négyes, Ausztrália, India, Japán és az Egyesült Államok közötti stratégiai dialógust jelenti, amelyet 2007-ben Shinzo Abe japán miniszterelnök kezdeményezett.
- ⁶ Az AUKUS Ausztrália, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok közötti háromoldalú biztonsági paktum, amelyet 2021. szeptember 15-én jött létre. A paktum értelmében az USA és az Egyesült Királyság kötelezettséget vállalt arra, hogy segíteni fogja Ausztráliát abban, hogy nukleáris meghajtású tengeralattjárókat rendszeresítsen.

A NAGY ÁTMENET – A GLOBÁLIS HATALOM MEGOSZTLÁS ÁTALAKULÁSA ÉS A RIVÁLIS VILÁGREND FELFOGÁSOK MEGJELENÉSE AZ 1990-2021 IDŐSZAKBAN

FAUST ANITA

A tanulmány a jelenlegi nagyhatalmi konfrontációhoz vezető két fő fejleményt elemzi. Az Egyesült Államok 1990 óta megjelent 16 nemzetbiztonsági stratégiája alapján bemutatja azt, hogy azért tekinti az USA Oroszországot és Kínát kihívójának, mert az amerikai felfogás szerinti strukturális hatalom egyes elemeire szert tettek. A vizsgált időszakban a transznacionális vállalatok is birtokába jutottak a strukturális hatalom több elemének, ám ezt nem tekinti az USA fenyegetésnek, mert ezek a vállalatok az USA strukturális hatalmának is tényezői. A másik fő fejlemény az, hogy a strukturális hatalom egy vagy több tényezőjével rendelkező szereplők 2021 során kinyilvánították a világrenddel kapcsolatos kifogásaikat és elvárásaikat. Az USA számára a hatalom megoszlása nem elfogadható, Oroszország, Kína és a BRICS államok a világrend normáinak alkalmazását utasítják el, míg a Világgazdasági Fórum által megjelenített transznacionális vállalatok is új, transznacionális kormányzású világrend megvalósítását irányozták elő. Thuküdidész csapdjának mai megnyilvánulásából – a tét nagyságából, a konfliktusban résztvevő felekből és a mai strukturális hatalom természetéből – fakad a kibontakozó konfrontáció összetettsége, globális kiterjedése és súlyossága.

Kulcsszavak: *strukturáleképző hatalom, világrend, USA, BRICS, Világgazdasági Fórum*

Bevezetés

„Nekünk nem igazán számít, miféle fura gondolatok ötlenek fel emberekben Albániában vagy Burkina Fasóban, minket ugyanis az érdekel, amit bizonyos értelemben az emberiség közös ideológiai örökségének mondhatunk,”* írta Francis Fukuyama 1989-ben megjelent, a történelem végét üdvözlő írásában. Szavaira tekinthetünk az akkori amerikai erőpozíció megnyilvánulásaként, de beleláthatjuk a világrend mai, krízisbe torkollott állapotának egyik okát is. Az erőpozíció természetét is és az univerzalizmust is jól kell értenünk ahhoz, hogy az Ukrajna területén zajló fegyveres küzdelem kontextusát, és globális kísérő jelenségeit értelmezni tudjuk. Ezt tűzi ki célul a tanulmány, amely a hidegháború utáni amerikai hatalom- és világrend felfogásból indul ki, és a jelenlegi konfliktust megelőző egy évben publikált amerikai, orosz, kínai, és BRICS álláspontokat mutatja be a világrenddel kapcsolatban.

A tanulmány elsődlegesen az 1990 óta megjelent amerikai nemzetbiztonsági stratégiák elemzésére, valamint a konfliktust megelőző év során a globális szereplőknek a világrend átalakításával kapcsolatos koncepcióira épül. Ezek Vlagyimir Putyin és Xi Jinping 2021 januárban a Világgaazdasági Fórum online megtartott davosi konferenciáján elmondott beszéde, a Világgaazdasági Fórum konferenciáján kifejezésre jutott koncepciója, az Egyesült Államok 2021 márciusában megjelent ideiglenes nemzetbiztonsági stratégiája, valamint a BRICS 2021 szeptemberében kiadott deklarációja.

Az elemzés bemutatja az amerikai világvezetői pozíció alapját jelentő hatalmi képletet, és ennek tükrében feltárja azt, hogy mely hatalom mit változtatna a világrenden. A tanulmánynak nem célja az ukrajnai hadszínteret elemezni, sem a konfliktusban állást foglalni. Célja kizárólag a világrenddel kapcsolatos nagyhatalmi álláspontok áttekintése, és ez alapján a konfliktus tágabb értelmezési keretének kialakítása.

A világrend és átmenetei a szakirodalomban

Szakirodalmi konszenzus szerint ahány hatalmi nézőpont van, annyi helyzetértelmezés, törekvés és stratégia, azaz annyi geopolitikai kód létezik. Ezek viszonya és interakciója határozza meg a mindenkori világrendet és annak aktuális

* For our purposes, it matters very little what strange thoughts occur to people in Albania or Burkina Faso, for we are interested in what one could in some sense call the common ideological heritage of mankind” (Fukuyama, 1989: 9).

folymatait. A vezető hatalom igyekszik fenntartani a *status quo*-t, és ennek érdekében megakadályozni azt, hogy más szereplők kihívóvá erősödhessenek. Ez a törekvés ideig-óráig eredményes – a hatalom megoszlása végül elmozdul olyan mértékben, ami hatalmi átmenetet indít, az esetek többségében nagyszabású konfliktus kíséretében.

Henry Kissinger értelmezésében a világrend a hatalom megoszlásán alapuló konszenzust jelent, amely meghatározza az előnyökben való részesedés igazságosnak tekintett rendjét. E definíció elemeire épül az elemzés. A kiindulási pontot a hatalom megoszlás jelenti. Vizsgálatunk tárgya ezért a világrendet strukturáló hatalom képlete, azaz a szuperhatalmi státusz forrásai, illetve a hatalom megoszlásának alakulása a vezető hatalom szerint. Ezzel állítjuk szembe a feltörekvő hatalmak vélekedését az előnyökből való részesedés rendjéről.

Az amerikai erőpozíció alapjai

Van olyan szerző, aki szerint az első világháború végéig kell visszanyúlni ahhoz, hogy értsük a mai jelenségeket, mert akkor fordult elő a történelemben először, hogy a háború végével a háborús adósságot nem törölték el. Az USA volt a hitelező, és az európai hatalmak elfogadták ezt a döntést. Megint mások a második világháború végétől eredeztetik az amerikai világrendet. Az előzmények fontosságát nem tagadva a tanulmány a hidegháború lezárultához nyúl vissza: ahhoz a pillanathoz, amikor az USA a világ egyetlen világhatalmává vált az ellenpólus összeomlásával. Az amerikai nemzetbiztonsági stratégiák szerint 1990-ben ért véget a hidegháború és nyílt meg a páratlan történelmi lehetőség arra, hogy az USA a saját értékrendje és érdekei szerint alakíthassa a világrendet. A nemzetbiztonsági tanács által kiadott nemzetbiztonsági stratégiák feladata az, hogy kijelöljék a világrend alakításának az irányait és az ehhez szükséges hatalmi pozíció gondozásának, erősítésének módját, a haderőnemeket, szolgálatokat és szakpolitikákat összehangolva. E stratégiák a következőképpen mutatják be a világrendet, annak evolúcióját és az amerikai szuperhatalmi státusz alapjait.

A hidegháború lezárultával három sürgős feladat állt az USA előtt: az addigi szövetségeseivel való viszonyának ártértelemezése, a befolyási övezetének kiterjesztése, és hogy addigi riválisát leszerelje. A szovjet fenyegetés megszűnésével a katonai erőfölény jelentősége lecsökkent, és az USA egy lett az „ipari demokráciák” közül. Az 1990-ben kiadott stratégiában fel is bukkant a világ többpólusúvá válásának az elvi lehetősége, amelyben az USA mellett a szintén ipari hatalom

Japán és Németország is világrendformáló szerephez juthatott volna. Ez volt az első és utolsó alkalom, hogy amerikai nemzetbiztonsági stratégia utalt volna a multipolaritás lehetőségére.

Az ipari versengés helyett a világkereskedelemre helyezte át az USA a világgazdaság működését, ehhez rendelt multilaterális keretek létrehozásával. Az USA már nem ipari demokráciaként határozta meg önmagát, hanem szabad kereskedelmi/ szabadpiaci demokráciaként. A demokrácia és a szabadpiaci működés - az amerikai áruk, szolgáltatások és tőke a helyi szereplőkkel egyenlő esély melletti beengedése - jelentette a megfelelő kereteket. Ez nagy horderejű globális átalakulást eredményezett: már 1991-ben megjelent és 1993-tól gyorsuló ütemben épült ki a globális interdependencia. A globalizációra is mint az amerikai világrendépítés eredményére tekintenek vissza a későbbi stratégiák.

A nyitott piaci alapokra helyezett gazdasági világrendben az USA annak szervezője és elsődleges haszonélvezője volt. E gazdasági pozíciónak jelentős szerepe van abban az öt tényezőből álló hatalmi képletben, amely az USA-t képessé teszi a világrend alakítására. E képletben első helyen érdemel említést a komplexitás. E szerint akkor tarthatja meg az USA a világrend alakításának a képességét, ha a hatalma összetett: egyidejűleg fölényben van a rendszerszintű betekintéssel kiegészülő hírszerzés, a katonai erő, a gazdasági erő, a technológia és a diplomácia terén. Ez az összetétel egyszerre biztosítja a nagyon rugalmas és változatos cselekvés lehetőségét, valamint a hatalmi pozíció fenntarthatóságát, az összetevők közötti pozitív visszacsatolás révén. A második követelmény az amerikai hatalom megfelelő földrajzi eloszlása. Nem csak globálisan, hanem minden egyes térségben is az USA fölényben kell legyen a komplex hatalom mindegyik összetevője vonatkozásában. Ezt segíti a hatalmi képlet további két összetevője, a globális közterek (tengerek, kibertér, világűr) uralma, valamint a hatalom multiplikátorok rendelkezésre állása. Hatalommultiplikátor lehet másik ország, nemkormányzati, valamint multilaterális szervezet, illetve a mindvégig kiemelt szerepben a transznacionális vállalatok. Ez utóbbiak jelentősége túlbecsülhetetlen, hiszen ők birtokolják a fölényt adó technológiát, de a gazdasági világrend megvalósításában is és a diplomácia terén is alapvető szerepet játszanak a stratégiák szerint. A hatalommultiplikátorok az eszköztár és földrajzi elérés kiszélesítése mellett az összehangolt és az indirekt cselekvés lehetőségeivel is megnövelik az USA hatalmi fölényét. A szuperhatalmi képletben az ötödik kritérium, hogy az USA mentes legyen a stratégiai függésektől, és amennyire lehet, az aszimmetrikus kapcsolatok számára biztosítsanak dominanciát. Ez az amerikai hatalmi képlet merőben eltér a szakirodalomban megismerhető hatalommérési felfogásoktól. Meglepően sokféle hatalommérési elmélet létezik, Karl Hermann Höhn enciklopédikus jellegű doktori értekezésében a hatalom mérésének 65 különféle módját

vonultatja föl. Ezekkel a megközelítésekkel az a probléma, ahogy arra Nicholas Kitchen és Michael Cox rámutatnak, hogy kontextus nélkül próbálják meg a hatalmat mérni. Az amerikai geostratégiai hatalomfelfogás viszont kifejezetten kontextus alapú: a hatalmat a világrend saját érdek szerinti alakítására megfelelő cselekvőképességként értelmezi. Ha a világban a hatalom további megoszlásának alakulását akarjuk vizsgálni, és ezen belül is a feltörekvő országok – például a BRICS tagok – helyzetét, akkor itt is értelmező kontextusra van szükség. Az ő esetükben ez az értelmező kontextus az amerikai hatalmi képlet, vagyis az, hogy szert tudnak-e tenni cselekvőképességre a világrendet strukturáló szuperhatalom adottságai ellenére.

A világrend kihívásai az USA stratégiai szerint

Az amerikai stratégiák célkitűzése, hogy globális hatalmi pozícióját megtartva az általa preferált – számára előnyös, átlátható és kontrollálható – működésbe integrálja a világ államait. A stratégiák szövege szerint az integrálás a magántulajdonra épülő gazdaság, az USA számára nyitott piacok, a rendszerszintű betekintést biztosító, transzparens működés térnyerésére alapul. Kiküszöbölendő az, ami ezt akadályozza, illetve a hatalom nemzetközi megoszlását számára kedvezőtlenül módosítja. Egyértelműen választ igényel, ha valamely szereplő az amerikai hatalmi képlet valamely tényezőjére szert tesz. Mint ezt a következőkben látni fogjuk, megjelentek olyan kihívások, amelyek magából a világrend építéséből fakadtak, de volt, amely attól függetlenül alakult ki.

A világrend alakításának egyik legnagyobb horderejű lépését az 1995-ös stratégia dokumentálja. E szerint az USA eltekint Kína emberijogi hiányosságaitól és a jelentős gazdasági lehetőségre tekintettel kiemelt kereskedelmi partnerévé teszi. Ekkor indult el az a gyártás kiszervezési folyamat, amelynek eredményeként a 2017-es stratégia szerint az USA a stratégiai ipari függés állapotába került, ami a teljes hatalmi pozícióját aláásta, és ezért sürgős korrigálást igényelt. Ezt a célt fenntartja a 2021-es ideiglenes stratégia is, amely kimondja azt, hogy Kína immár összetett hatalomra kezd szert tenni – azaz a szuperhatalmi státusz egyik kritériumát kezdi elérni. Az energiabiztonság és az energia importtól való függés kérdése a kezdetektől fogva kiemelt területe az amerikai nemzetbiztonságnak, sőt, 2006-tól a világrend alakításának is az egyik központi elemévé válik. A vizsgált időszak elején az USA energiaimportja a Perzsa-öböl térségéből származott, így annak a térségnek a biztosítása volt az amerikai nemzetbiztonsági cél. Ennek helyébe lépett az olajimport diverzifikálása, melynek eredményeképpen az 1997-es stratégia tanúsága szerint már Venezuela vált az USA fő olajbeszerzési forrásává. A 2006-os stratégia azonban az „olaj-átok” („oil curse”) jelensége miatt problé-

másnak találja a venezuelai beszerzést is, mert az olajból meggazdagodó államok működése rossz irányt vesz. Ugyanebben az évben merül fel problémaként, hogy más országok nem megbízható helyről szerzik be az energiát. Ennek alighanem a Nordstream AG 2005-ös megalakulása állhatott a háttérében. Innentől kezdve az amerikai stratégiák célja a fosszilis energiával való önellátás elérése. A 2015-ös stratégia szerint az USA a világ vezető fosszilis energia kitermelőjévé vált, a 2017-es dokumentum szerint pedig az energia dominancia stratégiáját tűzte ki célul. A 2021-es ideiglenes stratégiában nem szerepel sem az energiabiztonság, sem az olaj vagy földgáz. Ennek közvetlen előzményeként Biden elnök 2021. január 20-án, első hivatali napján rendelkezett a kanadai Keystone XL vezeték tovább építésének leállításáról. Európa nem követte ezt a példát, Oroszország és Németország között a szankciók ellenére is folytatódott az Északi Áramlat 2 építése. Az amerikai világrendben sarkalatos európai térség az amerikai világrendbe nem integrálódó Oroszországtól került stratégiai függésbe. Ez a szuperhatalmi státuszban megjelenő dominancia jelensége. Mindössze a 2010-es stratégia tesz említést „új befolyási központok” („new centers of influence”) megjelenéséről. A dokumentum kerüli a BRIC(S) megnevezését, de azonosítható, hogy erre utal. Brazília és a Dél-Afrikai Köztársaság kevés figyelmet kap a stratégiákban, India azonban sajátos utat jár be. Kezdetben Pakisztánnal együtt említik a stratégiák, a proliferációs aggályokra okot adó atomprogramja kapcsán. Azonban ahogy Kína ereje zavaróan megnő, úgy változik meg az USA viszonya Indiához, amelyet a 2015-ös stratégia már a világ legnépesebb demokráciájának nevez, amely az USA-val rokon, és reményeket fűz partnerségéhez. A kihívók térnyerése feltétlen kezelést igényel 2017-re, amikor már az USA hatalommultiplikátorai közé tartozó multilaterális szervezetekben túl nagy szerephez kezdenek jutni a riválissá erősödő államok. A hatalom megoszlásában változást jelent továbbá a kibertér megjelenése és a világűr mint globális köztér felértékelődése. E technológiain-tenzív globális közterekben a stratégiák szerint az amerikai kötődésű transznacionális vállalatok rendelkeznek domináns pozícióval. Mivel az USA saját hatalommultiplikátoraiként tekint rájuk, ezt a hatalmi elmozdulást nem tekintik problémának az amerikai stratégiák.

2021: az új világrend felfogások éve

Joe Biden elnök hivatalba lépését követő napokban, 2021 januárjában került sor a Világgazdasági Fórum (VGF) virtuális davosi találkozójára, amelynek központi témája a világrend átalakítása volt. A világrend alakítása sokrétű téma, így napirendre került a kapitalizmus átszervezése, a társadalompolitika átalakítása, az energia- és élelmiszerellátás új alapokra helyezése a klímaváltozásra tekintettel, a mesterséges intelligencia központivá váló szerepe, és a geopolitika új alapokra

helyezése. Vlagyimir Putyin beszédéhez fűzött felvezetőjében Klaus Schwab, a VGF vezetője és egyben az esemény házigazdája különleges történelmi pillanatként jellemezte a 2021-es év elejét, amikor egy egészen rövid időre megnyílt a lehetőség a hatalmi konfrontáció helyett az együttműködés útjára lépni. Az orosz elnök szerint is válaszütt előtt állt a világ. A vállalati érdekeket előtérbe helyező, és a növekedést a hitelezésre alapozó washingtoni konszenzus íratlan szabályai szerint működő világrend társadalmakon belüli és társadalmak közötti egyenlőtlenséget eredményezett, mind vagyonban, mind lehetőségek tekintetében. Álláspontja szerint a világ annyira telítetté vált hitelekkel, hogy a hitel alapú növekedés zsákutcába jutott. A nemzetközi intézményrendszer reformra szorul, és a globális irányítás helyett térségi önrendelkezésnek kell utat nyitni a nagyobb stabilitás érdekében. Azaz régiókból felépülő világrendet szorgalmazott, a központosított világrend helyett. A negyedik ipari forradalomban pedig – a VGF által képviselt állásponttal ellentétben – az államnak szánt nagyobb szerepet a vállalatokhoz képest, annak érdekében, hogy az eddigi egyenlőtlenségek ne felerősödjenek, hanem a viszonyok társadalmakon belül és azok között is kiegyenlítetté válhassanak. Ezen belül célként jelölte meg, hogy a társadalom munka-alapú maradjon, és fontosnak tartotta az államokkal nemcsak anyagiakban, de tényleges hatalmukban is vetélkedő technológiai vállalatok visszaszorítását. Szerinte ugyanis, ha a megkezdett úton halad tovább a világ, akkor az új technológia adta lehetőségek miatt a meglévő és máris veszélyes egyensúlytalanságok még tovább fokozódnának.

Xi Jinping ugyanezen a virtuális davosi találkozón a civilizációs és politikai különbözőségek iránti elfogadás fontosságát hangsúlyozta, és az országok közötti egyenlőtlenségeket enyhítő berendezkedést sürgetett. A nemzetközi jog előtti egyenlőség fontosságát kiemelve elítélte a szelektív multilateralizmust, az erőfölénnyel való visszaélést és a világ központi irányítását. A kínai vezető szerint helytelen a világ változásait figyelmen kívül hagyni, és a világ kormányzását konszenzusos alapon szükséges megújítani. Bejelentette, hogy a szegénységből kiemelkedett Kína új fejlődési szakasza új szemléletű gazdaságstruktúrára igényel, így a belföldi fogyasztás kielégítése fontos gazdaságstratégiai elemmé válik, amelyben külföldi partnerek bekapcsolódására is számítanak. Immár nem csak beszállítóként, hanem fellelőpiacként is szerepet szán országának. Emellett jelezte, hogy a globális déllel bővíti együttműködését. India miniszterelnökének beszéde nem tért ki a világrendre. Országának nagyságát, sikerességét hangsúlyozta és arról számolt be, hogy India a gyógyszeripar és informatika terén fontos szereplővé vált, a modern technológiának növekvő szerepet tulajdonít, és eredményesen áll helyt a kihívások közepette. A kínai vezetőhöz hasonlóan Narendra Modi miniszterelnök is kihangsúlyozta, hogy országa nagy gondot fordít a beszállítói láncok zökkenőmentes működésére.

A virtuális davosi találkozón elmondott beszédek mellett a BRICS országok 2021.szeptember 9-én, az Új Delhiben megtartott 13. csúcstalálkozóján kiadott-deklarációja is figyelmet igényel, mert tovább árnyalja képünket a feltörekvő hatalmak világrenddel kapcsolatos felfogásáról. Ennek az anyagnak a davosi találkozón ismertetett alapállások mellett az USA 2021. március 3-án megjelent Ideiglenes Nemzetbiztonsági Stratégiai Irányelvek c. anyaga is előzménynek tekinthető. Ez az ideiglenesként kiadott amerikai stratégia a világrend újra alapítását egy pólusúként és amerikai vezetés mellett képzelel el, a javak elosztásának egy új rendszerét és a demokrácia megújítását meghirdetve először az USA-n belül, mintaadóként, majd ezt terjesztené ki a világra. A stratégia nemzetközi téren fenntartja a konfrontációt a feltörekvő hatalmakkal szemben, és beemeli a nemzetbiztonsági fenyegetések körébe a belföldi politikai szélsőségeket, akik szembehelyezkednének a demokrácia megújításával.

A BRICS 2021 szeptemberében kiadott 13. deklarációja kifejezetten a világrend módosításával foglalkozik. A politikai, biztonsági, gazdasági, pénzügyi és kulturális fejezetekre épülő anyagban megjelölt célok megfeleltethetők az USA nemzetbiztonsági stratégiáiban folyamatosan jelenlévő nemzetközi céloknak: fellépés a klímaválság és a környezetszennyezés, a terrorizmus, a bűnözés, a drogkereskedelem, a kiberbűnözés ellen, a pénzügyi és biztonsági stabilitás és transzparencia, valamint az emberi jogok védelme. Három lényeges ponton tér el az amerikai stratégiáktól. Először is a célokat másként érvényesítené: megfogalmazása szerint kettősmérce nélkül, szuverenitásukat egyenlőként elismerve, és nem központosítottan, hanem a különbözőségeket figyelembe véve, amit csak lehet lokálisan kezelve. Az előnyökből egyformán juttatna a világ szereplőinek, és a berendezkedés mindenki számára transzparens volna. Kiemeli az emberi jogok kérdését. Akkor megfelelő a világrend, ha abban mindegyik emberi alapjog érvényesül, köztük a fejlődéshez való jog is, mégpedig minden szereplő számára. E célok megvalósítása a már meglévő nemzetközi szervezetek irányításával történne, ám e szervezetek megreformálását tartja szükségesnek, de ez nem az USA szerepe volna, hanem a feltörekvő hatalmak is részt vennének benne. Az ENSZ és különösen az ENSZ BT, a WTO és az IMF kapnak kiemelt említést mint központi jelentőségű, de megreformálandó szervezetek.

Összegzés

Amikor a vezető hatalommal szemben megjelennek a kihívók, az csak képlékenyvé teszi a világrendet, de még nem helyezi új alapra azt. 2021 során a globális súlyú szereplők - az USA, Oroszország, Kína, a BRICS és a transznacionális vállalatok képviselőiben a VGF is - kimondta a világrenddel való elégedetlenség-

gét, és ismertette a világrenddel szembeni elvárásait. Mivel ezek összeegyeztethetetlenek egymással, a világrendért folyó küzdelem nyílt, intenzív szakaszába lépett.

Az ma még nem egyértelmű, hogy a világrend átalakításáért kitört konfliktus milyen globális erőviszonyok mellett jut majd nyugvópontra, sem az, hogy a leendő világrendről való egyezség államok vagy transznacionális vállalatok között, esetleg vegyes formációként jön majd létre.

Kína, Oroszország és a BRICS 2021-ben ismertetett álláspontjai egymást erősítik. Perdöntő lesz, hogy az interdependens világban a szuperhatalmi eszköztár összetettségét mozgósító küzdelemben mennyire lesz szilárd maga a BRICS, és mekkora támogatást kap a Nyugaton kívüli világ tagjaitól. E konfliktusban fog láthatóvá válni, hogy ténylegesen mekkora és milyen technikai színvonalú Kína saját ipara. Meg fogja tapasztalni a világ, hogy a különféle stratégiai függéseknek

mi a hierarchiája: mekkora hatalmat jelent a nyersanyagok és a stratégiai ipar uralma a technológia uralmához képest. A relatív hatalmi pozíciók megmértetése során kézzelfoghatóvá fog válni az egyes társadalmak kohéziója és morális állapota abban, hogy melyik hogyan viseli majd a konfliktus helyi megnyilvánulásait és következményeit, ki milyen gyorsan tud alkalmazkodni az önellátás kényszeréhez. A hatalmi átmenetek történetében újdonság lesz, hogy a világrendért folyó konfliktusban nemcsak államok, hanem transznacionális vállalatok is közvetlen hadviselő felek lesznek. Milyen lesz a modern technika - a valóban globális elérést adó közterek használatára alapuló - hadviselés lélektani hatása? Kik fogják újra alapítani a nemzetközi szervezeteket: transznacionális csoportok, vagy államok? Milyen állapotba kerül a világ: milyen fejlettségi szinten alakul ki a javakon való osztozásnak a leendő rendje?

Az már most is látszik, hogy nem csak a technológia adta lehetőségek miatt, hanem az egypólusú világrendben kiépített interdependenciából és a szuperhatalmi státusz sajátos kelléktárából adódóan is olyan hadviseléssel kell számoljon a világ, benne Magyarország is, amilyenre még nem volt példa a történelemben. A változás várható léptékét illetően azt valószínűsíthetjük, hogy ezzel az első világháborúval megindult átalakulási folyamat tetőzhet be. A százéves háborúnak vélhetően utolsó szakaszában járhatunk. Az azt követő viszonyrendszer és elvei nagyobb változást hozhatnak, mint amekkorát annak idején a vesztfáliai béke jelentett.

ÚJ MEGKÖZELÍTÉS A DÉLKELET-ÁZSIAI REGIONÁLIS KORMÁNYZÁSBAN, MINT VÁLASZ A NEGYEDIK IPARI FORRADALOMRA

SZAKÁLI MÁTÉ

Jelen elemzés a negyedik ipari forradalomnak (4IF) a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségére (ASEAN), mint gazdasági integrációs intézmény reformszükségletére gyakorolt hatását vizsgálja. Az írás alapvetése, hogy a 4IF technológiai páratlan gazdasági előnyöket és kihívásokat generálnak, például az országok számára a hagyományos fejlődési és integrációs utak megugrásának lehetőségeit. A leíró jellegű, kvantitatív módszertan alapján dolgozó elemzésnek a következtetése, hogy a 4IF kihívásainak kezeléséhez és a benne rejlő lehetőségek megragadásához az ASEAN-nak a politika és a szabályozás kialakításának új típusú megközelítésére és magasabb szintű intézményesültségre van szüksége.

Kulcsszavak: *negyedik ipari forradalom, ASEAN-mód, regionális gazdasági integráció, szakpolitikai javaslatok*

Abstract

This article examines the impact of the fourth industrial revolution on the need for reform of the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) as a coordinating institution for regional economic integration. It argues that technologies of the revolution can bring huge benefits such as opportunities for countries to leapfrog traditional pathways of development and integration. In order to address the challenges and seize the opportunities of the revolution this descriptive analysis using a quantitative methodology concludes that ASEAN needs a new type of ASEAN Way of policy and regulatory development and a higher level of institutionalisation.

Keywords: *fourth industrial revolution, ASEAN Way, regional economic integration, policy proposals*

A regionális gazdasági integráció Délkelet-Ázsiában

1967-es megalakulása óta az ASEAN számottevő előrelépést ért el a mára „Egy jövőkép, egy identitás, egy közösség” mottóban összefoglalt kormányközi regionális együttműködést célzó törekvései tekintetében. A tartós államközi békét és relatív politikai stabilitást teremtő integrációs siker normatív és intézményi szempontból nagymértékben a regionális kormányzás sajátos megközelítésének tudható be. Az úgynevezett ASEAN-mód (angol elnevezésben ASEAN Way¹) a tagországok belügyeibe való be nem avatkozás, a csendes diplomácia, az erőszakmentes konfliktusrendezés és a konszenzusépítésen alapuló döntéshozatal iránti következetes elkötelezettség alapelveire épül.²

Az ASEAN működési sikere lehetővé tette, hogy a szervezet a mandátumát a regionális biztonságon túlmutató együttműködési területekre is kiterjessze, tagságát pedig az egész régióra. A tagállamok 2015-ben hozták létre az egységes piac és termelési bázis kialakítását célzó ASEAN Gazdasági Közösséget (AGK), amely az Európai Unió mellett a legjelentősebb kortárs regionális gazdasági integrációs törekvés. Amint a jelenleg mintegy háromezermilliárd dollár értékű piaccal és 667 millió fő lakossal rendelkező AGK célt ér, „az ASEAN-t az áruk, szolgáltatások és befektetések szabad mozgása, valamint a tőke és a készségek szabadabb áramlása fogja jellemezni. A harmonizált kereskedelmi és befektetési törvényekkel az ASEAN, mint szabályokon alapuló szervezet megerősödik, és mint egységes befektetési célpont érdekesebbé válik” – fogalmaz a Szövetség honlapja.³

Számos sikere mellett azonban az ASEAN integrációs ügymenetét és ütemtervét behatárolják, illetve tevékenységét megnehezítik a tíz tagállam mindegyikét rendszerszinten érő olyan kihívások, mint a tagországok közötti és a tagországokon belüli fejlettségbeli különbségek az egy főre jutó jövedelemszint, a humán tőke képzettsége és a közszolgáltatások színvonala terén, a gyors urbanizációnak és az éghajlatváltozásnak a gazdasági húzóágazatokra gyakorolt hatásai, vagy a regionális elosztási mechanizmusok hiánya. A legjelentősebb közös kihívások és egyúttal lehetőségek közé tartozik a negyedik ipari forradalom (4IF)⁴ folyamata is. Jóllehet a 4IF jelentette szakpolitikai dilemmák leküzdését, valamint a belőle eredő pénzügyi és gazdasági növekedési potenciálok kiaknázását a többi kihívás észlelése és kezelése is alapvetően és kölcsönösen meghatározza. A kifejezetten a negyedik ipari forradalomra adandó együttes reakció konkrétabb céljai és keretei jóllehet az elmúlt néhány évben egyértelműbben kezdtek körvonalazódni. A 37. ASEAN-csúcson (2020, Hanoi) elfogadott ASEAN Átfogó Gazdaságélénkítési Keret (ACRF) például a digitális összekapcsolhatóságot már prioritásként

határozza meg a járványhelyzet utáni regionális gazdasági fellendülés elősegítése érdekében. Az ASEAN 38. és 39. csúcstalálkozóján (2021, Bandar Seri Begawan) elfogadott ASEAN Konszolidált Stratégia a Negyedik Ipari Forradalomról és az ASEAN Megállapodás az Elektronikus Kereskedelemről pedig a régió digitális átalakulását és a digitális infrastruktúra (5G hálózatok és adatközpontok), a felhőalapú számítástechnika, a kiberbiztonság, a mesterséges intelligencia és az intelligens gyártás területén történő magánberuházásokat hivatott előmozdítani.

Ezen és a tagállami szintű releváns kezdeményezések fényében jelen elemzés célja megvizsgálni, hogy a 4IF milyen hatást gyakorol a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége, mint gazdasági integrációt koordináló regionális szervezet intézményi reformszükségletére. A tanulmány elsősorban a Szövetség hivatalos dokumentumai alapján, illetve az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB) és az Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA) kutatási anyagait is felhasználva amellet érvel, hogy az ASEAN vezetőinek új megközelítést kell elfogadniuk a regionális együttműködés és kormányzás megszervezésére; valamint javaslatokat fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy az ASEAN-módnak, mint a regionális kormányzás megközelítésének az evolúciója miként folytatódhatna a 4IF vívmányainak a lehető leghatékonyabb hasznosítása érdekében.

A negyedik ipari forradalom és a szemléletváltás szükségessége a regionális kormányzásban

A negyedik ipari forradalom üteme, terjedelme, nagyságrendje és politikai jellege nem csak az ASEAN-on belüli gazdasági integráció prioritásait és kérdéseit érinti, hanem a gazdasági szakpolitikák megfogalmazásának és végrehajtásának bevett gyakorlatait is. A politikaformálás, a szabályozás és a szabványok kidolgozásának hagyományos modelljei az AGK-ben is gyakran viszonylag lineárisak, időigényesek és felülről lefelé irányulók. Mivel ezen megszokott szakpolitikai fejlesztési folyamatok elmaradnak a technológiai innováció gyors ütemétől, a polgárok egyre inkább a magánszektortól és más nem állami szervezetektől várják el, hogy új feladatokat vállaljanak és új megközelítéseket dolgozzanak ki a kormányzás eredményességének és gyorsaságának támogatása érdekében.

A 4IF reálgazdasági jelentőségére és kibontakozásának sebességére tekintettel a délkelet-ázsiai egységes piac megvalósítása szempontjából kritikus fontosságú, hogy az ASEAN-tagállamok vezetői politikai nyitottságot és szándékot mutassanak a regionális szintű politikaformálás, a szabványok meghatározása és a

szabályozásalkotás folyamatának alkalmazkodó korszerűsítése iránt. A már bevett gyakorlatok kizárólagos előnyben részesítése az AGK megvalósításán kívül a hozzáadott érték növelését célzó gazdasági modellváltásra és világ gazdasági integrációra vonatkozó nemzeti törekvések megvalósítása elé is nem szándékolt jogi és objektív stratégiavégrehajtási akadályokat gördíthet.

A regionális kormányzásban érvényesítendő, új, az ASEAN-mód alapelveinek meghaladását nem megkövetelő, hanem azokat további tartalommal és funkciókkal megújító vezérelvek közé kellene tartozzon:

- A. Az agilitás és a gyorsaság: Szükségszerűnek tetszik az AGK-kormányzás átérése egy gyorsabb, agilisabb döntéshozatali megközelítésre az új technológiák, valamint az általuk lehetővé tett üzleti modellek és társadalmi interakciós struktúrák szabályozásához. Az agilisabb integrációs szervezés lehetővé tenné a szakpolitikák létrehozása, megvitatása, érvényesítése és végrehajtása módjának módosítását annak érdekében, hogy a politikai döntéshozók, az irányító testületek és szabályozó bizottságok rugalmasan és szinte egyidejűleg alkalmazkodhassanak a változó gazdasági körülményekhez anélkül, hogy szem elől tévesztenék a jogszabályok által támogatni kívánt átfogó célokat és értékeket.
- B. A kísérletező szellem: A politikai döntéshozóknak gyorsan kellene kezdeményezniük és korrigálniuk is. Az ötleteket kísérleti körülmények között kellene megvalósítaniuk, a levont tanulságokat a visszajelzésekkel együtt be kellene építeniük a szabályalkotási folyamatba. A különböző délkelet-ázsiai országokban végzett kísérleti projekteket összekapcsolni képes államközi intézmények kiépítése hathatósabb módszert biztosíthatna a regionális szabályozás kialakítására, egyes esetekben alulról felfelé irányuló megközelítést alkalmazva.
- C. Nyitottság és nyíltság: A valóban hatékony politikaalkotásnak figyelembe kell vennie valamennyi érdekelt fél álláspontját és hozzájárulását. A 4IF az egységes piac kialakítását előmozdító hatásainak maximalizálásához szükség lesz például a biztosítók, a várostervezők, a fogyasztói csoportok, az etikai tanácsadók, a technológiai cégek és a környezetvédelmi szakértők véleményének becsatornázására is.⁵ Az ASEAN a nyílt regionalizmust pártoló történelmi megközelítése révén ideális platformnak bizonyulhat ahhoz, hogy lehetővé tegye olyan nemzetek feletti szabályozások és jogszabályok kidolgozását, amelyek a régió értékeinek és politikai elveinek fenntartása mellett biztosítják a hozzáférést a világpiachoz.

Mit tehet tehát ezen vezérelveknek megfelelően Délkelet-Ázsia a regionális kormányzás – részint a 4IF következtében – egyre nagyobb követelményekkel szembesülő megközelítésének a korszerűsítése érdekében?

Javaslatok az ASEAN-mód korszerűsítésére

Az ASEAN Gazdasági Közösség hivatalosan az összetartás és a gazdasági integráció elősegítése, a versenyképesség növelése és az ASEAN-on belüli gazdasági ellenálló képesség kiépítése érdekében létezik. A régió ugyanakkor egyértelműen küzd az AGK menetrendjében kitűzött célok elérésével, miközben az intézményi jelentősége fokozatosan erodálódik a regionális gazdasági együttműködés hatékonyabbnak tekintett kereteinek (az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (RCEP) és az Indiai–csendes-óceáni Partnerségi Keret (IPEF) rovására).⁶

Az elemzés a továbbiakban olyan javaslatokat fogalmaz meg, amelyek normatív eshetőséget kínálnak a továbblépéshez az új vezérelvek tényleges alkalmazása érdekében az ASEAN-mód erősségeinek megőrzése mellett. A javaslatok – tekintettel a tagállamok említett gazdasági heterogenitására – nem konkrét nemzeti szintű szakpolitikai ajánlások; magára a regionális folyamatra összpontosítanak, amelynek során az integratív szakpolitikákat megtervezik és kidolgozzák.

A. Az ASEAN Titkárság intézményi átszervezése az OECD-példája, finansiális reformja az ENSZ-mintája alapján: Ez egy olyan intézményesült, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) működési mintáját követő ökoszisztéma létrehozását jelenti, amelyben a több érdekelt félből álló szakértői és munkacsoportok végzik az integráció standardizációs és szabályozási munkafolyamatait, a döntéshozatal konszenzusra épül, a Titkárság pedig a tevékenységük összehívójaként és irányítójaként működik. Az ASEAN Titkárság szerepe ennek megfelelően annak biztosítása lenne, hogy a különböző integrációs projekteket zökkenőmentes, szabálykövető és célorientált módon irányítsák és vezessék le (pl. a munkacsoportok összetételéhez és a szakpolitikai javaslatok kidolgozására irányuló folyamatokhoz eljárásrendek készítése, és követésüknek a felügyelete). Az ASEAN Titkársága sok tekintetben már most is platformszervezetként működik, de ezt a szerepet formalizálni és fejleszteni lehetne. Ez a modell nem ássa alá az ASEAN-országok szuverenitását. Az új szabályokra vagy szabványokra vonatkozó javaslatokat továbbra is a tagállamok kezdeményeznék és nekik is kellene ratifikálni azokat. Ahhoz, hogy az ASEAN Titkárság hatékonyan tudja betölteni ezt a szerepet, olyan munkatársakat kell felvennie, akik képesek működtetni egy platformmodellt. E váltás érdekében meg lehetne fontolni a kinevezett pozíciók fokozatos megszüntetését és egy állandó vezérigazgató típusú és kvalitású titkárságvezetői tisztség létrehozását. A modellváltáshoz az ASEAN Titkárságnak több finanszírozásra lenne szüksége. E tekintetben, ha az ASEAN-tagállamok hozzájárulásait a fizetőképességük alapján számolnák ki (pl. az ENSZ képletének megfelelően), az ASEAN megfelelően finanszírozott lehetne.⁷

- B. A felelősség- és kompetenciaátruházás a kapcsolódó funkcionális szervekre: Az ASEAN intézményi reformelképzelését kiterjesztve a Titkárság fontolóra vehetné több feladat átruházását a bevont harmadik felekre. Ezek a csoportok vagy intézmények függetlenebb módon működnének a platformon belül, ami lehetővé tenné az ASEAN számára, hogy profitáljon az intézmények nagyobb ökoszisztémájából is, ami kritikus fontosságú lesz a kötelezettségvállalás és a részvétel pusztá léptékének kezelésében. Eddig ugyan az ASEAN vonakodott a szubszidiaritástól, de vannak sikeresen működő precedensek. Az egyik az ASEAN+3 Makrogazdasági Kutatóhivatal (AMRO), amely a régió pénzügyi biztonsági hálójának irányításáért felelős a Chiang Mai Kezdeményezés Multilateralizációja (CMIM) keretében. Egy másik jó példa az ASEAN Infrastruktúra Alap, amely platformot biztosít a köz- és magánszféra közötti partnerségek számára az ASEAN Összekapcsolási Főterv keretében szükséges beruházásokban. Ez esetben az alap irányítását és adminisztrációját az Ázsiai Fejlesztési Bank végzi az ASEAN nevében.
- C. Rövidebb távú és gördülő tervezés: Az ASEAN jelentős erőfeszítéseket tesz a regionális gazdasági integráció határozott és hosszú távú jövőképeinek részletekbe menő kidolgozásába olyan dokumentumok formájában, mint az ASEAN Gazdasági Közösség Tervezete 2025. Mivel a 4IF-t gyors, nem lineáris változások jellemzik, a tervek alapjául szolgáló előrejelzések valószínűleg tévesek lesznek, ami a terv gyors elavulását eredményezi. Az agilis és gyors döntéshozatal elve alapján az ASEAN megfontolhatná, hogy átfogó integrációs céljait hároméves, folyamatosan monitorozott, rendszeresen felülvizsgált és szükség esetén korrigált gördülő stratégiákkal támogatja.
- D. A nyitottság és kísérletező szellem jegyében, illetve az ASEAN hivatalos önképével összhangban decentralizáció és több országra kiterjedő tesztkörnyezetek kialakítása: Létre lehetne hozni egy pán-ASEAN platformot, amely több országot átfogó szabályozási kísérleteket és határokon átnyúló innovációs központokat támogatna.⁸ A nemzeti kezdeményezések összekapcsolásával és több országot átfogó tesztkörnyezetek létrehozásával segíteni lehetne a délkelet-ázsiai iparágakat a 4IF-ra történő reagálásban és a 4IF-vel való lépéstartásban, mert a szabályozások különböző szabályozási kontextusokban történő tesztelése felgyorsítaná és megkönnyítené a bevezetésüket az ASEAN szélesebb körében. Mintául az Európai Szabványosítás Ösztönző Program az Európai Bizottság jelenleg is futó kezdeményezése szolgálhat, amely az EU Szabványosítási Stratégiájában meghatározott sürgősnek minősített problémákat kezelő európai kutatási és innovációs projekteket támogat. A 24 hónapos Program alatt öt nyílt felhívás kerül meghirdetésre, és ezeken a felhívásokon keresztül a Program útmutatást nyújt a meglévő szabványok

használatához, illetve szolgáltatásokat a felülvizsgálatukhoz és az új szabványok létrehozásához. Az első nyílt felhívás 2022. júniusában jelent meg; kiemelt témái a következők: járványok, robusztus ellátási láncok, adatminőség és mesterséges intelligencia, tiszta energia és körkörös gazdaság az építőiparban. Egy hasonló kezdeményezés az ASEAN-országokban segítené az AGK-kormányzást abban, hogy egyszerre kezdeményező és alkalmazkodó módon törekedjen megfelelni a 4IF-re vonatkozó politikaalkotás új követelményeinek.

Konklúzió

A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének a gazdasági szektorra is vonatkozó egyedülálló integrációs módszere négy alapelvre épül: a be nem avatkozás, a csendes diplomácia, az erő alkalmazásának mellőzése és a konszenzuson alapuló döntéshozatal. Az ASEAN-mód következetes alkalmazása mellett a regionális csoportosulás az elmúlt 56 évben eredményesen kezelte a Délkelet-Ázsia politikai stabilitását és regionális biztonságát fenyegető különböző régió belüli kihívásokat, miközben maga a Szövetség mára egy sokoldalú és tagságában kibővült regionális és integrációs szervezetté vált. Az ASEAN-mód folytatólagos működésének a viszonylagos sikere mellett kedvez, hogy beilleszthető az „ázsiai értékek” és az „az ázsiai problémákra ázsiai megoldások” holisztikusabb elveibe és igényeibe is, ami további kulturális és társadalmi legitimitással ruházza föl a Szövetséget.

Az ASEAN-mód politikailag megkönnyíti az ASEAN-tagságot, de a gazdasági integráció sokkal nagyobb biztonságot és átláthatóságot igényel. Jelen formájában és tartalmi értelmezésében az ASEAN-mód időigényesnek és a gazdasági integrációval kapcsolatos konkrét célok meghatározásában kevésbé hasznosnak tűnik; sőt olykor egyértelműen gátló tényezőnek mutatkozik egy integrált gazdasági blokk létrehozása előtt. Ez a körülmény párosulva a negyedik ipari forradalomnak a hagyományos kormányzási struktúrák és politikai döntéshozatali modellek átalakítását megkövetelő jellemzőjével indokoltta teszi az ASEAN-mód korszerűsítését. Ennek elemei: (A) az ASEAN Titkárság szervezeti és pénzügyi reformja; (B) a kulcsfontosságú tevékenységek nagyobb mértékű átruházása a kapcsolódó funkcionális szervekre; (C) az áttérés a hosszú távú tervezetekről a hároméves gördülő tervekre; és (D) a több országot érintő szabályozási és szabványosítási tesztkörnyezetek létrehozása lehetnének. A regionális kormányzás bevett megközelítésében legfontosabbnak tartott be nem avatkozás elve megköveteli, hogy a kölcsönös tisztelet jegyében az országok minden belső problémát a saját kormányuk által megoldandó feladatnak tekintsenek. És valóban, a 4IF megfelelő

kezelésében a tagállamok nemzeti stratégiái lesznek a kritikus fontosságúak, ám ezek sikere vonatkozásában cél- és eszközértéke is lenne a regionális kormányzás nyújtotta integrációs és fejlődési lehetőségek tudatos.

Jegyzetek

- ¹ Más regionális vagy nemzetközi szervezetekkel ellentétben az ASEAN rendelkezik saját diplomáciai kötelezettségvállalási modellel, ez az ASEAN-mód vagy angolul ASEAN Way. Az ASEAN-mód az ASEAN-tagállamok interakcióit irányító normák, elvek és értékek közössége. Jóllehet a fogalom tág értelmezésű, következetesen beágyazott az ASEAN-országok diplomáciai gondolkodásmódjába és gyakorlatába. Formális alapjául szigorúan jogi szempontból a Délkelet-ázsiai Barátsági és Együttműködési Szerződés (1976) szolgál. Az ASEAN-mód értékelése és relevanciájának kérdése a kutatók, a kormányzati tisztviselők és a politikai döntéshozók részéről is évtizedek óta visszatérő és heves viták tárgyát képezi. A tudományos szakirodalomban meghatározó következtetés szerint a Szövetség számára célravezető lenne más eszközöket alkalmazni ahhoz, hogy az elfogadott intézményi megállapodások vonatkozásában elősegítse tagjainak együttműködő magatartását. Ennek megfelelően az ASEAN-mód meghaladásának indokoltsága jellemzően számos együttműködési kudarc értékelése során megállapításra kerül, például az indonéziai erdőégetések okozta füstköd probléma, a mianmari rohingya válság, vagy az ASEAN-egység hiánya kapcsán a dél-kínai-tengeri határvitákban.
- ² Egy erős, szabályorientált rendszer kialakítása a regionális kormányzásban eddig kevésbé a regionális innovációra vagy átalakulásra (azaz az ASEAN regionalizmusának az ASEAN-módon való túllépésére), mint inkább a regionális megőrzésre (azaz a régió társadalmi rendjének fenntartására) irányult. Ez azt sugallja, hogy bár az ASEAN-tagállamok nem idegenkednek a szabályorientált megközelítéstől, mégis értékelik az ASEAN-mód informális jellegét, olyannyira, hogy az ASEAN Charta (2008) révén az ASEAN-módot önmagában is szabállyá tették. Az ASEAN-országok a gazdasági és kereskedelmi vitáik rendezésére ugyanakkor jellemzően releváns nemzetközi szervek fórumain törekednek, nem az ASEAN-on keresztül. Az erre való hajlandóságuk a szabályokon alapuló irányításba vetett, növekvő, de még csak formálódó regionális bizalomra utal.
- ³ Mivel a gazdasági eszközök politikai célok elérésére történő felhasználásának tendenciája keretében a délkelet-ázsiai államok gazdaság- és kereskedelem-politikai döntéshozatalának mozgásterét gyakran alakítják a belföldi kli-

entúrasztruktúrák is az ASEAN-tagországok hajlamosak a protekcionizmus elemeit magában foglaló vegyes kereskedelmi rendszerek preferálására. Ez a körülmény pedig hatással volt az AGK kezdeti keretének formálódására is, amely keret nem tartalmaz átfogó, az áruk és szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó szakpolitikát. Az AGK ugyan sikeresen csökkentette a kereskedelmi vámokat, a nem vámjellegű politikák, például a kvóták és a technikai követelmények továbbra is a hazai piacok védelmét szolgálják; miközben néhány ASEAN-tagország korlátozza a belépést a más ASEAN-országokból származó szakmai szolgáltatások előtt is. Ennek eredményeképpen az AGK deklarált céljainak elérése – a befektetések liberalizálása és a tőkeáramlás ösztönzése – tendenciózusan elmarad a kijelölt és az ideális menetrendtől is. Ez azt jelzi, hogy az AGK tényleges hatékonysága a regionális gazdasági integráció célirányos előmozdításában jelen formájában megkérdőjelezhető.

- ⁴ A német Industrie 4.0 kormányzati stratégiai által inspirált kifejezés alapvető, gyors és radikális változást jelöl a termelésen és fogyasztáson keresztül a gazdasági rendszerekben és a társadalmi struktúrákban. A harmadik ipari forradalom digitális technológiáira épülve, az 4IF-t a technológiai áttörések széles skálája táplálja, nemcsak a digitális (például a mesterséges intelligencia), hanem a fizikai (új anyagok) és a biológiai (biomérnöki tudományok) területeken is. Ezek az áttörések az általuk várhatóan okozott változások gyorsasága, illetve mélyreható és tág hatóköre miatt minősülnek forradalmi-nak. A negyedik ipari forradalom fogalomkörébe tartozó technológiák közé sorolható a mesterséges intelligencia és a gépi tanulás; a fejlett robotika és az automatizálás új formái; a globális mobil internet; az érzékelők és a dolgok internete; a blokklánc és az osztott főkönyvi technológia; a 3D nyomtatás; az autonóm járművek, például autók és drónok; az új anyagok, például a grafén; a genetikai fejlesztések, biotechnológia, személyre szabott és precíziós orvoslás; az új energiaforrások és tárolási technológiák; továbbá a kvantumszámítás-technika.
- ⁵ 2018–2025 között globálisan előreláthatólag éves szinten 1,2 és 3,7 ezermilliárd dollár közötti nyereség realizálódhat a 4IF eredményezte termelékenységnövekmény következtében. Ebből az ASEAN, amelynek taggazdaságai jelentős feldolgozóipari komponensekkel rendelkeznek, 216–627 milliárd dollár értékű termelékenységnövekedést érhet el.
- ⁶ A régió belüli gazdasági együttműködés az ASEAN-ban a régió más partnerségeihez képest továbbra is relatíve alacsony szintű és intenzitású, a régió belüli kereskedelem közel két évtizede stagnál. A hazai gazdasági növekedés fellendítésében az ASEAN-tagállamok egyre inkább az ASEAN-on kívüli országokra, mint elsődleges partnereikre támaszkodnak az intraregionális

kereskedelem és befektetések mértékének és körének bővítése helyett. Ennek oka, hogy az ASEAN-tagországok piacai nem olyan fejlettek, mint a nem ASEAN-országoké, különösen Kínáé és az Egyesült Államoké, vagyis a régió kívüli piaci lehetőségek vonzóbbak és könnyebben kihasználhatók. Ennek eredményeképpen az egységes piac létrehozása nem szükségképpen számít politikai konszenzus övezte kiemelt gazdaságpolitikai prioritásnak az egyes tagállamokban.

- ⁷ A differenciált hozzájárulások elvét az ASEAN Infrastruktúra Alap már gyakorolja, bár nem a rendszeres kiadások, hanem a tőkehozzájárulások vonatkozásában.
- ⁸ Ahogy a digitális eszközhasználat és az infokommunikációs technológiák elterjedtsége tendenciózan mélyül az ASEAN-országok társadalmaiban, lehetőség nyílik arra, hogy az ASEAN politikaformálása inkluzívabbá váljon az állampolgárok bevonásának lehetővé tételével is. Az ilyen irányú politikai szándék jelei az integráció III. pillérének keretében folytatott kormányközi diskurzusokban mutatkoznak meg.

